

Empirisme i sintaxi lògica

(Carnap i el Cercle de Viena)

RAMON CIRERA DUCCASTELLA

UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE FILOSOFIA
DEPARTAMENT DE LOGICA, HISTORIA I FILOSOFIA DE LA CIENCIA

Empirisme i sintaxi lògica
(Carnap i el Cercle de Viena)

Tesi doctoral presentada per

Ramon CIRERA DUOCASTELLA

Dirigida per

Daniel QUESADA CASAJUANA

Barcelona, març del 1990

Pròleg

Aquest treball no és el fruit d'un pla i d'una realització segons aquest pla pautaada. Com succeeix en tantes investigacions, el producte final no s'assembla a allò que inicialment es preveia fer. En un principi, volia escriure una tesi doctoral centrada en la filosofia de Quine, i més concretament en el paper que hi juga la noció d'esquema conceptual, tan present i tan poc explicitada als escrits d'aquest pensador americà. La inspiració va venir directament d'un discutit article de Donald Davidson¹, que aixecava la qüestió.

Un primer repàs a l'obra de Quine em va deixar ben clar que aquesta noció no era una incorporació tardana al pensament quineà, sinó que ben al contrari apareixia ja als seus primers escrits, en particular al conegut "Truth by Convention"², de l'any 1936. Aquest article és considerat com la primera gran crítica de Quine al tractament convencionalista de la veritat lògica que Carnap duia a terme a la *Logische Syntax der Sprache*, publicada poc abans en alemany. És sabut que Carnap va trobar la seva pròpia via per eximir-se de les estricticitats sintàctiques, però tot i així semblava prometedor pensar en l'esquema conceptual com a part important de l'alternativa que Quine oferia al programa de la *Logische Syntax*. Un primer pas raonable per elaborar així el treball era conèixer bé el plantejament filosòfic convencionalista, el que és dir, saber bé contra qui filosofava Quine. Això em va portar a estudiar la *Logische Syntax* com a propedèutica a la meva tesi, estudi que havia de

¹"On the Very Idea of a Conceptual Scheme".

²Cf. pàg. 102.

materialitzar-s'hi en forma de capítol introductori sobre les conseqüències i limitacions del positivisme lògic. El meu bagatge previ consistia en el coneixement que en forma de valoració general ja sedimentada les diverses obres habitualment citades m'havien facilitat sobre aquest moviment filosòfic. També alguns articles contemporanis m'havien informat sobre els insostenibles dogmes de l'empirisme.

D'aquesta opinió comuna general sobre el positivisme i dels seus suposats dogmes és innecessari parlar: són prou coneguts. Ben per això, havent pres per bona aquesta informació, em va sobtar trobar a l'obra magna carnapiana una epistemologia de tall holístic, una negació de la reductibilitat dels enunciats teòrics a enunciats d'observació, així com la conformitat en la revisabilitat d'aquests últims. Per si això fos poc, el criteri verificacionista del significat, peça favorita tant per als manuals expositors del positivisme com per als seus crítics, ni tan sols hi apareixia. ¿Com es podia fer encaixar aquestes evidents posicions carnapianes amb l'opinió estàndard que obres considerades solvents m'oferien?

Això em va fer plantejar-me si les ferotges crítiques que des de fa més d'un quart de segle els neopositivistes reben no han estat més basades en un prejudici generalment admès que en una lectura i anàlisi profundes dels textos. Tal vegada mirat de prop el programa sintàctic no fos una idea forassenyada sinó una empresa raonable i interessant donada la situació, els coneixements i els propòsits de l'autor en el seu moment. Vaig decidir doncs desplaçar la meua tesi en l'espai i el temps: de l'Amèrica contemporània o el seu passat immediat a la capital austríaca dels anys 20 i 30.

Com més he anat avançant el meu treball més m'he convençut de la falta d'encert de les cròniques acceptades del positivisme lògic, i en concret de l'estretor de les lectures que s'han fet de Carnap. Això, crec, és degut en part a un treball històric poc exigent, característica sovint comentada de l'escola analítica, i en part al convenciment que qualsevol esforç d'interpretació és innecessari per a aquest autor. Encara l'any 70, en ocasió de la mort de Carnap, Arne Naess escrivia³:

L'estil filosòfic de Carnap, en els seus bons moments, no deixa que les seves formulacions siguin

³"Rudolf Carnap, 1891-1970", pàgs. 337-338.

interpretades en direccions gaire diferents. Les limitacions del seu pensament queden així inhabitualment clares. Els textos filosòfics clàssics, fins i tot aquells escrits en l'estil aparentment més clar, sofreixen constants reinterpretacions. És difícil pensar que això pugui passar en el cas de Carnap.

Aquestes paraules, sortides de la ploma d'un antic company de Carnap, no semblen portar malevolència. No obstant, es diria que donen legitimitat a la crítica fàcil i a la descontextualització dels textos, que es presten a tals manipulacions, ja que semblen immunes a la mala interpretació. Si en el cas d'altres pensadors, com per exemple Wittgenstein, la falta d'una completa comprensió ha estat sempre un límit per a l'activitat crítica, en tractar-se de Carnap, els seus adversaris no han lluitat una prudència semblant, i, amb la caiguda del prestigi del positivisme lògic, la ferotgia de les crítiques que el filòsof alemany ha rebut ha estat tal que convida a qüestionar-se com és possible que un pensador intel·ligent hagi mantingut tant de temps posicions tan palmàriament errònies. No hi ha lloc per a la qüestió: com es podrà veure, les suposades limitacions del pensament de Carnap han servit moltes vegades per tapar les autèntiques limitacions filosòfiques dels seus crítics.

Aquesta situació ha durat molts anys, però feliçment està començant a deixar de ser. Ja des dels anys 70 l'obra que inicià Rudolf Haller sobre la filosofia austríaca ha portat alguns pensadors de l'àmbit lingüístic alemany a reexaminar críticament l'obra del Cercle de Viena. Els noms de gran part d'ells apareixeran al llarg d'aquest estudi. A la vegada, als Estats Units s'ha creat tot un grup d'estudiosos del neopositivisme liderats per la figura malauradament ara desapareguda d'Alberto Coffa. Cal esmentar especialment entre ells Richard Creath, de qui confesso haver obtingut moltes idees. Aquest nou interès crític, que substitueix tant l'hagiografia de Kraft⁴ com les desqualificacions estàndard, ha motivat la republicació i també la traducció a d'altres llengües de molts escrits que estaven pràcticament oblidats, i ha trobat importants fomentadors a Anglaterra i a Itàlia. També a França aquesta perspectiva ha canviat, si bé donat el clima filosòfic general la repercussió del canvi ha estat menor.

⁴Der Wiener Kreis.

A Espanya no s'ha deixat veure fins ara cap indicati que faci pensar que s'estigui traient la pols a les idees rebudes sobre el Cercle de Viena⁵. Aquest treball vol ser justament un pas en aquesta direcció: pretén ajudar a desvetllar l'interès sobre l'empirisme lògic⁶, i a fer trontollar les idees lapidàriament instal·lades sobre el tema en les ments de tants intel·lectuals. A la vegada, crec que es pot dir que aporta idees noves que no havien sorgit fins ara al debat general sobre aquest moviment filosòfic europeu d'entreguerres.

La tesi tracta doncs del Cercle de Viena, i en concret de Carnap a l'etapa que va ser membre, amb presència física a Viena o no, del Cercle⁷. Tot i així, no he pretès fer una història del Cercle de Viena ni un manual de positivisme lògic. El treball és parcial, ja que encara que es tractin d'altres autors, sobretot Neurath, amb detenció i profunditat, la mirada al problema es fa des de la perspectiva d'un estudi que se centra en Carnap, i així aspectes que haurien de comentar-se en una història del Cercle

⁵Es pot considerar com a excepció si es vol a Ulisses Moulines, que a diversos escrits (vegeu la bibliografia) s'ha ocupat amb interès de l'Aufbau. Però en realitat jo no inclouria Moulines en la nòmina d'autors espanyols, i no per mancar d'algun tipus de característica nacional essencial, o per viatjar amb passaport veneçolà, sinó perquè en ser professor d'una universitat estrangera la seva presència com a creador d'ambient intel·lectual és molt limitada.

⁶Un exemple pot il·lustrar la convicció generalitzada actual que no cal estudiar aquest moviment, i és la mateixa existència del llibre *El positivismo lógico*, de Miguel Porta. Amb un botonet de mostra n'hi haurà prou: a la pàgina 125 ens informa que Feigl "estudió física y química en la universidad de Mónaco". És obvi que tal bestiesa té el seu origen en la consulta descurada d'algun manual italià, ja que 'Monaco' és la traducció italiana de 'München' com 'Munich' n'és la catalana. Però més que la ignorància lingüística és sorprenent la disposició per part de l'autor a empescar-se una universitat al petit país de la Costa Blava amb prou categoria durant els anys vint per atreure els estudiants competents del món germànic. Tan brillant institució s'hauria ensorrat -mena d'Atlàntida universitària- sense deixar ni tan sols rastre bibliogràfic. No val la pena de comentar l'obra mateixa, però el que em sembla notable és que l'editor que per presentar un llibre sobre la dialèctica va cridar un autèntic hegelianista com Ramon Valls, a l'hora de fer-ne un sobre el positivisme lògic no considerés necessari mantenir el nivell d'exigència.

⁷En termes bibliogràfics, des de l'Aufbau fins a "Testability and Meaning", amb algunes incursions abans i després d'aquests límits temporals.

són aquí tranquil·lament omesos. Tanmateix, i si no m'equivoco, el treball presenta evidència que els manuals usuals han de ser refets, no tan sols per evitar inexactituds històriques, sinó també perquè les doctrines que es discutien al Cercle són molt més interessants del que ens ha deixat veure la història oficial, que ha agrisat el panorama vienès a causa de la seva persistència en sobretot tres errors d'interpretació històrica.

En primer lloc, l'èmfasi en el Cercle com a grup en detriment dels seus membres com a pensadors individuals. Això no ha permès veure la importància de les disputes interiors al grup d'Schlick i ha impedit de percebre l'originalitat llampant i la vigència actual del pensament d'Otto Neurath.

En segon lloc, la insistència en el verificacionisme com a tret definitori característic del positivisme lògic. Ajuntada a l'error anterior, ha impedit notar la poca importància que el verificacionisme té al pensament de Carnap i la nul·la presència d'aquesta convicció en els escrits de Neurath.

Per últim, l'abstracció sistemàtica de l'obra del Cercle de Viena del seu context històric, maniobra més que notable, ja que els anys de màxima expansió del moviment són precisament els anys més turbulents que l'Europa central ha viscut en aquest segle, si deixem a part els anys de guerra.

Si no estic equivocat, el treball deixa clar que aquests trets constants en la historiografia actual del Cercle de Viena en promouen una imatge distorsionada. Per la meua part la lectura alternativa que proposo ve presentada a través de set capítols.

En el primer, el focus se situa sobre la primera obra important de Carnap, *Der logische Aufbau der Welt*. Se n'extreuen les tesis epistemològiques més importants que es tornaran a trobar i adquiriran un nou significat a l'obra posterior de Carnap.

El segon capítol està dedicat a una de les influències importants, i suposadament crucials, que Carnap rebé: la de Ludwig Wittgenstein. Aquesta arribà a l'autor alemany a través del portaveu wittgensteinianà dins del Cercle, que, com és sabut, era Moritz Schlick. En conseqüència, el capítol està consagrat als aspectes més significatius i que més van poder colpir Carnap en qualsevol sentit de la filosofia d'Schlick durant els anys trenta. En fer-ho, el mite de la incapacitat positivista per a la comprensió del *Tractatus* queda rebutjat, o almenys molt matisat:

Wittgenstein mateix va ser responsable de la peculiar lectura que Schlick i Waismann feren de la seva obra. Pel que fa als altres, en especial Carnap i Neurath, difícilment se'ls pot fer autors d'una interpretació del Tractatus en un sentit diferent del que ho serien, per exemple, dels Elements d'Euclides. Tant l'un com l'altre utilitzaren les idees contingudes en aquestes obres per als seus propis propòsits sense cap voluntat de fidelitat al seu sentit original.

El tercer capítol es proposa examinar i valorar una altra important font intel·lectual de la que Carnap begué: la que li facilità el seu amic i company Otto Neurath. Aquest capítol gaudeix d'un aire força diferent del que es troba a la resta de la tesi: la raó n'és la necessitat, en explicar el pensament de Neurath, de fer referència als esdeveniments socials i polítics que van trasbalsar Austria durant els anys entre les dues guerres. La fe de Neurath en la importància política de la lluita intel·lectual i en el paper que el Cercle de Viena havia de jugar-hi fan ineludible, en tractar l'obra del sociòleg vienès -el més *Wiener Kreis* de tots els integrants del grup-, la incursió més enllà de la pura història interna de les idees, en la que Johnston^e anomena 'sociologia dels pensadors'. Només així es pot aconseguir una correcta visió del pensament de Neurath i besllumar part dels motius que jauen sota alguns intents teòrics de Carnap.

El capítol quart torna a centrar-se en l'obra de Rudolf Carnap, però ho fa des d'una perspectiva enriquida: després de l'examen de la influència de Wittgenstein sobre el Cercle -el verificacionisme-, i un cop entesa la proposta radical de canvi de la concepció filosòfica inicial del grup vienès que Neurath protagonitzà, és possible llançar una ullada sobre la manera pròpia en què Carnap incorporà aquests elements al seu pensament anterior, materialitzat a l'*Aufbau*, i qüestionar-se fins a quin punt aquest mateix pensament va ser abandonat. El capítol vol deixar clar que l'*Aufbau* conté la que va ser l'epistemologia de Carnap fins que aquest decidí renunciar a fer epistemologia, o almenys a fer-ne en el sentit clàssic. Aquest procés té diverses etapes, i es pot considerar culminat a finals de l'any 1932. Un ingredient notable de la interpretació aquí proposada és la

^eThe Austrian Mind, pàg. 2.

relativització del paper que en aquests anys de transició pren l'element considerat des de sempre més definitori dels positivistes vienesos en general: el verificacionisme. Finalment s'insisteix en la importància de les idees de Popper en la constitució del pensament madur de Carnap.

El capítol cinquè s'ocupa de la que tal vegada és la màxima consecució carnapiana: la *Logische Syntax der Sprache*, de l'any 34. Ho fa des d'una perspectiva només secundàriament crítica: es tracta de situar les diverses influències que coexisteixen al llibre i d'examinar les seves tesis principals, intentant d'entendre tant com es pugui la postura filosòfica sintàctica de Carnap, cosa que inclou l'esforç en fer comprensibles, i fins i tot plausibles, afirmacions que des de posicions diferents serien del tot rebutjables.

El tema del sisè capítol continua essent la *Logische Syntax*, però la perspectiva canvia: l'obra és ara examinada des de dos punts de vista que en permeten una millor comprensió: per un costat, la crítica que diversos autors, i notablement Quine, van adreçar des de molt aviat a la perspectiva convencionalista de la veritat lògica continguda a l'obra de Carnap. Una atenta avaluació d'aquesta crítica facilita un enteniment més a fons dels propòsits carnapians. D'altra banda, és important veure quins són els pressupòsits de la *Syntax* pel que fa a la relació entre les paraules i les coses i la disciplina que l'estudia. Això ajuda a entendre la facilitat amb què Carnap va fer el trànsit a la concepció semàntica. Per últim, pot ser útil fer un esbós del paper del convencionalisme quan el nou punt de vista entra en joc.

L'últim capítol és híbrid. El seu gruix està dedicat a l'examen de la realització que Carnap emprèn a "Testability and Meaning" i que no és més que l'aplicació de les eines desenvolupades a la *Logische Syntax*: l'elaboració d'un llenguatge útil per a la ciència. L'article ha estat vist com el primer d'una concepció de la filosofia de la ciència vigent fins als anys seixanta, i com a conseqüència llegit a la llum d'aquesta tradició que originà. Cal, però, redimensionar-lo històricament i tornar a entendre el lloc que li correspon dins del programa sintàctic, i examinar de la mateixa manera les noves tesis sobre el fisicalisme que conté.

Els últims dos paràgrafs, conclusius, resumeixen el paper

del verificacionisme tot al llarg de l'etapa vienesa de Carnap i finalment reprenen la qüestió de la seva relació amb Otto Neurath, responsable últim d'influències que queden sota les brillants elaboracions teòriques del gran filòsof alemany.

La reinterpretació del pensament de Carnap que contenen les pàgines d'aquest treball no n'ha de ser presa com una defensa: confio que la tesi sigui clara sobre aquest punt. A la vegada, però, no m'he preocupat de posar-me insistentment fort sobre les dificultats del pensament carnapià, en part perquè algunes d'elles són òbvies i ja han estat ben sovint apuntades, i en part perquè m'ha semblat més interessant la tasca d'elucidació dels lligams interns de l'obra de Carnap. L'evolució posterior dels seus escrits és, em penso, la millor prova que el sintacticisme de la *Logische Syntax* és insostenible. Tanmateix, al llarg del text molts aspectes de l'obra carnapiana són criticats i algunes incoherències desvetllades.

Un treball d'aquestes característiques, és a dir, d'interpretació de pensament i sovint de contrainterpretació i dissensió, comporta l'ús de, i per tant la referència a, una considerable bibliografia. Per fer més còmode la lectura he optat per no utilitzar ni les sigles ni el sistema de cita americà (per exemple CARNAP[1928]) que obliguen al lector a consultes contínues a l'apartat bibliogràfic. En el seu lloc cito les obres utilitzant el primer substantiu que apareix al seu títol, juntament amb un adjectiu si cal eliminar alguna possible confusió. Així, *Logische Syntax der Sprache* ve citada com *Syntax* o en algun cas com *Logische Syntax*. A més a més, la primera referència a un escrit sol fer-se amb el títol complet.

Totes les traduccions són meves i fetes a partir de l'obra l'edició i el títol de la qual apareix a la cita (completa a la bibliografia). Si aquesta és una edició catalana llavors òbviament la traducció és del traductor allà indicat. No he traduït res del castellà en la confiança que no trobaré cap lector que desconegui aquesta llengua.

He procurat buscar versions originals tant de les fonts primàries com de les secundàries, i això últim no per un purisme filològic sinó per por dels hàbits actuals de traducció de les editorials espanyoles, que en general donen mals resultats. Puc garantir que en el cas que la font citada sigui una traducció, si no dic el contrari, aquesta és fiable.

Les convencions tipogràfiques que usaré, deixant a part les cometes i la negreta per a la referència d'articles i llibres respectivament, consistiran en fer servir les cometes per assenyalar una cita literal, dins de la qual si insereixo algun comentari estarà entre parèntesis apuntats. La cometa simple indicarà menció, i l'èmfasi en un terme, que pot provenir d'un ús peculiar, és marcarà mitjançant el subratllat. La cursiva la usaré per a les paraules estrangeres que apareguin al text, sigui en ús o en menció, i la negreta per a aquelles expressions que refereixen al que se'n pot dir el seu sentit habitual (p.e. en parlar del concepte cavall). En alguna ocasió, usaré també la quasicita de Quine (és a dir, els signes 'f' i 'l') per fer mencions que incloguin metavariables. Els casos on aquests criteris entrin en col·lisió els resoldré de la forma que em sembli més entenedora.

Voldria finalment fer una puntualització filològica. Al llarg de la tesi he deixat que els adjectius 'vertader' i 'verdader', tan importants filosòficament, convisquessin amablement, fins i tot amb certa preferència pel darrer, malgrat que molts consideren inadmissible el seu ús, mancat com està de reconeixement normatiu per part dels diccionaris actuals. En relació a això sóc del parer de Joan Sales, segons el qual, la no aparició al diccionari no és indicatiu de la il·legitimitat d'un mot, sinó que "tant pot voler dir que és inadmissible o inaconsellable com simplement que s'han descuidat de posar-l'hi"⁹. Feina dels usuaris de la llengua és donar vida a allò que els lexicògrafs fosilitzen. Coromines ha documentat satisfactòriament¹⁰ l'ús de 'verdader' al català medieval, cosa que hauria de satisfer els exigents en matèria de *pedigree*, però el més important és que 'vertader' és un mot mort en el seu ús oral fora de les illes Balears, i per tant si bé pot ser utilitzat en escrits cultes, no té sentit que bandegi una paraula que tots els filòsofs usen. En aquest punt, doncs, em remeto a Coromines. Igualment faré cas de les seves opinions en alguns punts sintàctics, com ara en l'ús de 'per' i 'per a'¹¹. Les

⁹Pròleg a Coromines, *Lleures i converses d'un filòleg*, pàg. 19.

¹⁰Ibid., pàgs. 47-51.

¹¹Ibid., pàgs. 105-179.

propostes de l'il·lustre filòleg em semblen el millor remei per evitar un cert encarcament que enverina¹² també l'ús filosòfic actual de la nostra llengua.

A més a més de les opinions del director de la tesi, Daniel Quesada, he pogut gaudir dels comentaris i consells de José Antonio Díez Calzada, Manuel García-Carpintero, Ignasi Jané, Ramon Jansana i Francesc Pereña. Això m'ha permès evitar molts errors i millorar la llegibilitat del text. Les insuficiències que encara puguin quedar són, és clar, responsabilitat del tot meva.

Vull també agrair a Ramon Jansana la seva gentilesa en acceptar un canvi d'horaris gràcies al qual he pogut acabar aquest treball amb moltes menys angoixes.

S'ha comparat moltes vegades l'escriptura d'una tesi amb una solitària i llarga travessia d'un terreny inhòspit i desconegut. Tot el que conegui la fredor professional i personal que caracteritza les universitats espanyoles -les causes de les quals no comentaré aquí- sap fins a quin punt pot tal comparança ser encertada. En el meu cas, ha estat la calidesa intel·lectual i amical de Calixto Badesa i Dolors Roset el que m'ha mantingut en molts moments l'ànim. Vull fer constar aquí el meu agraïment.

Barcelona, Març de 1990

¹²Cf. Pericay i Toutain, *Verinosa llengua*.

Index

Capítol 1 : la construcció del món

1. L'emplaçament filosòfic de l'Aufbau.	1
2. La teoria de la constitució com a fenomenalisme.	7
3. L'extensionalitat de la teoria de la constitució.	19
4. L'estructuralitat.	27
5. El lloc de la metafísica.	36
6. El convencionalisme.	42

Capítol 2 : la relació amb Wittgenstein

7. La fragmentació del Cercle.	49
8. Moritz Schlick, l'autèntic filòsof.	52
9. Schlick i Wittgenstein.	55
10. Les proposicions a priori.	58
11. Significat i verificació.	67
12. Forma i contingut.	76
13. La filosofia com a activitat.	83

Capítol 3 : Viena, el Cercle i Otto Neurath

14. Schlick i Neurath.	95
15. Otto Neurath, l'home d'acció.	99
16. El paper polític del Cercle de Viena.	104
17. El motiu auxiliar.	114
18. La concepció científica del món.	120
19. La fonamentació de la ciència.	130
20. El fisicalisme i la ciència unificada.	134

21. Els enunciats de la psicologia.	142
22. Els enunciats protocol·laris.	151
23. La veritat.	158
24. Lògica i llenguatge: l'enciclopèdia com alternativa al Sistema.	163

Capítol 4 : el fisicalisme de Carnap

25. La superació de la metafísica.	170
26. Els modes de parla material i formal.	191
27. Els protocols i el fisicalisme.	204
28. Afirmacions teòriques i decisions pràctiques en la qüestió dels protocols.	223
29. Les influències de Neurath i Popper.	233

Capítol 5 : la sintaxi lògica

30. La partida de naixement de la Logische Syntax.	250
31. La Logische Syntax: el propòsit.	260
32. La Logische Syntax: els llenguatges I i II.	264
33. La Logische Syntax: la sintaxi general.	271
34. La Logische Syntax: el logicisme.	275
35. La Logische Syntax: l'analiticitat.	280
36. La Logische Syntax: l'extensionalitat i el mode formal.	284
37. La Logische Syntax: l'epistemologia i el psicologisme.	295
38. La tradició semàntica.	301

Capítol 6 : convencionalisme, semàntica i sintaxi lògica

39. La crítica del convencionalisme.	306
40. Quine davant de Carnap.	314
41. La crítica de Quine.	327
42. La semàntica de la Logische Syntax.	333
43. La noció de veritat.	339
44. Carnap, Gödel i Tarski.	343
45. El convencionalisme més enllà del sintacticisme.	347

Capítol 7 : La sintaxi lògica i la ciència empírica

46. Un replantejament sintàctic del fisicalisme.	354
47. La concepció enunciativa de la ciència.	359
48. Els enunciats de reducció.	364
49. La metodologia empírica, el llenguatge de coses i el fisicalisme.	369
50. El llenguatge de la ciència i l'empirisme.	375
51. El significat empíric, la contrastabilitat i el fisicalisme.	379
52. El verificacionisme.	388
53. Carnap i Neurath.	401

Capítol 1

La construcció del món

1. L'emplaçament filosòfic de l'Aufbau. Rudolf Carnap (1891-1970) es va establir com a professor a Viena l'any 26. L'ambient filosòfic que l'esperava en aquesta ciutat no li era nou: l'any anterior hi havia pronunciat unes conferències i, d'altra banda, coneixia personalment des de 1924 Schlick, líder del grup filosòfic positivista vienès. Carnap ja era llavors el que en podríem dir un filòsof científic: la seva formació universitària, a cavall entre la física i la filosofia, l'havia predisposat per a aquesta tasca. Posseïa per altra part una sòlida formació lògica: havia llegit l'obra de Frege -de qui havia estat a més a més alumne a Jena- i estava ben familiaritzat amb la de Russell. Principia Mathematica, naturalment, però també Our Knowledge of the External World li van produir forts impactes; en concret aquesta última li va donar la idea de com havia de ser una filosofia d'acord amb l'època¹, que tingués en compte els últims desenvolupaments científics. Inicialment era en la teoria de la relativitat, amb les seves importants conseqüències epistemològiques encara no elaborades, i sobretot en les qüestions que aquesta plantejava entorn de les relacions entre espai i temps, on se centrava el seu interès. Les diferents classes d'espai (formal, intuïtiu, físic) formaven el tema de la seva tesi doctoral de l'any 21, que va poder publicar l'any següent².

¹Maria Reichenbach, "Rudolf Carnap: las tendencias opuestas", pàgs. 192-195; Carnap, "Intellectual Autobiography", pàg. 13.

²Der Raum.

Aquests problemes els va poder discutir llargament amb el seu principal interlocutor durant els anys 1923-26, Hans Reichenbach, que com ell estava intentant trobar una sortida al conflicte que a les seves conviccions kantianes havia creat la nova teoria d'Einstein³. Nogensmenys, hi havia un propòsit més general en les investigacions dels dos joves autors: el d'oferir una fonamentació de la ciència, principalment pensant en la física, que la mostrés rigorosament al marge de l'especulació metafísica. A aquest objectiu dedicarà Carnap diversos articles.

és sabut que l'empirisme clàssic tenia aspiracions en la mateixa línia: es proposava de fonamentar amb seguretat el nostre coneixement. Semblantment dirà Carnap més tard que a l'època de l'escriptura de l'*Aufbau*, és a dir, durant aquests anys, creia que la tasca del filòsof era la de "reduir tot el coneixement a una base de certesa"⁴. Posteriorment, Carnap anirà més enllà de voler fundar no metafísicament la ciència: incorporarà la idea de considerar la ciència com a única fornidora de coneixement, i per tant negarà a la filosofia tota capacitat cognoscitiva pròpia. Però aquesta idea, juntament amb la perspectiva que permet teoritzar-la, l'obtingué del *Tractatus de Wittgenstein*, que no llegí completament fins a la seva estada a Viena⁵.

Abans d'això, el 1925, Carnap ja havia acabat la primera versió del que seria el seu primer llibre llarg, *Der logische Aufbau der Welt*, si bé encara no amb aquest títol⁶. A les conferències vieneses d'aquell any havia exposat l'objectiu, el pla i el mètode de l'obra, i a la tardor següent en arribar com a professor a Viena el manuscrit mateix va ser llegit i discutit amb gran interès, especialment per part de Hans Hahn, que hi veia l'elaboració del fenomenalisme de Mach a través dels mètodes lògics de Russell, una mena de *Principia Mathematica* ampliat fins a presentar una fonamentació de tot el coneixement humà. D'aquestes discussions probablement van néixer idees que motivaren algunes revisions parcials de l'obra durant l'any 27,

³Cf. Reichenbach, "Autobiographical Sketches", pàg. 2; Carnap, "Intellectual Autobiography", pàg. 14.

⁴"Intellectual Autobiography", pàg. 50. Com es veurà, no és gens clar que això fos el que fes.

⁵Ibid., pàg. 24.

⁶Vegeu més endavant §5.

al final del qual Carnap escrigué també *Scheinprobleme in der Philosophie*. Sembla clar, però, que el gruix del llibre havia de quedar inalterat per aquesta revisió i per tant es pot pensar que el llibre publicat deixa veure el pensament del Carnap d'abans d'ingressar al Cercle de Viena⁷. Fins i tot en el cas d'acceptar que les modificacions que el manuscrit va sofrir a última hora fossin considerables, no hi hauria més remei que pensar en l'*Aufbau* com en un llibre frontissa que manifestaria solament alguns dels interessos que va desenvolupar el grup de filòsofs reunits entorn de Moritz Schlick. Sigui com sigui, el llibre no ha estat generalment entès així. És usual veure'l presentat com "la més definitiva expressió del positivisme lògic", segurament veient l'autor a través de la seva famosa obra posterior. En aquest context imposat, l'obra guanya un sentit especial, ja que per molt que no és ni el primer escrit del seu autor ni tampoc el primer que va publicar, sí és el primer en tenir certa dimensió i en rebre autèntica atenció pública. Almenys en l'àmbit protopositivista lògic, el llibre va ser àmpliament llegit, comentat i criticat. De llavors ençà, amb l'expansió internacional del positivisme lògic, ha sigut objecte de molta més atenció, i sempre en relació amb el moviment. En part per això, l'*Aufbau* ha patit una mala fortuna que li és del tot peculiar: ha estat quasi unànimement rebutjat. Són conegudes les crítiques que els mateixos positivistes (començant per Carnap) adreçaren a l'obra i com aquestes crítiques conduïren a trencar amb les seves tesis més importants. A la vegada, molts comentadors, mitjançant una maniobra que sembla ara sospitosa, l'han vist com un llibre netament positivista lògic, i d'aquesta manera les crítiques al moviment valen també com a crítiques a l'*Aufbau*, que en seria la base epistemològica⁸.

El menys que es pot dir és que aquesta visió trivialitza el sentit de l'*Aufbau*. Ni tan sols una lectura poc atenta pot deixar de notar-hi la convivència d'elements clarament fregeans,

⁷Al pròleg de la 2ª edició considera Carnap l'*Aufbau* com el primer intent de sistematitzar el seu pensament anterior. Cf. *The Logical Structure of the World*, pàg. v.

⁸Entre una cosa i una altra no han d'estranyar les paraules de Goodman ("The Significance of *Der logische Aufbau der Welt*", pàg. 545) "L'*Aufbau* és la cristal·lització de molt del que és generalment considerat el pitjor de la filosofia del segle XX".

russellians i neokantians, combinats també amb aspectes d'empirisme radical i de naturalisme científic, així com aquí i allà alguna guinda wittgensteiniana. Per si fos poc, la major part dels components d'aquest brou va ser rebutjats posteriorment per molts dels membres del moviment vienès, entre ells el mateix Carnap, com a metafísics, en el curs d'una successiva afinació del concepte mateix de metafísica o si es vol ser més precís, en l'intent d'una caracterització adequada de l'empirisme. El debat sobre els repetits intents de precisió d'aquests esmunyedissos termes va donar forma característica a l'evolució del grup vienès, i el va allunyar considerablement de les tesis de l'Aufbau. Així, la relació entre el llibre i el neopositivisme lògic es força més complicada del que habitualment es diu, i això només és indicatiu que l'Aufbau s'ha convertit en un clàssic, és a dir, en un llibre del qual parla molta gent que no l'ha llegit.

Ulisses Moulines, en un erudit article⁹, dona raons contundents per no considerar l'Aufbau ni com a continuador de l'empirisme clàssic britànic ni com a precursor del neopositivisme vienès. Aquesta obra constituïria segons ell "la culminación sintética de los desarrollos epistemológicos inmediatamente anteriores a la aparición del Aufbau"¹⁰. Els desenvolupaments referits per Moulines es van donar bàsicament dins la cultura alemanya del segle XIX i els seus autors en conjunt no formaven una escola determinada. Molts d'ells ni tan sols eren filòsofs professionals, sinó científics amb forts interessos epistemològics, esperonats pel que se'n va dir "la crisi de les ciències europees"¹¹, és a dir, la sensació de malestar que es va crear al voltant de la física, que es va considerar mancada de fonament sòlid: els seus pilars semblaven ensorrar-se en la més dubtosa metafísica. Aquest nou clima que va substituir¹² el confiat optimisme de la meitat del segle va

⁹"Las raíces epistemológicas del Aufbau de Carnap".

¹⁰Pàg. 214.

¹¹Cf. Caton, "Carnap's First Philosophy", pàg. 637.

¹²Les raons del canvi de mentalitat no estan clares. Moulines (op. cit. pàgs. 228-229) no creu que es trobessin solament en els problemes de reducció de la termodinàmica i el nou electromagnetisme de Maxwell a la mecànica clàssica -que llavors era considerada com l'autèntic lloc de l'explicació física-, i apunta influxos estrictament filosòfics. Probablement

portar molts autors a reprendre l'activitat filosòfica elaborant una epistemologia que fos capaç de salvar la situació. La nova filosofia havia de fer respectable el seu nom, tacat per als científics pels absurds excessos dels idealistes de començament de segle. Molts pensadors van trobar aquest lloc de reflexió en l'obra de Kant, la qual van reinterpretar amb molt diversos graus de fidelitat. Alguns d'ells van trobar inspiració en la lectura fisiologista del pensament kantià que Helmholtz va concretar en una epistemologia basada en les seves investigacions sobre el funcionament dels òrgans sensorials humans. Com diu Moulines¹³, les investigacions de Helmholtz van ser per a molts autors -per a Mach i Avenarius, i també per a d'altres avui menys coneguts com ara Dingler, Driesch, Jacoby i Ziehen- un important estímul en la construcció d'una epistemologia de tall científic. Aquesta no havia, però, d'igualar-se a una psicologia de la percepció, sinó que havia de ser "una reflexión de segundo orden sobre la psicología empírica de la percepción y el aprendizaje"¹⁴. Aquesta última consideració, però, introdueix un dubte sobre la mateixa condició epistemològica de l'epistemologia per aquests autors desenvolupada, que en estar en estreta dependència de la psicologia, de la qual pren el seu caràcter científic, es troba amb la mateixa necessitat de fonamentació que les ciències a les quals suposadament ofereix una base. Això es fa visible en la incerta naturalesa que els epistemòlegs d'aquesta orientació assignaven als principis constructius que estructuraven l'experiència, és a dir, als equivalents a l'a priori kantià que la psico-fisiologia detecta¹⁵.

És clar que la postura d'aquests filòsofs és sensible a totes les crítiques antipsicologistes en filosofia, i per començar a les de Wittgenstein. Moulines cita un passatge del

cal també tenir en compte algun aspecte polític, ja que l'optimisme científic vuitcentista anava generalment lligat a una postura progressista i oberta que al final de segle va perdre força a l'Europa Central. Veurem que el Cercle de Viena reprèn en part aquesta actitud optimista en relació a la ciència juntament amb la postura política que l'acompanyava.

¹³ Ibid., pàg. 227.

¹⁴ Ibid., pàg. 225.

¹⁵ Veurem més endavant (§6) com aquest problema pesa també sobre l'Aufbau.

Tractatus¹⁶ que aparentment està en consonància amb els punts de vista descrits: "L'epistemologia és la filosofia de la psicologia". No obstant, em sembla que l'aforisme wittgensteinianà és una forma obliqua no d'explicar la situació filosòfica d'una epistemologia sinó de deixar la reflexió epistemològica, en el sentit clàssic, en bloc fora de la filosofia: cap proposició amb contingut -i sens dubte, les tesis defensades pels naturalistes científics del XIX pretenien tenir-ne- pertany a la filosofia, tal com l'entén el Tractatus, que no té cap mena de parentiu amb la ciència natural¹⁷.

Amb aquesta petita acotació crec que Moulines té tota la raó de considerar que l'Aufbau va ser la culminació de tots aquests intents epistemològics, possiblement l'última obra destacada que es publicà en aquesta línia, i susceptible, per tant, de ser atacada amb les mateixes crítiques que aquesta rebia. A partir d'aquí, la raó de la falta de continuïtat em sembla clara: els pensadors de què hem parlat no sentien aprensió de ser titllats de psicologistes¹⁸. Però el mateix no es pot dir de Carnap: les influències reforçades de Frege i de Wittgenstein van portar Carnap no a abandonar l'Aufbau (això no ho va fer fins a tenir una altra epistemologia o una justificació per a no tenir-ne), però sí a reinterpretar-lo. Rastres d'aquesta reinterpretació es troben a la versió definitiva de l'Aufbau, molts més encara als Scheinprobleme i als articles següents, i veurem que no formen amb les tesis inicials de l'Aufbau un tot consistent¹⁹. És curiós de notar que la reinterpretació era molt menys digerible que el projecte original per al seu company de Cercle Neurath, el qual a diferència de Carnap no tenia el més petit problema a considerarse psicologista²⁰. El triomf de la línia carnapiana -indirectament facilitat per l'exili que per raons polítiques hagué d'emprendre Neurath i la seva mort posterior- va tancar aquesta perspectiva epistemològica per al positivisme lògic i va

¹⁶ 4.1121.

¹⁷ Cf. ibid. Trobareu un comentari sobre la concepció de la filosofia que es defensa al Tractatus al cap. 2, §13.

¹⁸ Cf. Moulines, pàg. 226.

¹⁹ Vegeu més endavant, cap. 4, §25.

²⁰ Vegeu més endavant, cap. 3, §24.

deixar la falsa impressió que per als membres del Cercle de Viena el sociologisme i el psicologisme eren considerats pecats cardinals²¹. Finalment el psicologisme serà una altra vegada reprès des d'una perspectiva diferent a la dels antecessors de Carnap per Quine, que farà bandera amb el nou nom de 'epistemologia naturalitzada' de principis perfectament neurathians.

Der logische Aufbau der Welt es mostra així en una posició singular respecte als desenvolupaments posteriors del que se n'ha dit 'positivisme lògic'. Entesa d'acord amb els seus propòsits inicials que Moulines tan bé dilucida, l'obra parteix de pressupòsits inassimilables per als punts de vista posteriors. Nogensmenys, la perspectiva epistemològica de l'*Aufbau*, llegida d'una altra manera, és present als escrits de Carnap fins a 1932. És clar que del punt de vista original a la reinterpretació posterior hi ha ponts: certes tesis -com la de la unitat de la ciència, l'extensionalitat del llenguatge d'aquesta, la importància de la lògica per a l'empresa filosòfica, i un cert rebuig de la metafísica- són mantingudes. Però en cap cas són les afinitats tan importants com per assimilar una perspectiva a l'altra.

Al pròleg de la segona edició de l'*Aufbau* escrit el 1961 Carnap reflexiona així sobre el seu primer llibre: "Quan llegeixo avui les <meves> antigues formulacions, trobo molts passatges que expressaria d'una altra manera o que suprimiria del tot; però estic encara d'acord amb l'orientació filosòfica que hi ha darrera del llibre"²². Es diria que Carnap sobrevalora les afinitats amb el seu llibre de joventut²³. No és el mateix estar d'acord amb la lletra de certs desenvolupaments que coincidir amb l'ànim filosòfic que els dona sentit. El Carnap madur subscriuria molt poques de les conviccions que van produir l'*Aufbau*.

²¹ Així ho diu per exemple Giere, *Explaining Science*, pàgs. 23-24.

²² *The Logical Structure*, pàg.V.

²³ I fa incomprensible el seu rebuig durant molts anys d'autoritzar-ne una traducció anglesa (cf. Quine, "Le combat positiviste de Carnap", pàg. 170).

2. La teoria de la constitució com a fenomenalisme. El llibre de Carnap es proposa construir o constituir²⁴ el món. Cal explicar què vol dir aquesta pretensió que sembla en principi desmesurada i absurda: la idea és definir, a partir de certs objectes primitius que es prenen com a bàsics i certa relació fonamental, tots els altres objectes de l'univers de forma que en resulti una genealogia definicional on cada objecte trobi el seu lloc²⁵. Aquesta estructura és el sistema construcciona²⁶ (*Konstitutionssystem*). Així l'objectiu, més breument, és l'establiment d'un sistema construcciona. Les definicions que s'hi usin no seran en general explícites²⁷, sinó el que Carnap anomena 'definicions construccionals', que es basen en la noció russelliana de funció proposicional, noció que Carnap manejarà de forma tan incoherent com Russell mateix, quedant sovint en terra de ningú entre l'expressió lingüística i allò que aquesta designa²⁸. Armats amb aquesta noció, entendrem "per definició construcciona del concepte <o objecte, com veurem més endavant> a en base als conceptes b i c <...> una regla de traducció que

²⁴ 'Construcció' és potser una paraula poc adequada, ja que Carnap parla en el seu lloc de *Konstitution*. De fet, el primer terme seria una bona traducció d'*Aufbau*, però aquest mot no apareix en tot el llibre, si fem excepció del títol, és clar. El títol original pensat per Carnap era *Konstitutionstheorie* (vegeu §5). 'Teoria de la constitució' té, com totes les expressions que utilitzen la traducció literal del mot carnapià, ressonàncies de dret polític. Tanmateix, manté la relació originària amb la tradició kantiana que durant el segle XIX va intentar desenvolupar la idea que l'experiència i els seus objectes són constituïts mitjançant les nostres categories (cf. Coffa, "Idealism and the *Aufbau*, pàg. 147). Jo usaré 'construcció' i 'constitució' indiferentment.

²⁵ Es podria dir amb raó que parlar de definir objectes no té sentit, que cal més aviat canviar la formulació anterior i parlar de conceptes. El lector pot fer-ho, si vol. Aquest punt s'explicarà al §5.

²⁶ *Aufbau*, pàg. 1 (§1).

²⁷ En el sentit més estricte, és a dir, on el definiendum és un únic símbol i es pot definir mitjançant una identitat.

²⁸ Així, si borrem d'una oració (*Satz*) un nom d'objecte, "direm del símbol incomplet que queda que designa una funció proposicional <*Aussagefunktion*>". Però a la vegada "tota funció proposicional representa un concepte, o sigui una propietat o una relació" (cf. *Aufbau*, pàgs. 37-38 (§28)). A diferència del que succeeix amb Russell, aquesta incoherència és del tot innòcua.

indiqui en general com una funció proposicional, en la qual a apareix, pot ser transformada en una altra amb la mateixa extensió on a ja no aparegui, sinó solament b i c"²⁹. És clar que dues funcions proposicionals tenen la mateixa extensió si són satisfetes pels mateixos objectes, i que un objecte satisfà una funció proposicional si la seva introducció com a argument produeix una oració vertadera³⁰. Si tenim una tal definició construcciona direm que hem reduït a a b i c, ja que podem transformar qualsevol enunciat sobre a en un enunciat on només es parli de b i de c. El sistema de la constitució reduirà els conceptes els uns als altres en general a través de definicions contextuais o en ús, ja que a través de definicions explícites no podríem aconseguir cap ascens ontològic³¹. De fet, el mètode és una extensió al món empíric del que a *Principia Mathematica* s'aplica per construir els objectes aritmètics. Els objectes es van definint esglaonadament de forma que en resulti una estratificació on cada objecte és construït sobre els del nivell anterior. Els objectes definits poden entendre's com a classes d'objectes o com a relacions (vistes extensionalment) entre aquests objectes a partir dels quals es defineixen. En relació a aquests últims, els objectes construïts diem que són quasiobjectes; és a dir, de la mateixa manera que un nom designa un objecte, diem d'una funció proposicional que designa un quasiobjecte, sense fer aquí qüestió de la seva existència real³².

²⁹ Aufbau, pàg. 47 (§35).

³⁰ Ibid. pàg. 37 (§28). Noteu la confusió entre l'expressió i allò expressat que aquesta forma de parlar arrossega.

³¹ Podríem pensar que podem perfectament ascendir en una jerarquia simple de tipus mitjançant definicions explícites. Així, un cop construïts els nombres naturals, podem definir el conjunt dels nombres primers P de la següent manera: 'P={x/x és natural i divisible solament per 1 i per x}'. Però Carnap concep les classes (i els conjunts) i les relacions com a extensions de funcions proposicionals (Aufbau, pàgs. 43 i 45, §§33 i 34); per a ell la utilització de l'abstractor aquí és una forma abreujada, i útil, de la següent definició contextual: 'x és un nombre primer' =_{def.} 'x és un nombre natural que només té com a divisors 1 i x' (ibid, pàg. 53, §39). Dit d'una altra manera, les definicions explícites només permeten donar noms a objectes; les contextuais permeten introduir una propietat.

³² Ibid., pàg. 38 (§28). Vegeu §5.

Un exemple immediat de construcció d'objectes és la dels nombres racionals a partir de conjunts de parells de nombres enters. En aquest cas, la construcció pot dur-se a terme efectivament. A l'àmbit del coneixement empíric, això, però, no pot fer-se d'una vegada per totes: com veurem, l'execució detallada depèn dels resultats individuals de les ciències empíriques, i les reduccions sempre són relatives a la veritat d'aquestes. En cas de canvi d'un resultat científic, el canvi hauria de repercutir en el sistema construccional. Per aquesta raó, l'Aufbau no pretén oferir el sistema acabat, sinó només deixar clara la seva possibilitat i fer les indicacions necessàries sobre el mètode de les quals depèn aquella³³.

Aquest sistema ordenat de conceptes pressuposa un punt de partida, una base, que Carnap trobarà en el que ell en diu 'vivències elementals' (*Elementarerlebnisse*). Podriem doncs caracteritzar millor la teoria de la constitució dient que aquesta defensa la possibilitat de reduir tots els conceptes a vivències elementals i dona el mètode per fer-la efectiva. Tal formulació és com veurem encara incompleta.

La noció de vivència elemental és la solució carnapiana al problema, amb una certa tradició a la filosofia alemanya, del donat (*das Gegebene*). Des de finals del segle XIX, certs filòsofs com ara Mach, Avenarius o Dingler, en l'intent d'allunyar-se de nocions i especulacions metafísiques, havien adreçat els ulls cap a un punt de partida intoccat per cap teoria, sense addicions fetes pel pensament. Aquest punt de partida donat no seria ni físic ni mental, ni intern ni extern, ni cosa en si ni fenomen, nocions totes elles a construir posteriorment sobre la seva base. El donat hauria de ser en principi neutral davant d'aquestes dualitats teòriques.

L'elaboració més coneguda d'aquesta idea, que sens dubte va ser important per a Carnap, és la que feia Mach a *Analyse der Empfindungen*, on anomenava les sensacions *Elemente* a fi d'evitar tota interpretació dualista. Els *Elemente* són comuns "a todos los hechos físicos y psíquicos posibles, los cuales consisten en los diferentes modos de agrupación de estos elementos y su dependencia mutua"³⁴. La construcció dels dos dominis d'objectes

³³ Ibid. pàg. 162 (§122).

³⁴ Mach, *Análisis de las sensaciones*, pàg. xi.

(físics i psíquics) a partir d'una base comuna que per tant no pot pertànyer a cap dels dos àmbits (monisme neutral) és part de l'herència que Mach va cedir a Carnap. Seguint el camí de Mach, Carnap troba el donat en el domini que anomena del psiquisme propi (*eigenpsychische*)³⁵, és a dir, en el camp de les experiències psíquiques d'un mateix. Aquest plantejament podria anomenar-se solipsista, però amb matisacions: no es defensa que en ser reductibles tots els objectes a elements del meu psiquisme aquest sigui l'únic autènticament real. En el fons, parlar aquí de 'psiquisme propi' és enganyós, o més pròpiament dit és extrasistemàtic. No es comença la construcció del sistema de la constitució postulant l'existència d'un psiquisme propi. En realitat no cal suposar que per començar amb vivències s'hagi de pressuposar un subjecte experimentador a qui li serien exclusivament atribuïdes. "L'existència del jo no és un fet originàriament donat <*kein Ur-Sachverhalt des Gegebenen*>"³⁶. Partim purament de les vivències, i entre elles, com sabia Hume, el jo no s'hi troba. Serà més endavant en el sistema que construirem el físic i el diferenciarem del mental, que construirem el jo i els altres i hi podrem marcar una delimitació. Totes aquestes construccions es faran sobre la mateixa base que roman, doncs, estrictament neutral, ni privada ni pública, ni mental ni física. Podem parlar d'entrada de 'base en el psiquisme propi' des de fora del sistema en un llenguatge realista destinat a fer més entenedor el procés. Dins del sistema no té sentit dir que la base és meva quan jo no he estat encara construït. Les vivències no són meves en aquest punt del sistema constitucional. Millor que 'jo tinc vivència' (*ich erlebe*) seria dir 'tinc vivència' (*erlebe*), o millor encara 'aquesta vivència' (*dies Erlebnis*)³⁷. Carnap anomena aquest procediment de construcció 'solipsisme metodològic'.

El solipsisme metodològic no és una actitud inevitable en

³⁵ Carnap a "Testability and Meaning", pàg. 424, traduirà aquest terme per 'autopsíquic' (*autopsychic*), terme al meu entendre més opac.

³⁶ Aufbau, pàg 226 (§163).

³⁷ Ibid. Cal tenir en compte que el pronom personal és obligatori en alemany. Així, entre *ich erlebe* i *erlebe* hi ha una diferència important: *erlebe* sense subjecte no és ni tan sols una oració gramaticalment correcta.

l'elaboració d'un sistema constitucional; es pot escollir una base del tot diferent. Carnap planteja a l'Aufbau la possibilitat de començar amb una altra base³⁸, i hi ha constància documental del seu projecte de realitzar sistemes amb bases físiques³⁹. Si Carnap escull la base que escull és a causa de consideracions epistemològiques. Això cal veure-ho com ell mateix ho veia: l'epistemologia tracta de la reducció d'uns coneixements (*Erkenntnisse*) a uns altres⁴⁰. Aquesta té sentit si els conceptes reductors són primaris epistèmicament, o dit d'una altra forma, si el coneixement dels conceptes reduïts ha de reposar (*beruhen*) sobre el dels reductors⁴¹, és a dir, si el reconeixement d'aquells pressuposa el reconeixement d'aquests⁴². El sistema constitucional que Carnap elabora no mostra tan sols relacions lògiques, sinó que reflecteix també l'ordre epistèmic⁴³; d'aquí l'aire fonamentalista del projecte sencer que ja no es troba a sistemes posteriors similars com el de Nelson Goodman⁴⁴, també

³⁸ Ibid. pàgs. 83-84 (§62).

³⁹ Cf. Coffa, "Idealism", pàg. 147.

⁴⁰ Aufbau, pàg. iii.

⁴¹ Scheinprobleme in der Philosophie, pàg. 24, (§3).

⁴² Aufbau, pàg. 74 (§54).

⁴³ Ibid. pàg. 85 (§64).

⁴⁴ Cf. The Structure of Appearance, pàgs. 112-113. Goodman no veu cap sentit a l'afirmació de la primarietat epistèmica dels *Erlebnisse*. La validesa i l'interès del sistema de Carnap li semblen independents de les tesis que defensa sobre el donat. (Això està molt clarament argumentat a "The Significance of Der Logische Aufbau der Welt", sobretot al §II). Idènticament Moulines (La estructura del mundo sensible, pàgs. 18-19) opina que "un sistema fenomenalista genuïno no es una teoria del conocimiento". A més a més, segons ell, el fenomenalista no afirma de la base definicional dels seus termes (o conceptes) que sigui originaria en un sentido absoluto, ni cierta en la acepció de Locke". L'interès del sistema rauria en la integració conceptual, que és independent dels dubtosos postulats sobre la immediatesa cognoscitiva de certs objectes. Moulines és generós, potser en excés, amb Carnap en atribuir-li "un programa de reconstrucción lógica de conceptos empiricos independiente de las tesis y problemas psicológicos, epistemológicos y ontológicos" (ibid. pàg. 128).

fenomenalista⁴⁵. L'elecció del tipus de base del sistema no és doncs en absolut convencional.

L'objectiu epistemològic de Carnap a l'*Aufbau*, no cal entendre'l en el sentit que el seu sistema reproduceixi la història de les nostres formacions cognoscitives tal com realment es produeixen. El sistema constitucional equival a una reconstrucció racional del procés de coneixement, una demostració de com els conceptes podrien haver estat derivats d'allò originàriament donat, seguint en tot cas l'ordre epistèmic. Així, per exemple, els objectes que pertanyen al psiquisme d'altres ments han de ser definits a partir d'objectes físics. El procés que efectivament té lloc en el psiquisme humà, en qualsevol cas, no s'especifica: l'epistemologia no és idèntica a una psicologia de la percepció, encara que és important que en tingui en compte els resultats⁴⁶.

Això és el que fa en seleccionar allò donat dins del domini del psiquisme propi: les vivències elementals. Carnap considera com a donat el corrent vivencial (*Erlebnisstrom*), és a dir, la totalitat de la vivència que el subjecte travessa al llarg del temps (si ho expressem en llenguatge extrasistemàtic). Aquest corrent vivencial comprèn no tan sols sensacions visuals, auditives, olfactivas, tàctils, etc., sinó també sensacions corporals internes, sentiments, emocions, pensaments, desigs, i fins i tot experiències de valors ètics i estètics, o, més planerament, de deure, de responsabilitat, de plaer⁴⁷. El corrent vivencial pot ser considerat com la totalitat de la vida mental conscient d'un subjecte⁴⁸, ja que el domini del psiquisme propi serà expandit amb la incorporació d'objectes inconscients⁴⁹. Fins aquí sembla possible comprendre les afirmacions carnapianes sobre

⁴⁵Per molt que Carnap no usa el terme 'fenomenalista', que es va començar a usar durant els anys trenta al Cercle de Viena i es va consolidar precisament amb l'obra de Goodman (cf. Moulines, op. cit., pàg. 129).

⁴⁶És fàcil veure aquí la barreja entre qüestions lògiques i psicològiques que forma segons el Carnap d'anys després (vegeu cap. 5) el terreny d'estudi anomenat 'epistemologia' (cf. *Logische Syntax*, pàg. 205. §72).

⁴⁷Cf. *Aufbau*, pàgs. 87 (§64), 121-122 (§86) i 204 (§152).

⁴⁸Ibid., pàg. 86 (§64).

⁴⁹Ibid., pàg. 174 (§132).

el donat, però la necessitat de treballar amb aquest material brut, és a dir, de fer-ne base del sistema constitucional portarà Carnap a incórrer en certes inconsistències: per una banda el donat es el flux vivencial mateix; per l'altra, inesperadament, el donat és un cert conjunt de llocs o de llesques en aquest flux. Així, una vivència és la totalitat de l'experiència (en el sentit més ampli) d'un subjecte en un moment donat de temps. Carnap ho justifica així:

En prendre les vivències elementals com a elements bàsics no suposem que el flux vivencial estigui format per elements determinats i discrets. Més aviat el que es pressuposa es que podem fer afirmacions sobre un lloc concret del flux que diguin que tal lloc està en determinada relació amb tal altre, etc. No mantenim, però, que el corrent vivencial pugui ser analitzat d'una sola forma en tals llocs⁵⁰.

Això sembla deixar obertes dues possibilitats⁵¹: o bé hem de concebre les vivències com a talls instantanis del flux mental, o bé com a segments d'una certa durada (curta)⁵². En el primer cas, el conjunt de les vivències elementals és únic, contra l'afirmació de Carnap, si bé no té perquè ser finit. En l'altre cas, és clar que el corrent pot ser tallat en llesques de moltes maneres diferents. En certs passatges de l'*Aufbau* sembla pressuposar-se que la construcció parteix d'un nombre finit de vivències⁵³. Es pot considerar llavors que el donat és un subconjunt finit del conjunt de talls instantanis del flux vivencial, o bé el conjunt format per les llesques de cert tamany d'un corrent de vivència que tindrà una durada finita: la d'una vida. En qualsevol cas, aquest donat no és donat en un sentit positivista, sinó escollit: és una de les possibles opcions⁵⁴.

⁵⁰ Ibid., pàg. 83 (1967).

⁵¹ Segueixo Wedberg, "How Carnap Built the World in 1928", pàg. 18.

⁵² Potser de l'estil de la del *specious present* de James (Cf. *Principles of Psychology*, pàgs. 398 i ss. James creia, però, que el flux de consciència no es prestava a ser analitzat en llesques (cf. Murphy & Kovach, *Historical Introduction to Modern Psychology*, pàgs. 196 i ss.).

⁵³ Cf. 999, 100, 101, 102. Wedberg (op. cit. pàg. 18) i Runggaldier (op. cit. pàg. 82) donen el punt per segur, però no citen cap suport textual.

⁵⁴ Tal vegada el que vol dir Carnap és que si bé els éssers humans, per la nostra constitució neurofisiològica, efectuem una determinada llescada del donat, la reconstrucció racional de Carnap pot considerar-ne qualsevol altra (agraeix el suggeriment

Carnap no deixa lloc per dubtar que pren les vivències elementals com a totalitats indivisibles. En primer lloc examina l'elecció dels elements o sensacions simples que fa Mach per concloure, seguint els ensenyaments de la teoria de la *Gestalt*, que la psicologia atomista on aquell es basa està equivocada: els tots són perceptualment primaris en relació als àtoms de què estan compostos. "Solament a través de l'abstracció arribem a les anomenades sensacions individuals, de les quals diem després que componen la percepció"⁵⁵. Carnap doncs rebutja la visió atomista de la percepció que es troba a la tradició empirista britànica, i ho fa per raons que tenen el seu origen en descobriments empírics de la psicologia. Anant però més enllà, defensa també que aquests tots, les vivències elementals, són inanalitzables⁵⁶. Això no es desprèn de la teoria de la *Gestalt*, que no defensa que els camps sensorials no estiguin compostos de parts. El motiu (més que la raó) sembla haver de trobar-se a la peculiar combinació d'exigència empírica i necessitats lògiques de construcció que donen el to de l'*Aufbau*: les vivències elementals són els elements bàsics del sistema constitucional. Com a tals, tota la resta d'objectes ha de ser construïda lògicament a partir d'elles. Si les considerem divisibles, no poden jugar el paper d'elements bàsics i han de ser al seu torn construïdes. En ser preses com a bàsiques per motius psicològics s'han de considerar indivisibles: les seves parts hauran de ser construïdes com allò que hi ha en comú entre diverses vivències elementals, extensionalment com a conjunts d'aquestes. D'aquest tipus de construcció de les parts d'una vivència en dirà Carnap 'quasianàlisi'.

A partir d'aquesta base en el psiquisme propi hem de ser capaços de construir la totalitat dels objectes del món: del propi psiquisme, físics, del psiquisme d'altri o culturals, seguint l'ordre epistèmic. Per a aquesta tasca les vivències elementals no seran suficients. Caldran, com ha emfasitzat l'escola kantiana⁵⁷, alguns conceptes ordenadors si volem produir

a Ramon Jansana).

⁵⁵ *Aufbau*, pàg. 92-93 (§67).

⁵⁶ *Ibid.* pàg. 109 (§68).

⁵⁷ *Ibid.*, pàg. 105 (§75).

construccions a partir dels *Erlebnisse*. Carnap creu, si bé només ho proposa com a conjectura (*Vermutung*), que amb un sol d'aquests conceptes n'hi ha prou⁵⁸, i proposa que prengui la forma d'una relació que en llenguatge realista pot anomenar-se 'record de similaritat' (*Ähnlichkeitserinnerung*) i es dona entre vivències elementals. Aquesta relació complirà a l'*Aufbau* el paper de categoria, és a dir, de forma de la síntesi del divers de la intuïció (*Anschauung*) en la unitat de l'objecte. Aquesta noció és considerada fosca per Carnap. Al seu sistema, del divers de la intuïció en diem 'el donat', i la síntesi del divers en la unitat de l'objecte es anomenada 'la constitució de l'objecte a partir del donat'⁵⁹. La teoria de la constitució dona claredat a unes nocions foscament intuïdes pels epistemòlegs del passat, que, en establir unes taules categorials plurals, patien les conseqüències d'haver treballat amb un instrumental insuficient:

Els intents anteriors d'establir una taula de categories o de postulats bàsics, des d'Aristòtil fins a Driesch, ens semblen ara massa rics <...>. La causa d'això rau en la insuficiència dels recursos metodològics utilitzats. Només l'aplicació del mètode lògic-constructiu deixa veure com en molts casos que eren tinguts per irreductibles, una reducció i per tant una constitució és possible⁶⁰.

Aquesta cita a propòsit de la relació fonamental és doblement significativa: per un costat subratlla l'afinitat de l'obra de Carnap amb el projecte kantian, o millor dit neokantian. Per l'altra banda fa esment de la importància que l'eina lògica té de cara a la solució carnapiana. Ambdues coses s'hauran d'examinar més endavant. Abans vull fer certes consideracions sobre la relació bàsica, el record de similaritat entre vivències elementals⁶¹.

Aquesta és una relació diàdica (que podem anomenar 'Er'). Si x i y són vivències elementals, direm que xEr_y si i solament si a través de la comparació entre una imatge recordada (*Erinnerungsvorstellung*) de x i y se les ha reconegut com a

⁵⁸ Ibid., pàg. 117 (§82).

⁵⁹ Ibid., pàg. 117 (§83).

⁶⁰ Ibid., pàg. 210 (§156).

⁶¹ Aquestes consideracions seran extrasistemàtiques: des de dins de la constitució no hi pot haver elucidacions de la relació bàsica.

parcialment similars (*teilähnlich*)⁴². La relació de similaritat parcial cal explicar-la, i per fer-ho em centraré en el camp visual⁴³. Se suposa a l'*Aufbau* que aquest està format per una configuració bidimensional de punts de color. Cada punt té a més a més de les dues dimensions posicionals tres dimensions més corresponents al matis, la saturació i la brillantor del color, que es pot dir que determinen la situació del punt en el sòlid del color. Així cada punt pot considerar-se en un espai de cinc dimensions, l'espai visual. En aquest espai, dos punts qualssevol tenen una certa distància. Si aquesta distància és menor que un cert estàndard els dos punts són similars. Si els dos punts similars pertanyen a dues vivències elementals, diem que aquestes són parcialment similars. Una explicació semblant valdria per als espais auditiu, tàctil, etc.

és ben clar que queda pendent la qüestió de quina és la distància estàndard que determina la similaritat entre punts d'un espai sensorial. Però tal vegada la psicologia empírica hauria de poder donar alguna mesura, ja que hem de recordar que la constitució no és una construcció fictícia, sinó "una reconstrucció racional de processos reals"⁴⁴. Llavors, en cas que x i y els quatre fenòmens següents han d'ocórrer simultàniament:

- 1) la vivència elemental y.
- 2) la imatge recordada de l'anterior vivència x.
- 3) la comparació entre y i la imatge de x.
- 4) el reconeixement que x i y són parcialment similars.

Donat que y és la totalitat del que s'experimenta en el moment que y es dona, els altres tres fenòmens han d'estar continguts en y. Wedberg opina que com s'ha d'entendre això és un misteri que l'*Aufbau* planteja i no resol.

Fragments del mateix misteri poden trobar-se en un altre important passatge que Moulines també cita⁴⁵ sense veure'l però com a conflictiu:

El donat no es troba mai a la consciència com a material simple, sense elaborar, sinó sempre en connexions i configuracions més o menys complicades. La síntesi cognoscitiva, l'elaboració del donat en

⁴² Ibid., pàg. 110 (§78).

⁴³ Seguiré Wedberg, op. cit. pàgs. 18-19.

⁴⁴ *Aufbau*, pàg. 131 (§94).

⁴⁵ Moulines, "Las raíces epistemológicas", pàg. 226.

estructures, en imatges de les coses, de la realitat, s'esdevé quasi sempre involuntàriament, i no segons un procediment conscient.

EXEMPLE. En observar una casa, la percebem intuïtivament i immediata com a objecte corporal; imaginem el seu costat no percebut, la seva existència continuada quan n'apartem la vista; reconeixem la casa determinada i familiar, etc. I generalment sense efectuar cap cadena deductiva explícita en el pensament⁶⁶.

El problema és el següent: l'experiència conscient és el resultat d'una elaboració complexa que l'*Aufbau* vol reconstruir partint de les vivències elementals que són donades. La qüestió es que si una vivència elemental comprèn la totalitat de l'experiència d'un subjecte en un moment dat, les percepcions objectuals, és a dir, la percepció de la casa de l'exemple i no cap determinada aparença, també formaran part de la vivència i per tant del donat.

Aquesta no sembla ser la idea de Carnap del procés que vol reconstruir. Només podem entendre les seves intencions si acudim a un dels quatre llenguatges en els quals el sistema constitucional és explicat, l'anomenat 'llenguatge de la construcció fictícia'⁶⁷. Aquí les definicions del sistema s'han d'entendre com a regles operatives d'un procediment de construcció que té com a resultat el conjunt d'objectes que el sistema constitueix. Aquestes regles han de ser executades per un subjecte qualsevol, que pot considerar-se un autòmata, i que procedeix a partir del donat, és a dir, del flux vivencial purament rebut, prenent les vivències tal com venen, exercitant si es vol la suspensió del judici o *epokhé* husserliana⁶⁸. Per que això sigui possible hem d'afegir a l'explicació dues pressuposicions fictícies. Per un costat la ficció de la separació del donat: durant la primera part de la seva vida, el subjecte tan sols absorbeix el donat sense elaborar-lo. A la segona part de la vida, sintetitza el material d'acord amb les regles que li hem facilitat sense que més donat sigui rebut per ell. La segona assumpció que hem de fer és que el subjecte reté tot el donat sense cap pèrdua, a fi de poder-lo sintetitzar a la segona part de la seva vida.

No cal dir en quina mesura se separa aquesta construcció

⁶⁶ Ibid., pàgs. 138-139 (§100).

⁶⁷ Ibid., pàg. 137 (§99).

⁶⁸ Ibid., pàg. 86 (§64).

fictícia del procés real de constitució de les nostres formacions cognoscitives, i és ben clar que no es pot pretendre que tal construcció el reconstrueixi: la construcció fictícia és solament un expedient que es facilita al lector. Tanmateix, només utilitzant aquestes ficcions podem entendre el funcionament teòric de la relació bàsica Er. Però si ho fem així, hem d'ignorar les pretensions de reconstrucció epistèmica que Carnap escampa per tot l'Aufbau i pensar que la concepció del fenomenalisme de Carnap era ja a l'any 1928 la que Goodman va consagrar a The Structure of Appearance⁶⁹.

Aquesta sortida sembla poc clara. Les diferents i incompatibles afirmacions de Carnap al seu llibre abonen més aviat la tesi de Wedberg⁷⁰ segons la qual l'autor de l'Aufbau tenia en escriure'l diferents objectius al cap, sense adonar-se que eren diferents. Això era tal vegada inevitable per al filòsof alemany: aquells que obren camí no tenen clar en general l'itinerari.

3. L'extensionalitat de la teoria de la constitució. Podem, abans de seguir, sumaritzar el sistema constitucional tal com Carnap el duu a terme. La base es pren com s'ha vist del domini del psiquisme propi, on es parteix de seccions (instantànies o no) del flux vivencial, vivències elementals. Hi ha una relació, bàsica també, que es dona entre algunes vivències i que s'ha anomenat 'record de similaritat'. Mitjançant un procediment complex que anomena 'quasianàlisi'⁷¹, Carnap separa les vivències

⁶⁹Com Moulines diu. Vegeu nota 44.

⁷⁰Op. cit. pàg. 47.

⁷¹En ser les vivències inanalitzables, només un mètode sintètic ens permetrà arribar als seus components (els quals extrasistemàticament diríem que en són part). Es tracta de veure les classes de vivències que tenen una qualitat determinada com la mateixa qualitat i assignar-la als seus elements com a característica. Això és el que farà aquest anàleg sintètic d'una anàlisi corrent, la quasianàlisi. La quasianàlisi vol per tant fer amb relacions de similaritat el que Frege i Russell feien amb les d'equivalència (cf. Friedman, "Carnap's Aufbau", pàg. 523). Una explicació més àmplia de què és i com funciona una quasianàlisi es pot trobar a Moulines, La estructura del mundo sensible, cap. III. El llibre de Moulines conté també una exposició més àmplia del sistema constitucional. També Goodman (The Structure of Appearance, cap. V) fa una explicació crítica del sistema de l'Aufbau. Els errors que Goodman indica, així com

en classes de qualitats (*Qualitätsklassen*). Totes les vivències d'una classe de qualitat tenen alguna característica sensorial comuna, com ara una taca de cert color en algun lloc del camp visual. Posteriorment, divideix les qualitats en classes de sentit (*Sinnesklassen*), que corresponen a les diferents modalitats sensorials: visual, auditiva, emocional, etc. La distinció entre diferents sentits, la fa tenint en compte la dimensionalitat dels espais sensorials. Per exemple, ja hem vist que l'espai visual té cinc dimensions (i és l'únic que en té cinc). Llavors pot distingir entre el subespai tridimensional del color i el subespai bidimensional dels llocs del camp visual. Arribat aquí, pot parlar de sensacions de colors. Amb el pas següent, Carnap fa el salt fora del domini del psiquisme propi, projectant les sensacions de colors sobre l'espai tridimensional (projecció que fa tenint en compte tot un conjunt d'exigències)⁷². Alguns dels resultats de tal projecció manifesten un comportament determinat al llarg del temps: són les coses visuals, entre les quals Carnap, el subjecte que efectua la construcció, troba una de molt especial, el cos propi.

Del món físic perceptual construït cal diferenciar el món de la física (*die physikalische Welt*) en el qual les magnituds tenen valors numèrics. És aquest món el que es pot fer intersubjectiu consistentment i permet l'elaboració d'una ciència física. La construcció del món de la física no és acomplerta, sinó només indicada, així com tampoc la dels psiquismes de les altres persones. Sobre la base dels esdeveniments físics que certs objectes sofreixen, el subjecte els assigna certs successos psicològics. Aquests objectes són d'altres persones, és a dir, organismes similars en certs sentits al cos propi.

El sistema que es presenta a l'*Aufbau* com s'ha vist, més enllà dels primers passos dintre del domini del psiquisme propi no passa de ser un esbós, i així ho reconeix obertament Carnap:

les solucions que ofereix no seran tractats aquí.

⁷² Quine ha notat ja per sempre que aquí hi ha un canvi de procediment que traeix els propòsits inicials de reductibilitat al donat. Certament els canons que Carnap aporta (*Aufbau*, §§126-127) aconsellen sobre quan dir que certa qualitat es troba a tal punt espacio-temporal, però no donen un criteri per traduir un enunciat que ho digui a enunciats sobre el donat (cf. Quine, "Two Dogmas of Empiricism", pàg. 40).

no pretén presentar un sistema constitucional acabat; això és tasca per al conjunt de les ciències en un futur. A l'obra que comentem es fan només les investigacions lògiques oportunes per fer-la possible⁷³. Els errors en les construccions presentades no alteren el pes de l'Aufbau, que vol ocupar-se sobretot dels aspectes metodològics⁷⁴. Importa doncs tractar-los amb deteniment.

En primer lloc, el mètode de construcció que presenta Carnap és extensional. Això vol dir que les transformacions construccionals es preocupen de mantenir el que en diu el valor lògic (*logischer Wert*) i no l'epistemològic o sentit intuïtiu⁷⁵ (*vorstellungsmässiger Sinn*). Aquest últim, que és per a Carnap clarament psicològic, quedarà sovint alterat en canviar un concepte per la seva definició construccionals en un enunciat qualsevol. Les definicions en ús que s'utilitzen a l'Aufbau caracteritzen funcions proposicionals amb el mateix significat (*Bedeutung*), però Carnap usa aquí l'expressió en sentit estrictament fregeà: dues funcions proposicionals són *gleichbedeutend* si són satisfetes pels mateixos objectes⁷⁶. Així, la nova funció proposicional és associada amb l'extensió de la vella; es poden entendre els símbols de les funcions proposicionals com a símbols d'extensió.

Contra aquest extensionalisme carnapià s'han adreçat crítiques, que se centren en la idea que la coextensivitat no garanteix identitat de significat⁷⁷. Aquest tipus de crítica no pot afectar l'Aufbau, ja que el mètode extensional no s'hi proposa gens el que se li retreu que no fa: la identitat de *Bedeutung* que mantenen dos enunciats tals que un és fruit de

⁷³ Aufbau, pàg. 252 (§179).

⁷⁴ Ibid., pàg. 119 (§84).

⁷⁵ Ibid., pàg. 69-70 (§50).

⁷⁶ Ibid. pàg. 53 (§39).

⁷⁷ Carnap mateix, al pròleg de 1961 a la segona edició creu necessari un criteri més exigent, a saber, la coextensivitat no accidental, sinó basada en regles lògiques o lleis físiques (cf. *Logical Structure*, pàg. ix). Aquest criteri estava ja en intenció a l'Aufbau, segons diu. No sembla massa de fiar aquesta relectura que es veu filtrada pels desenvolupaments que parteixen de la *Logische Syntax*. Per altra part, tampoc aquest nou criteri garanteix igualtat de significat en sentit estricte.

l'altre a través de l'aplicació d'una definició constitucional és la identitat de valor lògic, aquí, el valor de veritat. Això és peculiar de la teoria de la constitució, i cal no posar-ho en un context diferent: aquesta no és una teoria del significat. Això no ha estat en general entès, ni per Quine que defensa que la noció d'analiticitat és una herència del fenomenalisme⁷⁸, ni per Popper, que segueix defensant que una conseqüència de l'Aufbau és que fa tots els enunciats científics analítics⁷⁹. Cal dir, però, que Carnap mateix és responsable amb el seu ús de les tesis de l'Aufbau de la lectura esbiaixada que la seva obra ha rebut⁸⁰.

Que el mètode de l'Aufbau ha de ser extensional es veu de seguida si es té en compte que les eines mitjançant les quals construeix el seu sistema són les teories de classes i de relacions que Carnap aprengué dels seus mestres Frege i Russell. De fet la lògica de Frege és del tot extensional, i extensional ha de ser per tant qualsevol mètode que s'hi restringeixi en tractar afers epistemològics. Talment com li passava a Frege, també a Carnap pot presentar-se-li una objecció seriosa en l'existència d'enunciats on els conceptes apareguin no extensionalment, és a dir, tals que l'aplicació d'una definició construcciona alteri el valor lògic de l'enunciat. Un lògic com ara Russell pot acceptar davant d'això l'existència d'ambdós tipus d'enunciats, extensionals i intensionals. Carnap no està en situació de fer-ho, ja que si admet enunciats científics que no poden incloure's en el seu sistema, és a dir, que no admeten equivalència amb enunciats que només parlin dels elements bàsics, compromet alguns dels objectius més importants del seu sistema, entre ells la unitat de domini científic i l'explicació de la intersubjectivitat de la ciència⁸¹. L'admissió d'enunciats intensionals és clarament una amenaça per al projecte sencer, i

⁷⁸Citat per Goodman, "The Significance", pàg. 555.

⁷⁹A la reunió amb universitaris de Barcelona que se celebrà el dia següent de lliurar-li el Premi Internacional Catalunya, el maig del 1989. Agraïxo la referència a Ignasi Jané, que també m'ha fet notar que, malgrat tot, un resultat així és inevitable a l'Aufbau (vegeu nota 124).

⁸⁰Vegeu cap. 4, §25. Notem també que l'extensionalitat del mètode sembla ser contrària a la idea del sistema com a reconstrucció racional dels nostres processos cognoscitius.

⁸¹Vegeu §4 d'aquest capítol.

Carnap la considera consegüentment com "l'arma més perillosa que podem posar a les mans dels nostres enemics"⁸². La tesi de l'extensionalitat, que diu que no hi ha enunciats intensionals o si es vol que "a tot enunciat sobre una funció proposicional, aquesta pot ser substituïda pel seu símbol d'extensió corresponent"⁸³ no admet excepcions.

L'extensionalisme de Carnap a l'Aufbau queda fora de tot dubte. Però l'extensionalisme és una tesi complexa que conté dos aspectes que no sempre han estat clarament diferenciats⁸⁴. Per un costat és un principi sintàctic que permet substitucions, dins d'un enunciat, d'expressions amb el mateix valor lògic sense alteració del valor lògic de l'enunciat sencer. Aquest és el principi d'extensionalitat que acabem de veure que Carnap defensa. Per altra banda, es pot prendre també com un principi ontològic, o com a mínim semàntic, que defensa la no existència de, o almenys la innecessarietat de fer referència a, entitats intensionals com proposicions, propietats, conceptes, etc.. És clar que només la primera és una tesi lògica, i que la segona és la que tradicionalment s'ha conegut com 'nominalisme'. Es pot mantenir la primera i no la segona: Wittgenstein al seu *Tractatus* n'és un bon exemple⁸⁵. També ho és Frege, amb la seva exigència d'extensionalitat per a la lògica i la creença paral·lela en un regne del sentit on hi habitarien nebuloses entitats que ell anomena *Gedanken*. Cal veure quina era l'opinió de Carnap en escriure l'Aufbau. Allí una postura com la de Wittgenstein o Frege hagués estat incoherent -el mètode extensional no permet la constitució d'entitats intensionals- però tot i així el punt no està tractat directament.

Pot ser útil examinar alguns escrits anteriors. A *Der Raum*, Carnap accepta conceptes objectius, visiblement en definir el

⁸² Aufbau, pàg. 59 (843).

⁸³ Ibid., pàg. 58 (843). A la *Logische Syntax* aquesta formulació serà alleugerida. Vegeu cap. 5.

⁸⁴ Cf. Hanna, "The Logic of 20th-Century Empiricism", pàgs. 32-39.

⁸⁵ No per a tota interpretació d'aquesta obra. Cf. Stenius, *Wittgenstein's Tractatus* i Hacker, *Insight and Illusion* per una lectura a favor de l'opinió que es dona en el text. Anscombe, *An Introduction to Wittgenstein's Tractatus* i Griffin, *Wittgenstein's Logical Atomism* per una visió contrària.

nombre com a concepte de conceptes⁶⁶. Tanmateix, aquesta primera obra, tesi doctoral de Carnap, conserva encara restes importants de la seva formació kantiana i d'altres influències que després seran bandejades, com la de Husserl. El Carnap més madur de *Physikalische Begriffsbildung* és ja molt més econòmic ontològicament. Utilitza, com farà la resta de la seva vida, l'expressió 'denota un concepte' quan parli d'un terme, però amb aquestes paraules no vol indicar l'existència de cap entitat intensional diferent de la paraula mateixa: un designador de concepte és un signe legítim (*gesetzmässig*), i això vol dir solament que no ha de ser usat a voluntat de manera arbitrària sinó d'una forma determinada i consistent⁶⁷. Aquest serà el punt de vista que mantindrà d'ara endavant Carnap; tanmateix a l'*Aufbau* es troba un cert canvi de concepció que no tindrà continuïtat: els conceptes són ara identificats amb els objectes⁶⁸, i tant els uns com els altres són classes i relacions en extensió.

Això sembla xocar amb la seva forma de defensar la tesi de l'extensionalitat, en el primer sentit, és a dir, com a tesi lògica. Una objecció raonable a tal tesi es troba en oracions del tipus 'jo crec que ...'. Sembla que els conceptes que entren a la dreta de l'operador de creença tindran un comportament no extensional, és a dir, si els substituïm per la seva definició construcciona, no mantindrem el valor de veritat (valor lògic) de l'enunciat originari. Carnap pren aquest tipus d'oracions com a paradigma d'oració suposadament intensional i argumenta que aquesta suposició és falsa: aquestes oracions, com totes les altres que la ciència considera, són del tot extensionals. Aquest punt és defensat des d'una posició que segons diu és pròxima a la de Wittgenstein, però que en realitat presenta una concepció molt pautada a primera vista segons la de Frege a "Über Sinn und Bedeutung"⁶⁹. Segons l'opinió wittgensteiniana al·ludida, una proposició com 'A creu que p' és en realitat de la forma 'p' diu

⁶⁶ *Der Begriff von Begriffen, die gleichmächtig sind*, com diu a la pàg. 12. La idea està treta clarament dels *Die Grundlagen der Arithmetik*, de Frege, 568.

⁶⁷ *Physikalische Begriffsbildung*, pàg. 3.

⁶⁸ Vegeu 55.

⁶⁹ pàg. 151.

p.⁹⁰, manera característicament críptica de dir que el pensament, la proposició amb sentit, és un signe proposicional ('p') fet amb components psíquics, la naturalesa dels quals no és missió de la filosofia determinar.

Diferent és la defensa de Carnap. Comença distingint ben fregeanament entre el signe, el sentit i la referència d'una expressió (*Zeichen, Sinn, Bedeutung*)⁹¹. Un enunciat pot parlar de qualsevol de les tres coses i no sempre el context deixa clar de què es parla. De cara a fer-ho obvi, introdueix una notació especial: per parlar dels signes mateixos usa cometes (com ja venim fent aquí); per parlar de la referència, usa claudàtors, i per parlar del sentit parèntesis amb punta. Així, ''7' és un nombre (numeral) aràbic', '[7] és un nombre senar', i 'Ara mateix tinc la representació (*Vorstellung*) de <7>' són oracions vertaderes. Tenim així que hi ha enunciats de signe, de sentit i de referència. Podem substituir en cadascun d'ells els signes per d'altres que parlin del mateix sense alterar el valor de veritat. Per exemple, podem canviar a la segona oració '[7]' per '[5+2]' o per '[VII]', si bé no per '[8]'. Igualment la substitució a la tercera oració de '<7>' per '<VII>' no alteraria el valor lògic de l'enunciat, però si que ho faria la de '<7>' per '<5+2>'. El que dona als enunciats com 'jo crec que Rin Tin Tin és un gos' la seva aparença d'intensionalitat és que si hi substituïm '[gos]' per l'expressió d'un concepte coextensiu, com per exemple '[mamífer carnívor del subordre dels fissípedes i de la família dels caníds]' és possible que l'enunciat sencer sigui fals, ja que jo puc no tenir cap creença sobre Rin Tin Tin que l'inclogui en aquests taxons zoològics. Segons Carnap, l'error és pensar que aquest enunciat és de referència. 'Jo crec que Rin Tin Tin és un gos' no tracta del concepte [gos] de la mateixa manera que no ho fa ''Lassie és un gos' té 4 paraules'. L'enunciat de creença és un enunciat de sentit i per tant es poden fer sobre ell substitucions per altres expressions amb el mateix sentit sense alterar-li el valor lògic. Per exemple: 'jo crec que Rin Tin Tin és un ca', resultat de substituir 'gos' per 'ca' a l'enunciat original, conserva sempre el seu valor de veritat. Aquesta situació dona la mida de l'objecció habitual a la tesi de

⁹⁰ Tractatus, 5.542.

⁹¹ Aufbau, pàgs. 59-61 (544).

l'extensionalitat: "No hi ha enunciats intensionals sobre funcions proposicionals: el que es prenien per això eren en realitat no enunciats sobre funcions proposicionals sinó enunciats sobre el seu sentit"⁷².

Aquesta forma de validar la primera tesi de l'extensionalitat és a primera vista paradoxal. Sembla que salva l'escull inicial en evitar trobar-se amb enunciats no extensionals en els quals no seria vàlid el principi de substituïbilitat dels idèntics, però ho fa al preu d'introduir com a objectes entitats intensionals com els sentits, i això sembla no lligar amb la doble defensa de l'extensionalisme que s'havia atribuït abans a Carnap.

El nus de la qüestió es troba en la mena d'entitat que considera Carnap que és el sentit d'una expressió. Vegem-ho: "per sentit d'un signe entenem allò comú als objectes intencionals <amb ce>, representacions <Vorstellungen>, pensaments, etc., que el signe té com a objecte evocar"⁷³. És a dir, el signe evoca tota una sèrie d'entitats en la nostra ment, representacions psicològiques que ens fem de l'objecte que el signe representa. Aquestes entitats psicològiques evocades són intencionals com ho és el signe mateix⁷⁴ en el sentit que aquest mot és usat per Brentano o Husserl. El que és comú a totes aquestes entitats és un sentit. Un sentit no és doncs quelcom intensional, sinó un objecte més construïble a través del mateix mètode que tots els altres, ja que les representacions estan contingudes com les emocions, les sensacions, etc. en aquestes totalitats de l'experiència d'un instant determinat que són les vivències elementals. Podem doncs a través de la quasianàlisi construir representacions i també sentits, que posteriorment poden ser intersubjectivitzats a través de la constitució del psiquisme dels altres de la mateixa manera que fem amb els altres objectes. L'Aufbau no té necessitat de postular objectes intensionals autosubsistents més enllà de les ments que els pensen, sinó que

⁷² Ibid. pàg. 62 (§45).

⁷³ Ibid. pàg. 61 (§44). La traducció anglesa de Rolf George, en general molt correcta, canvia intencionals per intensionals, deformant la que, al meu judici, és la tesi original (cf. The Logical Structure, pàg. 75).

⁷⁴ Al §164, deixa clar que les representacions són objectes intencionals en aquest sentit.

pot construir-los a partir del psiquisme propi. Carnap pren les idees de Frege i les empelta amb un psicologisme contra el qual no farien efecte les ferotges crítiques antipsicologistes del mateix Frege⁷⁵. Es fa difícil dir de quina manera la doctrina Wittgensteiniana va influir en aquesta desviació del pensament fregeà.

4. L'estructuralitat. L'Aufbau és com s'ha vist un exercici de nominalisme -per molt que Carnap rebutgi aplicar-li tal qualificatiu que li sembla adequat per a una tesi metafísica⁷⁶ i no científica- i és per tant susceptible de les crítiques que el nominalisme pot rebre⁷⁷. No cal entrar a reblar aquest clau. Però sí que és important examinar un aspecte de l'obra que va lligat al seu extensionalisme, i que és el que podríem anomenar aplicació conseqüent d'un mètode estructural; aquesta aplicació és un dels trets de personalitat més originals i sorprenents de l'obra.

Una de les motivacions de *Der logische Aufbau der Welt* és oferir un sol sistema d'objectes com a base suficient per a la ciència, posant així de manifest la seva unicitat. La desconexió de les diverses ciències que actuen en camps suposadament separats es veu llavors superada per la demostració que l'Aufbau conté de la tesi que "només hi ha un domini d'objectes i per tant una sola ciència"⁷⁸. De fet, com hem vist abans, la realització del sistema constitucional complet és una tasca que ha de dur a terme aquesta única ciència. L'obra de Carnap forneix

⁷⁵Cf. Baker & Hacker, *Frege: Logical Excavations*, pàg. 49. Uns anys més tard, Carnap criticarà Husserl per confondre, en la recerca d'aquest tercer regne del sentit, allò lògic amb allò psicològic. La crítica és de 1934, però l'esperit podria estar incorporat a l'Aufbau (cf. Küng, *Ontology and the Logistic Analysis of Language*, pàg. 48, que cita un passatge de "Die Methode der Logischen Analyse", conferència del congrés de Praga de 1934).

⁷⁶Aufbau, pàg. 37 (527).

⁷⁷Phillips maldiu emfàticament del nominalisme (i dels positivistes lògics com a nominalistes que no volen dir que ho són), que és al seu judici el persistent enemic de la gran tradició filosòfica (cf. "Logical Positivism and the Function of Reason", pàg. 351).

⁷⁸Aufbau, pàg. 4 (54).

l'instrumental per fer-ho i amb això obre la possibilitat d'acomplir el projecte, que soluciona la pretesa antítesi entre l'afirmació anterior i l'aparent heterogeneïtat d'objectes que tracten les ciències.

Aquest sistema únic d'objectes forma part com hem vist del domini del psiquisme propi i constitueix el que podríem dir-ne una base fenomenalista. Es justifica així l'ambició empirista: basar la ciència en l'experiència. Però és justament en aquest punt que es troba una tensió que l'empirisme clàssic no havia pogut solucionar: l'experiència és totalment privada, mentre que la ciència tracta d'un món intersubjectiu. La falta d'un pont entre coneixement objectiu i experiència havia fet caminar els empiristes vers l'impracticable pendent del solipsisme. No es pot dir el mateix de Carnap: el seu solipsisme és estrictament metodològic, i està destinat a ser superat en el curs de la constitució del sistema. Aquesta superació permet conferir objectivitat a la construcció completa.

Si bé el punt de partida de tot el coneixement es troba en el contingut de les vivències i en els seus lligams, és ben possible, com el sistema de la constitució mostrarà, arribar a un món objectiu, intersubjectiu, comprensible conceptualment i que és del tot idèntic per a tots els subjectes.

L'Aufbau, com es veu, vol resoldre qüestions antigues i de calat profund en epistemologia: ¿Quina importància té l'experiència per a la ciència i en quin sentit podem dir que aquesta última hi és arrelada? De fet, es torna a plantejar la qüestió crítica kantiana: ¿com és possible la ciència? La solució de Carnap s'enfronta de forma decidida al problema, però és tal que fa del llibre un mal candidat per a l'adjectiu 'fenomenalista', i, encara més, introdueix dubtes sobre el caràcter empirista de tot el projecte. La idea és eliminar del sistema construccionista tots els objectes no lògics. D'aquesta manera, la construcció no es fa en realitat sobre els elements bàsics o vivències elementals, sinó sobre una pura estructura.

La solució reposa sobre l'elaboració d'un tema que ja havia tractat Schlick abans de la formació del Cercle de Viena¹⁰⁰: el de la possibilitat de la comunicació a través del llenguatge.

⁹⁹ Ibid., pàg. 3 (§2).

¹⁰⁰ El desenvolupament particular que Schlick feia d'aquest tema serà tractat més àmpliament al capítol 2, §12.

Schlick considerava que el contingut qualitatiu era inaccessible per l'expressió lingüística. Com deia Kraft expressant el pensament del líder del Cercle: "No es pot fer compartir a ningú un contingut qualitatiu per mitjà de paraules i proposicions. És una veritat òbvia que no se li pot fer comprendre verbalment a un cec què és el color, ni tampoc què és la nostàlgia a un que no hagi sortit mai de casa"¹⁰¹. Així, l'únic que es transmet en la comunicació verbal és la forma estructural del missatge a ser comunicat. Aquest és el fonament de la intersubjectivitat del llenguatge. Carnap reformularà la qüestió a propòsit de la ciència amb el propòsit de solucionar el problema d'un món intersubjectiu constituït a partir d'un flux vivencial que és diferent per a cada persona.

La noció d'estructura és agafada de la teoria de relacions de Bertrand Russell¹⁰². La idea és familiar al lector modern: dues relacions diferents poden compartir propietats formals, propietats que poden ser expressades sense fer referència als objectes que relacionen. Per exemple, tant la posterioritat en el temps com la superioritat de tamany són transitives. Es pot considerar la totalitat de les propietats formals d'una relació dada com la seva estructura¹⁰³ o, més pròpiament, es pot definir l'estructura d'una relació com la classe de relacions que hi són isomorfes¹⁰⁴. L'estructura d'una relació, si aquesta és finita, pot ser mostrada visualment mitjançant un diagrama de fletxes o bé descrita donant una llista dels parells que la relació lliga numerats arbitràriament.

Aquesta noció d'estructura és l'ingredient bàsic de la solució carnapiana. Per legitimar-la comença per diferenciar entre descripcions de propietat, que indiquen les propietats que certs individus tenen, i descripcions de relació, que només indiquen les relacions entre els individus sense fer afirmacions sobre les propietats concretes de cadascun d'ells¹⁰⁵, i fa notar

¹⁰¹ Kraft, *Der Wiener Kreis*, pàg. 38.

¹⁰² *Aufbau*, pàg. 15 (§12).

¹⁰³ *Ibid.*, pàg. 13 (§11).

¹⁰⁴ *Ibid.*, pàg. 46 (§34).

¹⁰⁵ Així, la llista dels alumnes d'una classe amb les seves edats és una descripció de propietat, mentre que la llista dels parells de les relacions més gran que i té la mateixa edat que

que les ciències tendeixen a produir no descripcions de propietat sinó descripcions de relació. La presència de les primeres en obres científiques és sols indicativa del caràcter provisional d'una teoria determinada¹⁰⁶.

Les descripcions de relació en general fan esment dels individus entre els quals les relacions regeixen. Així les descripcions es basen a la fi en el nostre coneixement d'aquests individus. No totes, però: les descripcions d'estructura només mencionen les propietats formals de la relació. Carnap defensa que en qualsevol domini és possible caracteritzar els seus elements mitjançant descripcions definides sense necessitat de recórrer últimament a definicions ostensives¹⁰⁷, és a dir, mitjançant un sistema de descripcions definides purament estructural. Si això és així, serà llavors possible oferir descripcions de relació, és a dir ciència, sense necessitat d'al·ludir als objectes que formen els dominis i els recorreguts de les relacions esmentades. La ciència serà, doncs, totalment estructural. Carnap intenta mostrar que això és possible a través d'un llarg exemple¹⁰⁸, on defineix els punts d'un mapa d'una xarxa ferroviària mitjançant les relacions topològiques entre els diversos elements de la xarxa. Si aquestes relacions no ens permeten distingir entre dos punts, llavors caldrà introduir noves relacions (de població, econòmiques, de clima), i en última instància relacions no geogràfiques que poden ser, per exemple, històriques, culturals o físiques¹⁰⁹. Si un cop exhaurides totes les relacions científicament disponibles no tenim possibilitat de distingir els dos punts és que aquests són indistingibles per a la ciència: "Poden ser subjectivament diferents: jo puc ser en un d'aquests indrets i no a l'altre. Però això no comporta cap diferència objectiva, ja que en l'altre lloc hi haurà un home

forma una descripció de relació.

¹⁰⁶ Aufbau, pàg. 12 (§10).

¹⁰⁷ Ibid. pàg. 16 (§13).

¹⁰⁸ Ibid., pàgs. 17-18 (§14).

¹⁰⁹ Aquí es pot veure també la importància que té per a Carnap construir un sol domini d'objectes (cf. Friedman, "Carnap's Aufbau", pàgs. 526-528).

exactament com jo que dirà igual que jo: sóc aquí i no allí"¹¹⁰.

La ciència s'ocupa així de descripcions de relacions i les dona a través de descripcions estructurals. Aquestes no tan sols no especifiquen la naturalesa dels objectes relacionats a través de les seves propietats, sinó que ni tan sols especifiquen quina relació regeix entre aquests objectes. En una descripció estructural, només és donada l'estructura de la relació, és a dir, la totalitat de les seves propietats formals. En això rau la solució del problema de la ciència: mentre que el contingut qualitatiu és propi de cada experiència, certes propietats estructurals són anàlogues a tots els fluxos d'experiència; si construïm el món basant-nos en les propietats estructurals de l'experiència, el món construït serà intersubjectiu, objecte possible d'una ciència objectiva.

Considerar el coneixement purament estructural és per a Carnap la solució d'un antic problema epistemològic. La llarga cita que transcriu a continuació ho fa palès:

Un sistema amb una base en el psiquisme propi és acceptable només sobre la base del coneixement que la ciència tracta essencialment amb estructures, i que, per consegüent, hi ha una forma de constituir l'objectiu començant pel flux individual de vivències. Molta de la resistència a una base en el psiquisme propi (o solipsisme metodològic), és probablement deguda a una ignorància d'aquest fet, i moltes de les altres denominacions per al subjecte de partida (per exemple subjecte transcendent, subjecte epistemològic, consciència supraindividual, consciència en general), poden ser interpretades tal vegada com a recursos d'emergència, ja que des del punt natural d'inici en l'ordre epistèmic dels objectes, és a dir, el psiquisme propi, no es veia cap pas possible fins a l'intersubjectiu.

L'orgull que Carnap sent per la solució d'aquest antic problema és patent a la cita. Lamentablement, però, aquesta solució no pot funcionar. La idea d'una descripció purament estructural d'objectes està fortament emparentada amb la noció hilbertiana de definició implícita, a través d'axiomes o postulats. Els conceptes queden definits en ambdós casos pel fet de satisfer un conjunt determinat d'axiomes, per a Carnap, descripcions estructurals. És obvi per a un lector actual que

¹¹⁰ Aufbau, pàg. 18 (514). És obvi que aquesta postura pressuposa la identitat dels indiscernibles.

¹¹¹ Ibid., pàg. 91, (566).

això no es pot fer¹¹²: un conjunt d'axiomes no té en general un únic model, sinó tota una classe pròpia de models isomorfs, i per tant no aconseguirem definir amb els axiomes els conceptes que hi intervenen, a menys que restringim el conjunt de models d'alguna forma que no sigui l'addició d'un nou axioma.

L'ús de la definició implícita, tanmateix, no és característic només de l'Aufbau: Schlick en feia un ús substantiu a *Allgemeine Erkenntnislehre*¹¹³, i el mateix Carnap continuà emprant la noció fins al seu total aclariment amb la semàntica de Tarski¹¹⁴, que va explotar les raons de Frege sense per altra banda eliminar la importància de l'ús dels grups d'axiomes, que ja no se suposava que definissin els termes que involucraven. Però encara que la idea bàsica d'obtenir el significat dels termes solament a través de la xarxa de relacions lògiques que lliga els conceptes no pugui donar el fruit que Carnap vol obtenir, és instructiu veure de quina forma pretén resoldre el problema, és a dir, veure l'aplicació de la idea al cas concret de la constitució dels conceptes científics.

Al petit esbós que hem vist abans del sistema de la constitució, l'edifici sencer s'aixecava damunt de les vivències elementals. Ara es pot veure que els estadis inicials de la construcció demanen una mirada més atenta. En realitat el conjunt de vivències és definit com el camp (la unió del domini i el recorregut) de la relació de record de similaritat, *Er*¹¹⁵. Així, en aquest sistema construcciona l és la relació, i no les vivències elementals, la que es pren com a bàsica. A totes les construccions hi apareix un únic concepte no lògic, o, si utilitzem el llenguatge de la logística¹¹⁶, a tota construcció

¹¹² Kambartel, *Erfahrung und Struktur*, cap. 4, en fa una discussió clàssica i clara. Les foscors en la noció de definició implícita de Hilbert i el seu parcial aclariment per Frege es poden veure a Resnik, *Frege and the Philosophy of Mathematics*, pàgs. 105-119, o també a Mosterín, "La polémica entre Frege y Hilbert acerca del método axiomático".

¹¹³ Vegeu cap. 2, §10.

¹¹⁴ També Popper prèviament considerava admissibles les definicions implícites.

¹¹⁵ *Aufbau*, pàg. 151 (§109).

¹¹⁶ Així anomena Carnap l'expressió sistemàtica que utilitza els recursos de la lògica simbòlica. Els altres llenguatges, a part del de la reconstrucció fictícia, ja comentat, són una

plenament desenvolupada hi apareix un únic símbol no lògic: 'Er'. Tal com ho tenim ara, tots els objectes es construeixen sobre la base de la relació bàsica i tots els enunciats que ocorren al sistema constitucional són enunciats que parlen tan sols de la relació bàsica un cop han estat substituïdes les referències als objectes de què inicialment tractaven per les oportunes definicions construccionals. Però amb això no hem donat compliment a la solució carnapiana: cal eliminar 'Er' com a signe primitiu, que rep una interpretació no lògica. En el llenguatge de la construcció fictícia, el subjecte ha de poder construir el món purament amb la llista dels parells de la relació bàsica. En aquesta llista no han d'aparèixer més que nombres, que venen d'una numeració arbitrària de les vivències. Per aquesta raó s'afegeix a les ficcions de la separació i del record il·limitat del donat la ficció que aquest record es té en la forma purament de tal llista: el sistema constitucional no admet com a punt de partida la relació intensional, sinó solament la seva pura estructura. Ara bé, tornant al llenguatge de la logística, no és possible cap construcció sense el conjunt de parells de vivències elementals, però l'única forma de determinar-lo és a través de la relació bàsica, Er. ¿Hi ha alguna forma de descriure aquesta relació que no apel·li a la intuïció que a través de l'experiència en tinc? Això és vital, ja que si no n'hi hagués, el sistema construccionalsencer només es comprendria per referència a aspectes de contingut del donat, és a dir, el meu donat. El sistema no tindria validesa per a ningú més i l'objectivitat del món construït i de la ciència quedaria compromesa.

Carnap tracta aquesta important qüestió en els últims apartats dedicats a esbossar el sistema constitucional que ostenten la sospitosa condició de prescindibles (*überschlagbar*)¹¹⁷, cosa que fa pensar en una solució poc sòlida. En efecte ho és, ja que segueix les línies marcades abans: Er és una relació que ordena un domini d'objectes de gran complexitat. Si la substituïm per una altra és possible que algunes de les definicions construccionals continuïn sent significatives i en

parafrasi del primer en llenguatge corrent i el llenguatge realista, que explica la construcció extrasistemàticament, utilitzant els recursos expressius de les ciències.

¹¹⁷ Aufbau, pàg. 204 (§153).

conseqüència alguns teoremes encara valguin. No obstant, a un determinat grau de complexitat, és a dir, a un nivell construcciona l prou elevat, és pràcticament impossible que els teoremes obtinguts per a Er segueixin valent per a la nova relació. Er seria així l'única relació tal que els objectes construïts a partir d'ella mostren un cert comportament, és a dir, compleixen certs teoremes. Si es vol dir d'una altra forma, els teoremes del sistema construcciona l defineixen implícitament la relació bàsica Er.

Algunes observacions s'imposen aquí: en primer lloc, es veu molt clar com l'Aufbau no és ni pretén ser una teoria del significat, en el sentit que mostraria quin és el significat dels enunciats científics a través de la seva reducció a d'altres enunciats que parlarien només del donat. Si el donat és la relació bàsica, tenim que és justament 'Er' el símbol que obté el seu significat implícitament a través dels teoremes del sistema construcciona l on apareix.

En segon lloc, l'empiricitat -en el sentit clàssic, fonamentalista- del projecte sencer queda entre parèntesi. Per a Carnap, els teoremes que defineixen implícitament Er mostren el comportament empíric de certs objectes. Aquests teoremes poden pertànyer a qualsevol ciència i no han de complir cap condició especial. Sembla estrany pensar des d'un punt de vista empirista tradicional que la ciència defineixi el que és el seu punt de partida.

Per últim, no es pot definir univocament la relació Er d'aquesta manera, i Carnap n'és conscient: nota que sempre és possible imaginar relacions plenament isomorfes a Er¹¹⁶. Només cal pensar en una transformació bijectiva del conjunt dels individus sobre ell mateix i prendre com a relació bàsica aquella que s'obté substituint-hi cada element del seu camp per l'element que la bijecció li aplica. Com a resultat obtindrem noves relacions que compartiran totes les propietats formals amb Er¹¹⁷. Per a aquestes relacions el sistema construcciona l seguirà sent vàlid. Tots els teoremes continuaran sent veritables, si bé es referiran a d'altres objectes i en diran coses diferents.

¹¹⁶ Aufbau, pàg. 206 (§154).

¹¹⁷ Kambartel, op. cit. pàgs. 169-181 ho mostra molt clarament mitjançant exemples.

Aquestes altres relacions de les quals la definició implícita de Er no pot discriminar-la no correspondran a cap relació natural o experimentable. Mentre que els parells de Er tenen quelcom en comú que pot ser experimentat, això no ocurrerà amb aquestes altres relacions. Si fem una llista dels parells d'una d'aquestes, ens trobarem que l'única característica intuïtiva que tenen en comú els parells d'individus de la llista i que cap altre parell d'individus no té en comú és el fet d'estar a la llista.

Es tracta d'eliminar aquestes relacions a fi que la caracterització de Er sigui única. Anomenarem les relacions en extensió que corresponguin a les relacions naturals o experimentables 'relacions en extensió fundades' (*fundierte*)¹²⁰. Segons això, l'únic que cal és afegir a la caracterització de Er l'exigència que aquesta sigui fundada. Així ho fa Carnap. La qüestió està en quin tipus de propietat presenta el concepte de relació fundada. Per molt que intuïtivament comprensible, tal concepte no és definible. No es pot construir dins del sistema ni tampoc pot ser derivat dels conceptes habituals de la lògica formal. Per altra banda, Carnap creu que no pertany a cap domini determinat¹²¹, com en canvi succeeix amb tots els conceptes extralògics. Arriba així a considerar-lo, a causa de la seva generalitat, un concepte bàsic de la lògica, ja que aquesta disciplina conté aquells enunciats vàlids per a tot domini, i tracta per tant amb aquells conceptes aplicables a qualsevol domini.

D'aquesta manera pensa Carnap que ha resolt la qüestió: tots els conceptes de la ciència han estat constituïts sense utilitzar més que descripcions purament estructurals. Però es clar que tal solució no és satisfactòria, i ell mateix reconeix que no es pot donar el problema per tancat¹²². La pretensió que el concepte de relació fundada sigui lògic és realment notable: la noció fa referència al contingut intensional de la relació que qualifica, dient d'ella que posseeix un cert grau de simplicitat i

¹²⁰ Aufbau, pàg. 206 (§154).

¹²¹ Ibid., pàg. 207 (§154). Això és estrany. Hom diria que pertany al domini del psiquisme propi.

¹²² Ibid.

d'intuïtivitat¹²³. No és per tant un concepte lògic, i així la caracterització d'Er no es totalment estructural, sinó que fa referència últimament a un contingut. A més a més, el principi d'extensionalitat queda del tot vulnerat, ja que trobem al centre del sistema una propietat de relacions intensional. La base del sistema no pot ser caracteritzada empíricament sense passar per alt les exigències d'extensionalitat i estructuralitat. Dins de l'esquema de l'Aufbau aquesta tensió no pot ser mitigada¹²⁴.

5. El lloc de la metafísica. Der logische Aufbau der Welt no és en cap moment un llibre agressivament antimetafísic, en contrast amb posteriors escrits del seu autor, que no es va radicalitzar en aquest aspecte fins a traslladar-se a Viena a finals del 26. La primera redacció del llibre estava llesta l'any 25 i els nous punts de vista no van tenir un reflex important en la versió publicada. El mateix succeeix amb la influència de Wittgenstein, que no es va materialitzar fins a les lectures conjuntes del Tractatus al sí del Cercle¹²⁵. A la seva "Intellectual Autobiography"¹²⁶, Carnap associa les dues coses. Al meu entendre, i aquest punt serà substanciat més endavant¹²⁷, això és només veritat en part: Wittgenstein va proveir Carnap d'un expedient legitimador de la seva agressivitat antimetafísica, a saber, el principi de verificació, que feia insensates les

¹²³ Cf. Küng, *Ontology and the Logistic Analysis of Language*, pàgs. 88-90. També Runggaldier, op. cit., pàgs. 129-131, segueix l'argumentació de Küng.

¹²⁴ Les observacions d'Ignasi Jané m'han fet conscient de dos problemes més interiors a l'Aufbau: si acceptem la pretensió de Carnap i considerem Er univocament caracteritzada llavors tots els teoremes del sistema utilitzats en tal caracterització seran analítics, cosa que sembla poc desitjable. Per altra banda, si podem descriure Er estructuralment de forma inequívoca, llavors cap aspecte propi d'un subjecte determinat intervé en aquesta descripció. Això té com a conseqüència que Er és única. Sembla que el solipsisme metodològic porta directament al solipsisme (en sentit estricte, sense qualificar).

¹²⁵ "A Buchenbach l'havia ja llegit <el Tractatus>, però no n'havia entès gaire; poca influència, cap en qualsevol cas al Logische Aufbau". (Nota de la Rudolf Carnap Collection. Citat per Proust, "Formal Logic as Transcendental in Wittgenstein and Carnap", pàg. 502).

¹²⁶ Pàg. 45.

¹²⁷ Vegeu cap. 4, §25 i cap. 7, §52.

afirmacions dels metafísics; però l'arrel de l'actitud la trobarem en un altre lloc.

De qualsevol forma, a l'Aufbau aquesta agressivitat no es troba. Encara que hi hagi alguna manifestació sobre la necessitat d'eliminar la metafísica especulativa de la filosofia¹²⁸, el to general es molt més conciliador, i molts metafísics són citats amb respecte, hi hagi o no coincidència amb els seus punts de vista. El plantejament que es fa ve a proposar una mena de divisió del treball entre ciència i metafísica, que estudien diferents tipus de problemes¹²⁹, sense proposar la tesi de la falta de significativitat de les afirmacions d'aquesta última¹³⁰. Si cal no fer cas de la metafísica és perquè "les seves tesis no són racionalment justificables"¹³¹. On es parla de la falta de sentit de les tesis metafísiques cal entendre que es tracta de falta de sentit científic, és a dir, d'inexpressabilitat científica, el que en el context de l'Aufbau equival a impossibilitat de construcció dels conceptes dins del sistema¹³². Tot això s'adiu no amb una voluntat de superar o vèncer la metafísica sinó amb el desig de trobar un punt de vista filosòfic avantatjós pel fet de ser neutral respecte les diferents posicions especulatives que formen el camp de batalla d'inacabables disputes empíricament indecidibles. Davant de la crisi de les ciències de fi de segle, la legitimació i fonamentació que duu a terme Carnap vol ser també científica, no especulativa, ametafísica, obtinguda des d'una posició de neutralitat i no d'enemistat respecte les tesis metafísiques. Aquesta postura contrasta amb la sostinguda als Scheinprobleme in

¹²⁸ Aufbau, pàg. v. És de suposar que el pròleg fou de les últimes parts redactades.

¹²⁹ Cf. per exemple la discussió dels §§20-22. Aquest plantejament prefiguraria, d'una forma molt menys articulada, és clar, el que porta a la separació de les qüestions internes i externes a un framework a "Empiricism, Semantics and Ontology". Als paràgrafs 175-178 es torna a plantejar la qüestió amb menys fortuna.

¹³⁰ Popper, "The Demarcation Between Science and Metaphysics" opina, erròniament segons el meu parer, que tal tesi ja és a l'Aufbau (cf. pàg. 189).

¹³¹ Aufbau, pàg. v. En el context de l'Aufbau, això és com dir que no són empíricament justificables.

¹³² Ibid., pàg. 247 (§176). També pàg. 29 (§22).

der Philosophie, publicats també l'any 28, però escrits íntegrament ja a Viena l'any 27, on la metafísica és rebutjada prenent com a base un criteri de significativitat clarament wittgensteinià¹³³. És veritat que també a l'últim capítol de l'Aufbau hi ha una protoformulació del criteri de verificació. Però el verificacionisme és aliè al sistema constitucional: el que hi caracteritza les qüestions metafísiques és que davant de dues tesis oposades no podríem indicar quina dada empírica ens permetria prendre partit a favor de l'una o de l'altra¹³⁴.

En la divisió esmentada fa unes línies, la tasca de l'Aufbau cau completament dins del costat de la ciència. L'Aufbau vol explícitament ser un llibre científic¹³⁵, i no té cap dubte sobre el mèrit de l'epistemologia per rebre aquest qualificatiu¹³⁶. Així, encara que conté afirmacions pròximes al nominalisme i al positivisme¹³⁷, cap d'aquests adjectius li escau, donat que rebutja les seves implicacions metafísiques, que inclouen la postulació o la negació en relació a determinats objectes d'un tipus de realitat que és essencial i no científica, és a dir, objecte-en-sí¹³⁸. Carnap sosté, potser ingènuament, que en la mida que la discussió es queda en el terreny de l'epistemologia (la part científica), el sistema construccional no entra en contradicció ni amb el realisme ni amb l'idealisme ni amb el fenomenalisme, dels quals el sistema de la constitució n'és el fonament epistemològic neutral¹³⁹. On aquestes escoles presenten les peculiaritats que les caracteritzen, el sistema de l'Aufbau no hi pot estar ni a favor ni en contra, ja que això suposaria transgredir els límits científics, marcats pel sistema constitucional.

La neutralitat de la postura metafísica de l'obra de Carnap

¹³³ Scheinprobleme, pàg. 47 (§7).

¹³⁴ Aufbau, pàg. 27 (§21).

¹³⁵ Ibid., pàg. iii.

¹³⁶ Vegeu §1 d'aquest capítol.

¹³⁷ Cf. Aufbau, pàg. 37 (§27), pàg. 82 (§60), pàg. 247 (§176).

¹³⁸ Ibid., pàg. 221 (§161).

¹³⁹ Ibid., pàg. 250 (§178).

no ha semblat pas evident als seus lectors. De fet, quan es llegeix que "tot objecte que no és una de les meves vivències és un quasiobjecte <quasigegenstand>; <i> el seu nom és un mitjà abreujat que tinc per parlar de les meves vivències"¹⁴⁰, és fàcil pensar¹⁴¹ que el de Carnap és un dels familiars desenvolupaments que porten de l'empirisme a l'idealisme. El sistema de l'Aufbau defensa que els objectes de coneixement són constituïts -cosa que, Carnap reconeix, seria expressada en llenguatge idealista com "creats en el pensament"¹⁴², com a formes lògiques generades de forma determinada-, i això val igualment per als elements bàsics del sistema, les vivències elementals. Aquí sembla que es tanqui el cercle d'un complet idealisme, mitigat tan sols per l'exigència de fundació que la relació bàsica ha de complir i que manté dins del sistema un lligam empíric. A més a més, l'èmfasi és ben fort en el que anteriorment havia anomenat 'la funció productora d'objectes del pensament' (*gegenstanderzeugenden Funktion des Denkens*)¹⁴³, funció que ha de venir regulada per l'aspecte empíric. L'aire kantian, o si es vol neokantian, sembla travessar aquests pensaments, i això no és estrany si es pensa en la formació bàsicament kantiana que Carnap va rebre i en la seva confessió de no haver abandonat les idees que va rebre del filòsof de Königsberg fins a la seva anada a Viena¹⁴⁴.

La poderosa veu idealista¹⁴⁵ que creua l'Aufbau es fa patent en la identificació que s'hi troba entre conceptes i objectes que

¹⁴⁰ Ibid. pàg. 220 (§160).

¹⁴¹ Com fa Coffa ("Idealism and the Aufbau", pàg. 140). Popper assegura ("Intellectual Autobiography", pàg. 64) que ell sempre ho va veure així.

¹⁴² Aufbau, pàg. 249 (§177).

¹⁴³ "Dreidimensionalität des Raumes und Kausalität", pàg. 108. En aquest article, Carnap pren aquesta funció com a fonament per a la seva creació del món secundari (el de la física) a partir del primari (món fenomènic). L'article és un clar precedent de l'Aufbau.

¹⁴⁴ "Intellectual Autobiography", pàg. 50. S'han notat moltes vegades similituds entre el projecte de l'Aufbau i el de la primera crítica kantiana. Susan Haack duu a terme un inventari ampli de les semblances entre les dues obres ("Carnap's Aufbau: Some Kantian Reflections").

¹⁴⁵ L'expressió és de Caton, "Carnap's First Philosophy", pàg. 644.

comento tot seguit.

Ja hem vist que fora de les vivències elementals tots els suposats objectes que tractem són quasiobjectes, és a dir, objectes constituïts en el sistema, dels quals no en postulem existència extrasistemàtica, ja que tal postulació seria metafísica i no científica. Aquí hi ha un punt d'incoherència, que ve del fet que les vivències no són tampoc els elements bàsics del sistema, sinó que són definides (una forma de ser constituïdes) a partir de la relació Er. En conseqüència, les afirmacions sobre objectes, traduïbles d'acord amb el sistema constitucional tampoc no parlaran de vivències elementals, i caldria pensar, doncs, que tampoc les vivències elementals són realment objectes. Deixant de banda aquest punt, però, sabem que l'Aufbau pretén presentar un sistema de constitució de tots els objectes (o quasiobjectes si es vol ser precís). Bé doncs, ¿què és un objecte (en el sentit antic) per a Carnap? Objecte és "tot allò sobre què en puguem fer un enunciat"¹⁴⁶. És a dir, coses, propietats, classes, relacions vistes extensionalment o intensional, estats, esdeveniments reals o possibles. Aquests són els objectes a construir, o millor, d'entre aquests els que segons la ciència formin part del món. Però nosaltres diríem més aviat que a partir de la nostra experiència podríem construir no el món, sinó la nostra imatge del món¹⁴⁷, el coneixement que n'hem adquirit. Vist així, el sistema constituït seria el dels nostres conceptes. Però per a Carnap això no comporta cap diferència: cada objecte té el seu concepte i viceversa. Es poden doncs considerar equivalents, i Carnap fa un pas agosarat: els identifica. Això val tant per als conceptes individuals com per als generals, ja que aquesta distinció és per a ell relativa i depèn purament del punt de vista. Així quan diem que el gos és un mamífer, "el gos (l'espècie) és una classe a la qual el meu gos Luchs pertany"¹⁴⁸, diu Carnap. De la mateixa manera, Luchs és una classe que té com a elements els estats de Luchs, mentre que un estat és una classe amb punts perceptuals com a elements. No hi

¹⁴⁶ Ibid., pàg. 1, (§1).

¹⁴⁷ Wedberg ("How Carnap") refà l'Aufbau amb la hipòtesi de construir no el món sinó un model del món. No pretén, però, que això sigui el que faci Carnap (cf. pàgs. 46-48).

¹⁴⁸ Aufbau, pàg. 213 (§158).

ha cap diferència essencial des del punt de vista del sistema constitucional. Pensar llavors que algun d'aquests (el gos, Luchs) és un concepte o un objecte no comporta cap diferència lògica dins del sistema. L'únic efecte palpable és psicològic, és a dir, en les representacions mentals (*repräsentierende Vorstellungen*) que associem a cada concepte-objecte. La teoria de la constitució no té en compte aquestes diferències i parla indiferentment de conceptes o d'objectes, és a dir, usa els dos termes com a sinònims. No cal pensar que aquesta identificació "substancialitza el concepte <com fa Frege, per exemple> sinó que funcionalitza l'objecte"¹⁴⁹. Amb aquestes paraules vol presentar -a parer meu sense èxit- una tercera sortida neutral entre l'idealisme neokantià que ensenya que l'objecte es produït pel pensament i el realisme que preconitza un objecte autosubsistent que el pensament (conceptual) aprehèn: el concepte-objecte de l'*Aufbau* no es proclama autosubsistent. La seva existència intrasistemàtica és la d'una construcció a partir dels *Erlebnisse*. La seva existència extrasistemàtica o essencial no interessa al sistema constitucional, no planteja cap qüestió científica.

Carnap no esmentarà en èpoques més tardanes aquesta curiosa identificació entre conceptes i objectes. Als comentaris que li dedicarà posteriorment al seu primer gran llibre sempre parlarà tan sols de constitució de conceptes¹⁵⁰. Això no és una excepció: en general, a la seva evolució posterior no deixarà ressonar gaire la comentada veu idealista. A la traducció anglesa de l'*Aufbau*¹⁵¹, l'aire idealista és suprimit fins i tot del poètic

¹⁴⁹ Ibid., pàg. 6 (95).

¹⁵⁰ Cf. per exemple el pròleg de 1961 de la segona edició (*The Logical Structure*, pàgs. v-xi), o també les "Replies", pàg. 944.

¹⁵¹ *The Logical Structure of the World*. No es pot dir que aquesta traducció sigui infidel al títol original, donat que *Aufbau* pot voler dir tant 'construcció' com 'estructura'. Fa la qüestió més difícil que la paraula *Aufbau* no aparegui al llibre, on s'usen *Konstitution* i *Struktur*. Hi ha diverses raons per pensar que *construction* és una traducció adequada en anglès: en primer lloc, i com fa notar Caton, el tema del llibre és el sistema constitucional o construccional i no l'estructura, encara que aquesta noció hi aparegui. En segon lloc, la major part de les traduccions del títol que conec (moltes conegudes per Carnap i escrites per persones pròximes a ell) utilitzen sempre tal terme (cf. les referències que en fan Feigl, "The Wiener Kreis in

títol que Schlick¹⁵² va oferir a Carnap com a substitut del més prosaïc *Konstitutionstheorie*¹⁵³. El canvi de l'actitud idealista per l'aparença empirista, per altra part, encaixarà bé amb la reinterpretació de l'*Aufbau* que Carnap mateix farà a la seva obra vienesa immediatament posterior.

6. El convencionalisme. El to kantianista del llibre de Carnap arriba al seu punt més alt a un bloc de paràgrafs¹⁵⁴, curiosament també qualificats de prescindibles. Allí el plantejament és decididament epistemològic, és a dir, tracta de la reconstrucció del procés de formació del nostre coneixement. Si el sistema de la constitució ha de complir aquest paper, estarà obligat a respectar certs fets: per un costat la forma general del sistema, que ve obligada donat que el procés epistèmic té un ordre, i arriba a uns objectes a partir d'uns altres (per exemple, arriba als objectes físics a partir dels del psiquisme propi). A la vegada, els objectes que constitueixi el sistema tampoc poden ser qualssevol: han de ser precisament els objectes dels quals nosaltres tenim experiència, els objectes que tractem a la vida diària. Això vol dir que el nostre sistema cognoscitiu, enfrontat amb un cert donat actua d'una forma determinada que està perfectament fixada si vol lliurar a la consciència el món que li és familiar. Aquesta forma d'actuar depèn de propietats formals

America"; Barone, *Il neopositivismo logico*, i molts més). Caton cita també Hempel i Stegmüller (cf. op. cit. pàg. 645). Per últim, hi ha evidència epistolar del poc convenciment de Carnap respecte aquest títol: els seus dubtes anaven cap a dir d'aquest llibre *Der logische Aufbau der Erkenntnis* i reservar *Der logische Aufbau der Welt* per a un posterior sistema amb base fisicalista (cf. Coffa, op. cit. pàg. 147, que cita dels arxius Carnap a Pittsburgh). Aquests dubtes semblen indicar una certa vacil·lació per part de Carnap respecte la identificació conceptual suara esmentada alhora que un èmfasi en l'aspecte de construcció que la paraula expressa i que justificaria la vacil·lació. Cal notar, tanmateix, que Frank ("Historical Background", pàg. 33) tradueix el títol de l'obra carnapiana com *The Logical Structure of the World* ja el 1949.

¹⁵² Feigl i d'altres, "Homage to Rudolf Carnap", pàg. xiv.

¹⁵³ Coffa, op. cit., pàg. 147. Segons Feigl ("The Wiener Kreis in America", pàg. 61), el títol original era *Konstitutionssystem der Begriffe*, però és probable que Feigl citi de memòria.

¹⁵⁴ §§103-105.

del sistema cognoscitiu, que actuant damunt del donat pot constituir objectes. Carnap doncs, s'ocupa talment com Kant d'allò formal que hi ha al nostre coneixement, i la presentació del sistema constitucional pren el paper que en Kant representa la deducció transcendental. Aquesta explicava "la forma segons la qual els conceptes a priori poden referir-se als objectes"¹⁵⁵. Si ho passem a l'esquema de Carnap, el seu sistema explica com a partir d'una experiència bruta subjectiva construïm un món intersubjectiu en el qual regeixen les lleis de la física. Una diferència important entre Kant i Carnap es troba en la decisió d'aquest últim de no considerar cap concepte formal que no sigui purament lògic. Per Kant, la sola lògica formal era insuficient per a la construcció d'un món objectiu. Era imprescindible a més a més comptar amb una lògica transcendental, més enllà del que entenem per lògica. La no necessitat de cap altra noció formal justament és el que posa en evidència la reconstrucció carnapiana que pot disposar en canvi de l'enorme potència de la nova lògica de Frege i de Russell.

Els conceptes lògics que Carnap considera necessari utilitzar s'apliquen d'una forma determinada. No hi pot haver laxitud en això si es vol que els objectes constituïts a través d'aquesta aplicació siguin els que han de ser. Aquest mode d'aplicació pot venir expressat sota la forma d'una regla que aclareixi com actuar en cada punt del sistema construccionals. Carnap es planteja ara l'explicitació de tals regles i creu que seria factible si el sistema fos acabat. En l'estat actual només es poden oferir exemples que il·luminin la idea. Les regles han de preveure una varietat de situacions a diferents nivells construccionals. Una d'elles podria ser:

Si una relació P no simètrica i reflexiva és donada, construirem Q com la unió de P i la seva inversa¹⁵⁶.

L'aplicació d'aquestes regles produirà un tipus d'objectes. Aquests objectes posseiran a més a més de les seves propietats materials unes propietats formals que dependran de la forma en

¹⁵⁵ Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, A85. Ho fa notar Granger, "Le probleme de la Construction Logique du Monde", pàg. 7.

¹⁵⁶ *Aufbau*, pàg. 144 (§104). El propòsit d'aquesta regla és obtenir una relació simètrica i reflexiva com a base per poder iniciar la quasianàlisi.

què els objectes (el món) han estat constituïts. L'enunciació d'una d'aquestes propietats en relació a un objecte seria, podríem pensar, sintètica a priori. Però Carnap és dràstic en aquest punt: no hi ha enunciats sintètics a priori¹⁵⁷; hi ha conseqüències (analítiques a priori) de les definicions construccionals (i de les lleis de la lògica), i teoremes sobre les propietats empíriques dels objectes, que només es poden obtenir a posteriori. Amb la intenció de barrar el pas a la pretensió d'un tercer tipus d'enunciat, Carnap examina la situació epistemològica de les regles tractades abans. Aquesta és una manera esbiaixada de tocar la qüestió, ja que no són les regles sinó les conseqüències de la seva aplicació les afirmacions que poden ser sintètiques a priori. Tanmateix seguiré el discurs de Carnap¹⁵⁸: podem anomenar les regles 'regles a priori' ja que la construcció i el coneixement de l'objecte en depenen. No obstant, no podem anomenar-les 'coneixement a priori' ja que no representen coneixement, sinó convencions (*Festsetzungen*). Aquestes convencions són preses per nosaltres inconscientment en el procés real del coneixement. Cal examinar aquesta afirmació sorprenent.

Per al Carnap anterior a l'*Aufbau*, el convencionalisme era la via natural de sortida als problemes que el kantisme havia trobat en la fonamentació de les ciències. La forma pura de la intuïció cedia el lloc per al convencionalista a estipulacions científiques lliurement escollides, no arbitràriament sinó per la conveniència que havia demostrat el seu ús. Amb el canvi, s'esvaeix la immutabilitat de les nocions kantianes i es deixa el camp lliure per a opcions alternatives. Així es comprèn la possibilitat de diferents geometries, euclidianes i no

¹⁵⁷ Ibid. pàg. 148 (§106). La terminologia que usa Carnap manté les dicotomies kantianes on el seu autor les va posar. Si bé farà un esforç per clarificar les nocions d'analític i de sintètic, la divisió a priori-a posteriori l'entén equivalent a la necessari-contingent. No és concebible per a Carnap, ni per a la majoria de positivistes lògics, un enunciat contingent a priori o necessari a posteriori. Agraïxo a Manuel García-Carpintero el suggeriment d'incloure aquesta nota aquí.

¹⁵⁸ Ibid. pàgs. 143-144 (§103).

euclidianes¹⁵⁹, sense per això haver de considerar les afirmacions geomètriques com a veritats experimentals.

Poincaré marca el camí a un Carnap que és capaç de mostrar a *Der Raum* com convencions alternatives en la naturalesa de l'espai permeten fins i tot considerar la superfície de la terra com si fos plana, amb el resultat d'una descripció del món diferent de la que la física clàssica presenta, però que no és invalidada per cap observació física o astronòmica. Ni la geometria riemanniana que Carnap utilitza per descriure l'espai al seu assaig ni la geometria euclidiana que estem acostumats a acceptar poden ser considerades vertaderes ni falses. La decisió per l'una o per l'altra, pot basar-se solament atenent al principi machià d'economia científica (*wissenschaftliche Sparsamkeit*)¹⁶⁰.

Carnap creu així amb els convencionalistes de l'època que la construcció de la física exigeix certes convencions o estipulacions lliurement escollides i que no poden ser ni confirmades ni refutades per l'experiència. Aquestes afirmacions són a l'any 23 encara considerades sintètiques a priori, "si bé no exactament en el sentit crítico-transcendental kantianà"¹⁶¹.

Aquestes afirmacions provenen dels primers escrits de Carnap, on el biaix convencionalista és potser més fort¹⁶², i és sens dubte sobre aquest rerafons que s'ha de veure la tesi de Carnap segons la qual les regles de constitució del sistema de l'*Aufbau* són resultat d'estipulacions convencionals. Tanmateix, a l'*Aufbau*, les peculiaritats del sistema limiten l'aplicació de l'expedient convencionalista: no és utilitzable en la

¹⁵⁹ Carnap sempre parla de convencionalisme en relació a Poincaré i Dingler, però en realitat segueix aquí solament Poincaré. Dingler no creia en la possibilitat de diferents geometries, sinó que pensava que disposava d'una justificació teòrica dels axiomes de la geometria euclidiana. Conseqüentment Dingler s'oposava a la teoria de la relativitat (cf. Wolters, "The First Man Who Almost Wholly Understands Me: Carnap, Dingler and Conventionalism", pàgs. 104 i ss.).

¹⁶⁰ *Der Raum*, pàg. 36.

¹⁶¹ Carnap, "Über die Aufgabe der Physik", pàg. 97.

¹⁶² Carnap defensa amb raó ("Replies", pàg. 864) que mai no va ser convencionalista radical, entenent per això un defensor de la lliure elecció teòrica sense cap restricció empírica. Per a ell, a més a més de la part lliurement escollida hi ha sempre els fets (*Tatbestand*) d'experiència (cf. *Der Raum*, pàg. 39).

determinació del donat mateix, perquè destruiria les pretensions empiristes del sistema; tampoc l'elecció del tipus de base fenomenalista o fisicalista no es pot dir que sigui convencional.

A la seva autobiografia, Carnap posa l'accent sobre la indiferència teòrica que té l'adopció d'un llenguatge o altre en qualsevol construcció o elaboració. Aquesta elecció seria plenament convencional. Carnap fa remuntar aquest punt de vista, el que després seria el principi de tolerància, fins a l'*Aufbau*¹⁶³. Però, com s'ha dit moltes vegades, Carnap és un mal historiador de la seva pròpia obra: és veritat que a l'*Aufbau* s'indica la possibilitat de construir un sistema útil sobre una base fisicalista, però es rebutja per raons de naturalesa teòrica, és a dir, per la necessitat de reproduir en el sistema les relacions de prioritat epistèmica, com ha estat ja raonat abans.

El convencionalisme a l'*Aufbau* només troba lloc doncs a les regles a priori que constitueixen el món. Carnap deixa clar que hi ha més d'una manera de construir el món. La raó n'és que el procés cognoscitiu està sobredeterminat respecte al seu objectiu¹⁶⁴, i per tant hi ha necessàriament diverses formes de dur-lo a terme. En el procés intuïtiu de coneixement escollim una d'aquestes formes inconscientment.

Però aquesta no pot ser tota la qüestió: Runggaldier mostra convincentment com a partir del mateix donat es pot realitzar una assignació de qualitats al continu espacio-temporal diferent de la que fa Carnap. Els objectes construïts segons aquesta nova manera, aquesta altra opció convencional, no tindrien cap afinitat -ni tan sols es mantindrien les relacions topològiques- amb els objectes del nostre món, fora del fet inessencial de ser obtinguts a partir del mateix conjunt de vivències elementals. Sembla clar així que cal restringir d'alguna forma aquesta lliure opció convencional, però el punt no és tractat en absolut per Carnap.

Igualment és insatisfactòria l'altra utilització per part de Carnap a l'*Aufbau* de l'expedient convencionalista: la que ha de donar compte de la naturalesa de les veritats lògiques i matemàtiques. Aquesta no és una qüestió trivial, donada la

¹⁶³ Carnap, "Intellectual Autobiography", pàgs. 17-18.

¹⁶⁴ Ibid. pàg. 128 (592).

importància de l'eina matemàtica a la construcció, que inclou la teoria de conjunts i en determinats punts també parts de la topologia¹⁶⁵. La utilització de les matemàtiques a l'Aufbau és en general despreocupada, i també ho és la seva acceptació ontològica, que, com diu Quine, sobresaltaria molts empiristes¹⁶⁶: les classes i les relacions són considerades com a objectes, si bé objectes lògics. La idea és clarament obtinguda de Frege, que ja anys abans l'havia convençut que el coneixement aritmètic és de la mateixa naturalesa que el coneixement lògic. Aquesta idea original va ser ampliada per incloure també la geometria amb el logicisme de Bertrand Russell, tesi que a l'Aufbau es dona per provada¹⁶⁷.

Si s'admet el logicisme, tot queda en la qüestió de la naturalesa de la lògica. Aquest important punt és tractat al llibre una sola vegada i pràcticament de passada¹⁶⁸: "la lògica (incloent-hi les matemàtiques) consisteix solament en estipulacions convencionals (*konventionellen Festsetzungen*) sobre la utilització dels signes i en tautologies sobre la base d'aquestes estipulacions". Com és obvi, resta aquí per saber com les convencions poden combinar-se de cara a produir les veritats de la lògica. Per altra banda, l'ús de la paraula 'tautologia' ha de ser tècnic, i demana també un cert aclariment. Si no ho considerem així, i llegim la tesi literalment, no hi ha dubte que és falsa, ja que hi ha veritats lògiques que estan molt lluny de ser trivials¹⁶⁹.

L'ús de la paraula 'tautologia' en aquest context fa pensar de seguida en el *Tractatus* de Wittgenstein¹⁷⁰, que malgrat tot, no és citat en aquest punt. De fet, si treiem l'últim capítol de

¹⁶⁵ Com fa notar Moulines ("Las raíces", pàg. 216).

¹⁶⁶ "Two Dogmas of Empiricism", pàg. 39.

¹⁶⁷ Aufbau, pàg. 149 (§107).

¹⁶⁸ Ibid., pàg. 150 (§107).

¹⁶⁹ La paraula alemanya *Tautologie* té una forta connotació de trivialitat (cf. Menger, "Logical Tolerance in the Vienna Circle", pàg. 16).

¹⁷⁰ I probablement amb raó: Menger informa ("Memories of Moritz Schlick", pàgs. 86-87) que aquest terme, amb aquest sentit, estava totalment integrat en el vocabulari del Cercle ja l'any 27.

l'Aufbau, que és significativament titulat "La tasca i els límits de la ciència"¹⁷¹, només es fa referència al filòsof vienès en una ocasió, justament la que s'ha comentat més amunt¹⁷². Això no és estrany, ja que, com hem vist, Carnap no havia entès el Tractatus en escriure la seva obra. Potser justament per això va considerar que l'explicació de la naturalesa de la veritat lògica que l'obra de Wittgenstein oferia -explicació essencial, metafísica- era compatible amb les afirmacions del sistema constitucional.

L'explicació que necessitava Carnap, una de tipus convencionalista, trigarà encara uns anys a ser obtinguda. Mentrestant, les idees wittgensteinianes sobre la lògica estaran en primer pla, en part per la importància d'aquestes, importància que Carnap va reconèixer fins i tot després de rebutjar-les, i en part per la influència magnètica personal que el geni vienès exercí sobre ell, com sobre totes aquelles persones que tractava. Aquesta influència i l'admiració consegüent són patents a l'últim capítol de l'Aufbau, que és singular en aquest aspecte dins de l'obra. Aquí s'hi parla per primera vegada de verificació¹⁷³, concepte que prendrà més joc als Scheinprobleme, i en general el clima del capítol és diferent. L'obra es tanca amb un apartat comentari dels últims aforismes del Tractatus, que si bé no es pot dir que capti en plenitud les indigestes idees sobre allò místic que el llibret conté, és escrit amb el més profund dels respectes. L'obra wittgensteiniana és qualificada de "molt valuosa, tant per les seves derivacions lògiques com per la seva actitud ètica"¹⁷⁴. La fascinació per l'enigmàtic pensador austriac durarà algun temps abans que aquest la trunqui amb la seva actitud: ni la formació intel·lectual ni la sensibilitat ètica de Carnap eren les adequades per al concepte de la vida de Wittgenstein. Això no perjudicarà Carnap, que obtindrà els seus millors fruits quan es plantegi els problemes de forma original.

¹⁷¹ Aufbau, pàg. 252.

¹⁷² Vegeu §3.

¹⁷³ Aufbau, pàg. 253 (§179).

¹⁷⁴ Ibid., pàg. 261 (§183).

Capítol 2

La relació amb Wittgenstein

7. La fragmentació del Cercle. L'any 1931, l'epistemologia de l'Aufbau era sostinguda com a part de la doctrina oficial del Cercle de Viena. L'article que Feigl i Blumberg publicaren als Estats Units a manera de presentació del moviment¹ i al qual encunyaren l'expressió 'positivisme lògic' ho fa palès. L'article és òbviament publicitari i fa més èmfasi en les realitzacions que en les dificultats, però tanmateix deixa veure amb claredat la situació en què el grup vienès pensava que es trobava la seva tasca. Aquesta és presentada en evolució a partir de tres consecucions bàsiques: en primer lloc, l'explicació wittgensteiniana de la veritat lògica, única veritat necessària; a continuació, la distinció d'Schlick entre forma i contingut i l'afirmació que el coneixement es refereix tan sols a la forma; finalment, l'elaboració carnapiana d'aquesta idea fins a constituir una epistemologia de tall fenomenalista. Es conclou que l'empirisme radical pot així eludir l'obstacle intern del solipsisme i l'extern que li representa la suposada existència de veritats sintètiques a priori.

Tanmateix, i com s'ha vist, aquests elements estan lluny de ser integrats coherentment. El positivisme lògic disposa doncs en aquest moment no d'un conjunt de realitzacions, sinó més aviat d'un plec d'intencions, o si es vol d'un programa. De fet, els mateixos autors de l'article, si bé des d'un punt de vista més optimista, també presenten la qüestió així. No s'amaga que

¹"Logical Positivism: A New Movement in European Philosophy".

persisteixen certs dubtes²: el text és més aviat una invitació als partidaris de la filosofia científica a integrar-se en el programa positivista lògic.

Aquest programa, però, no va ser dut mai a terme: ni tan sols a Viena. L'any 34, Carnap va publicar la *Logische Syntax der Sprache*, obra que no volia ser un desenvolupament de les doctrines de l'*Aufbau* ni una solució a les insuficiències que aquest patia, sinó que presentava un punt de partença completament nou, inconciliable amb la *Konstitutionstheorie*.

Les raons del canvi no estan donades al llibre. Els partidaris de la filosofia formal acostumen a considerar la *Logische Syntax* com una obra mestra, i atribueixen la influència relativament escassa que va tenir a l'enorme dificultat tècnica que aleshores presentava. Segons Stegmüller, en aparèixer, només uns quants lògics polonesos que treballaven en la mateixa direcció estaven preparats per entendre-la correctament³. Actualment, les tesis purament lògiques que es troben a la *Logische Syntax* són relativament accessibles, i el que és realment difícil és situar l'obra en relació als objectius que vol cobrir. Només el cinquè i últim capítol (que no estava previst i va ser afegit per recomanació dels companys de Cercle de Carnap⁴), subministra alguna pista sobre a què obeeix l'impressionant desplegament lògic dels quatre capítols precedents. Tot i així, només és possible comprendre l'obra si se la veu com una fita més en la profunda transformació que el positivisme lògic va sofrir durant aquests anys i que es manifestà en els debats que aparegueren a la revista *Erkenntnis*.

La importància d'aquests debats ha estat en general infravalorada. Per un costat, la crítica que sobretot a partir dels anys 60 ha caigut sobre el positivisme lògic ha tendit a desqualificar-lo en bloc, ignorant la varietat de les postures i aportant, moltes vegades, arguments que, com fa notar Haller⁵, ja es donaven a l'interior del moviment criticat. Per altre part, la

²Cf., per exemple, la referència a Wittgenstein a la pàgina 287.

³Feigl et al., "Homage to Rudolf Carnap", pàg. lvii.

⁴Carnap, "Intellectual Autobiography", pàg. 56.

⁵Rudolf Haller, "New Light on the Vienna Circle", pàgs. 34-35.

història oficial del moviment que els mateixos positivistes ens han deixat posa un èmfasi enganyós en la coincidència de criteris entre els membres del Cercle. La imatge del grup de científics entre els quals la lliure discussió no afecta mai als fonaments del mètode impregna les exposicions de Joergensen⁶, i Kraft⁷, i és sovint contraposada a la penosa impressió que ofereix la comunitat filosòfica, dins de la qual el continu debat sobre qüestions bàsiques impedeix tot possible progrés. L'àmplia coincidència en els aspectes filosòfics fonamentals va ser la raó, ens assegura Kraft, de la inusitada fecunditat del Cercle de Viena.

Només l'esperit propagandístic pot donar raó del fet que Neurath, en la crònica del moviment que escrigué l'any 35⁸, no esmentés en absolut les discrepàncies internes. Nogensmenys aquestes eren molt importants: afectaven, com veurem, la situació de l'empirisme i la concepció mateixa de la tasca filosòfica. És difícil trobar qüestions filosòfiques més bàsiques que aquestes, i conseqüentment el grup quedà abocat a una escissió inevitable, donat que els acords fonamentals havien quedat en res. No obstant, la mort d'Schlick l'any 36 i la posterior diàspora dels filòsofs neopositivistes a què obligà la postura hostil del règim nazi va fer que el Cercle de Viena desaparegués sense que s'hagués produït el seu fraccionament. El Cercle va patir la sort dels herois, la mort en plena joventut, i en va gaudir la mitificació corresponent, portada a terme, deliberadament o no, per Kraft.

Segons això, té poc sentit intentar presentar l'epistemologia del positivisme lògic⁹, i intentar encaixar-hi l'explicació de la veritat necessària que Carnap ofereix a la *Logische Syntax der Sprache*. És un doble error, tenint en compte la variació de la postura del mateix Carnap i les diferències

⁶Joergen Joergensen, *The Development of Logical Empiricism*. Aquest petit pamflet és, però, més un útil *who's who* que un autèntic llibre de filosofia.

⁷Victor Kraft, *Der Wiener Kreis*, pàgs. 11-12.

⁸Otto Neurath, *Le développement du Cercle de Vienne et l'avenir de l'empirisme logique*.

⁹Com ho fa el clàssic i pioner llibre de Weinberg *Examen del positivismo lógico*.

insalvables que hi havia entre les concepcions epistemològiques dels membres del Cercle. El que cal veure és l'evolució de la discrepància en el si del positivisme i situar l'obra en el punt just del debat. Això es farà aquí contemplant el caràcter i l'evolució de les dues postures potser més marcades del Cercle: la de Schlick i la de Neurath.

B. Moritz Schlick, l'autèntic filòsof. Com es sabut, Moritz Schlick (1882-1936), va accedir a la càtedra d'Història i Filosofia de les Ciències Inductives (prèviament ocupada per Mach, Boltzmann i Stöhr), el 1922. El suport de la Facultat de Filosofia necessari perquè l'oferiment de la plaça es produís va ser obtingut gràcies als esforços de Hans Hahn, matemàtic profundament interessat en els fonaments filosòfics de la seva disciplina. Aquest formava ja des de 1907 juntament amb el físic Philipp Frank (posteriorment successor d'Einstein a Praga), i amb el sociòleg i economista Otto Neurath, el centre d'un grup de discussió, que es podria anomenar el primer Cercle de Viena, interessat en l'anàlisi i clarificació dels conceptes utilitzats a l'interior de les ciències¹⁰, tasca sobre la qual els purs filòsofs de l'època no semblaven tenir res interessant a dir¹¹. L'actitud bàsica comuna era empirista (derivada de Mach), però a la vegada la lògica matemàtica de Russell i el convencionalisme de Duhem i Poincaré eren tinguts en compte. La complexitat de la problemàtica portà al grup a buscar l'ajuda d'un autèntic filòsof¹² familiaritzat amb el terreny epistemològic. Diversos esdeveniments -la guerra i l'ocupació de Hahn fins a 1921 d'una plaça de professor de matemàtiques a Bonn- retardaren la realització del projecte. Finalment, tornat Hahn a Viena, Moritz Schlick va ser el candidat elegit, a causa de la peculiaritat de la seva trajectòria intel·lectual.

Posseïdor d'una esplèndida formació en matemàtiques i física, doctor en ciències físiques en 1904 sota la direcció de

¹⁰ Neurath, op. cit., pàg. 46.

¹¹ I semblaven deixar la feina epistemològica perquè la fessin científics com ara Mach. Vegeu cap. 1, §1.

¹² Haller, op. cit., pàg. 26.

Max Planck¹³, Schlick era tanmateix un filòsof en l'amplic sentit de la paraula. La seva activitat cobria tot l'àmbit, des de l'ètica i l'estètica fins als fonaments de les matemàtiques¹⁴. Com a filòsof de la ciència va ser dels primers en entendre i escriure sobre les teories especial i general de la relativitat d'Einstein, amb qui sostenia relacions personals. Amb un sòlid coneixement de la història de la filosofia, tenia el mèrit als ulls vienesos de no pertànyer a la que Einstein anomenava "església filosòfica establerta dels kantians"¹⁵, situació un punt heterodoxa que en feia un pensador relativament mal vist per l'establishment filosòfic: si va poder accedir a la càtedra vienesa va ser gràcies al convenciment que Hahn va saber crear entre els científics de la Universitat, que van poder vèncer les resistències dels filòsofs tradicionals¹⁶.

Schlick arribà a Viena amb el bagatge d'haver escrit un llibre important sobre teoria del coneixement, *Allgemeine Erkenntnislehre* (1918)¹⁷, on presentava tesis que en general consonaven amb l'actitud del grup vienès¹⁸. En primer lloc, la clara distinció entre coneixement i experiència. Segons aquesta, tot coneixement és un procés d'ordenació i càlcul que sempre troba expressió conceptual. Així, la pura vivència no pot ser en cap cas considerada com a coneixement: el coneixement és pensable, l'experiència, vivible; però pensar no és manipular entitats abstractes com essències o conceptes. Per a Schlick, els conceptes són signes usats segons regles específiques¹⁹.

¹³Blumberg i Feigl, "Introduction", a *General Theory of Knowledge*, pàg. xvii.

¹⁴Friedrich Waismann, "Foreword", a Schlick, *Philosophical Papers*, pàg. xiv.

¹⁵The Born-Einstein Letters, Walker & Co., 1971, pàg. 18. Citat per Blumberg i Feigl, a la "Introduction", a Schlick, *General Theory of Knowledge*, pàg. xix.

¹⁶Cf. Frank, "Historical Background", pàg. 33. És notable que el mateix va succeir quan Frank va portar Carnap a Praga com a professor de filosofia natural a finals de l'any 31.

¹⁷Traducció anglesa *General Theory of Knowledge*.

¹⁸Waismann, "Foreword", pàgs. xx-xxiii.

¹⁹Cf. Feigl, "Moritz Schlick", pàg. 404. Notem que també Carnap per aquests anys tenia una opinió similar (un nominalisme refinat) sobre aquest punt (vegeu cap. 1, §3).

Una altra tesi important era la que rebutjava contundentment l'existència de judicis sintètics a priori i situava Schlick, per tant, en el camp dels empiristes²⁰. Això era conciliat, però, amb un cert realisme epistemològic, incompatible amb el positivisme, que considerava real tot allò que es dona en el temps. El positivisme machià era rebutjat per no poder lligar amb els principis de la investigació científica.

El to general de les seves idees feia d'Schlick un filòsof atractiu per a Hahn i el seu grup, a la vegada que el predisposava a rebre la que hauria de ser la influència més important de la seva carrera filosòfica. Si conèixer no era experimentar sinó operar amb conceptes, o representacions simbòliques, una investigació sobre la naturalesa del llenguatge havia de ser d'una importància singular per a la comprensió dels problemes filosòfics²¹. En conseqüència, quan el 1922 Hahn va donar a Viena un seminari sobre el *Tractatus*, Schlick quedà fonament impressionat²². El seminari, o més aviat la lectura i discussió de l'obra frase a frase, es va repetir, per suggeriment de Carnap²³, absent a la primera lectura, durant el curs 1926/27 a les reunions del Cercle del dijous a la tarda a la Boltzmanngasse; i precisament durant aquest curs, Schlick va aconseguir posar-se en contacte personalment amb l'elusiú autor de tan fascinant obra (Schlick havia estat intentant parlar amb Wittgenstein des de 1924). Tots els escrits posteriors de Moritz Schlick estan dominats per l'aclaparadora presència de les idees

²⁰Vegeu nota 157 del cap. 1.

²¹Waismann, "Foreword", pàg. xxiv.

²²Brian McGuinness, "Vorwort des Herausgebers", a Friedrich Waismann, *Wittgenstein und der Wiener Kreis*, pàg. 13. Segons Feigl ("The Wiener Kreis in America", pàg. 60), la primera lectura es va fer el 1924 o 1925 a proposta de Kurt Reidemeister; però sembla més probable l'altra data. Menger ("Introduction", pàg. xviii) assegura que el nom de Wittgenstein no es va esmentar als seminaris de Hahn abans de 1925. Això només deixa lliure el curs 1925/26, però sembla estrany que el grup vienès dediqués dos cursos seguits al *Tractatus*.

²³Cf. Menger, "Memories of Moritz Schlick", pàg. 86. Les reunions del Cercle es venien celebrant des de 1923 o 1924, quan Schlick les inicià fent cas a una proposta de Waismann i Feigl (cf. Feigl, "No Pot of Message", pàg. 7). Una descripció curiosa del funcionament de les reunions es pot trobar a Menger, op. cit., pàg. 86.

del geni vienès, de qui prengué bàsicament tres concepcions: 1) una explicació de les veritats lògiques i matemàtiques que descartava les veritats sintètiques a priori, permetent bandejar tota altra proposició necessària, és a dir, eliminant les pretensions metafísiques; 2) una explicació del significat de les proposicions empíriques, el verificacionisme; i 3) la concepció de la filosofia com a activitat.

9. Schlick i Wittgenstein. Schlick accedí a les idees de Wittgenstein no tan sols a través de la seva obra publicada (inicialment només el Tractatus, l'any 29 "Some Remarks on Logical Form"): els dos filòsofs tingueren moltes entrevistes a les quals acudí quasi sempre Waismann i de vegades Carnap i Feigl. A partir de l'any 29, Wittgenstein va restringir els contactes a trobades amb Schlick i Waismann, tal vegada motivat pel disgust que li produí el manifest del Cercle de Viena que prepararen Carnap, Hahn i Neurath en honor de Schlick. Waismann es convertí així en el transmissor de les idees de Wittgenstein a la taula rodona del Cercle, tasca que abandonà a partir de 1932 per prohibició de Wittgenstein, a causa de la irritació que aquest sentí quan va veure l'ús que Carnap feu de les seves tesis a l'article "Die physikalische Sprache als Universalsprache der Wissenschaft"²⁴. Conseqüentment, a partir de 1932 el contacte entre Wittgenstein i el Cercle es va trencar, i només els seus dos interlocutors habituals participaren de les idees del mestre.

Aquest era un privilegi inapreciable per a Schlick, que sucumbí davant la fascinació intel·lectual i personal de Wittgenstein ja des de la primera entrevista que mantingueren, de la qual tornà, en paraules de la seva dona, "en un estat d'èxtasi"²⁵. La seva actitud envers Wittgenstein era reverencial, i davant les idees d'aquest perdé molt sovint, segons Carnap, la seva habitual visió crítica²⁶. En realitat es pot dir que la

²⁴Vegeu el cap. 4, §§26 i 27. El motiu exacte de la irritació no és clar.

²⁵McGuinness, op. cit., pàg. 14.

²⁶Carnap, "Intellectual Autobiography", pàg. 27. Menger ("Memories", pàgs. 83-84) afegeix que aquest era un tret de personalitat característic d'Schlick. Les seves habituals seguretat i agudesa desapareixien davant de la intensitat de

relació amb Wittgenstein marca el final de la carrera d'Schlick com a pensador independent. De creador original va passar a comentador i expositor. Ja en conèixer el *Tractatus* reconegué que tot el que havia fet fins a llavors eren esforços en la seva direcció²⁷. Posteriorment, les cites i reconeixements a Wittgenstein es repetiran emfàtiques a quasi tots els seus escrits.

Durant molts anys, un motiu constant de crítica als filòsofs del Cercle de Viena ha estat la suposada mala lectura que aquests van fer de les tesis wittgensteinianes. Aquesta crítica té a primera vista certs punts a favor: en la mesura que els positivistes invoquen Wittgenstein en els seus escrits, el que proposen no és ni de bon tros una bona interpretació del *Tractatus*. L'obra sembla llegida a través d'un mirall deformant, de caire empirista, que fa de les misterioses proposicions elementals afirmacions sobre estats de coses observables. Però de seguida es veu que la història de la incomprensió de Wittgenstein per part del grup vienès és estranya, si es té present que els pretesos intèrprets despistats sovintejaven el tracte personal amb l'autor mateix, circumstància que hagués hagut de servir per aclarir malentesos. Per dir-ho com ho expressa Ayer, "<la interpretació observacional de les proposicions elementals> era l'admesa llavors per tots aquells que es fixaven en el *Tractatus*, incloent-hi els filòsofs que tenien tracte personal amb Wittgenstein. Si ell no l'acceptava, hom pot preguntar-se perquè els deixava creure que ho feia"²⁸.

Habitualment, la forma de salvar aquesta estranyesa ha estat el desagradable recurs d'acusar als positivistes vienesos d'ignorància, d'estretor de mires (*simplemindedness*), o

l'admiració que sentia per una persona determinada que en cada període del seu desenvolupament li focalitzava l'atenció. Aquest paper oracular va ser assignat per Schlick successivament a Max Plank, Einstein, Hilbert, Russell, i finalment a Wittgenstein. Aquest últim unia la qualitat intel·lectual, que tots els altres pensadors també posseïen, a un magnetisme personal extraordinari, que no va fer sinó potenciar la devoció d'Schlick.

²⁷ Waismann, "Foreword", pàg. xxiv.

²⁸ Ayer, *Part of my Life*, pàg. 116.

d'encegament causat per un prejudici filosòfic invencible²⁹. Actualment, per fortuna, aquesta insultant posició no pot mantenir-se. Després de la publicació dels registres presos per Waismann de les converses amb Wittgenstein³⁰, i de l'obra mateixa que aquest escrigué durant els anys 30³¹, el problema sencer ha de ser replantejat i com a resultat molt més matisat. En qualsevol cas ha de quedar clar que la lectura que els positivistes feren de Wittgenstein no era (o almenys no era exclusivament), una lectura del *Tractatus*.

La qüestió toca molt poc Neurath, sempre molt crític, com veurem, de les tesis wittgensteinianes, i deixa al marge igualment al Carnap de més tard de 1932, que se n'allunyà deliberadament. Si afecta però Schlick, que fins a la seva mort es va voler en sintonia amb el mestre. A "Meaning and Verification" de l'any 36 continuava dient: "si les precedents notes sobre el significat són correctes comestic convençut que ho són es deu àmpliament a les converses amb Wittgenstein <...> tinc raons per creure que ell estaria d'acord amb la substància d'aquest article."³². Per això, un estudi en profunditat de la filosofia d'Schlick que intenti esbrinar què hi ha de repetició, què de pura incomprensió i què d'elaboració original en la seva obra a partir de 1926 hauria de tenir en compte els canvis que es produïren a la filosofia de Wittgenstein en els primers anys 30. Caldria considerar en aquesta tasca dos fets importants: en primer lloc, l'extremada fluïdesa del pensament wittgensteinianà durant aquests anys de desintegració de la filosofia del *Tractatus* i reconstrucció d'un nou pensament. Aquesta inestabilitat d'idees sobtà permanentment Schlick i Waismann. Com es queixava aquest últim, "Wittgenstein té el meravellós do de veure sempre cada cosa com si fos la primera vegada. Però crec

²⁹ No s'ha aplicat gaire la màxima de Coleridge: "Fins que no entengui's la ignorància d'un escriptor, suposat ignorant del seu pensament" (citada per Baker i Hacker, Frege: *Logical Excavations*, pàg. 6). Coleridge ho expressa més bellament gràcies al joc de paraules entre *to understand an ignorance* i *to ignore an understanding*.

³⁰ Waismann, *Wittgenstein und der Wiener Kreis*.

³¹ Sobretot *Philosophische Bemerkungen* i *Philosophische Grammatik*.

³² Pàg. 458.

que és obvi com <això fa> difícil de col·laborar-hi..."³³ Posat en la feina d'escriure un volum expositor de la filosofia de Wittgenstein, Waismann no aconseguí mai que aquest subscrivis les idees que recopilava³⁴.

L'altre punt que cal considerar en relació amb aquest és la discontinuïtat de la relació amb Schlick. A partir de 1929 fins a la seva mort, Wittgenstein no va tornar a agafar Viena com a residència permanent. I així, en el ràpid desenvolupament de les idees del mestre, el líder del Cercle de Viena sempre es va trobar uns quants passos enrera.

Un estudi així està encara per fer, i aquest no és el lloc adequat per tractar-lo a fons. De cara a comprendre la situació del Cercle de Viena i les diverses postures enfrontades donaré, tanmateix, una visió succinta de la filosofia d'Schlick posant-la inevitablement en connexió amb certes principals tesis wittgensteinianes. El quadre que en resulti ha de ser il·luminador no tan sols del pensament d'Schlick, sinó també del paper que aquest cobria en el Cercle, i sobretot davant de la seva ala esquerra³⁵, encapçalada per Carnap i Neurath.

10. Les proposicions a priori. Com ja s'ha dit abans, Schlick va trobar la solució del problema de la necessitat de les proposicions lògiques i matemàtiques al *Tractatus* de Wittgenstein. Prèviament, a *Allgemeine Erkenntnislehre*, la seva posició sobre el tema havia estat també desenvolupada a partir de la negació de la tesi de Kant sobre l'existència de veritats sintètiques a priori. Per tant, les úniques proposicions necessàries que s'admetien eren analítiques. Definia, però,

³³Citat per McGuinness, "Vorwort des Herausgebers", op. cit., pàg. 26.

³⁴Per desesperació seva i d'Schlick, que dada la importància del tema (havia de donar l'expressió més clara de l'esperit, programa i intenció dels *Schriften zur wissenschaftliche Weltauffassung*) va reservar per sempre el número 1 de la col·lecció per a aquest llibre. Cf. Baker i Hacker, "Wittgenstein and the Vienna Circle", pàg. 7.

³⁵La dreta i l'esquerra en el Cercle corresponien a les posicions més conservadores (més lligades als planteigs inicials, més wittgensteinians) i a les més intensament evolutives. La denominació tenia també importants motivacions polítiques (vegeu cap. 3, §§14 i 16).

l'analiticitat en termes kantians: és un judici analític aquell que atribueix a un subjecte un predicat que ja està contingut en el concepte del subjecte³⁶; corresponentment es defineix a Erkenntnislehre judici sintètic. La noció vol ser del tot lògica: el predicat és contingut en el subjecte quan forma part de la seva definició³⁷. Les veritats analítiques són, doncs, veritats per definició. La qüestió problemàtica que un mateix concepte sigui susceptible de diverses definicions que donarien diversos criteris d'analiticitat és bandejada considerant que cada definició forneix un concepte diferent. Així, les mateixes paraules en aquests casos designarien judicis diferents que serien, segons els conceptes que hi intervinguessin, analítics o sintètics. Cal mostrar ara que les proposicions tingudes per necessàries, en primer lloc les matemàtiques, són en realitat analítiques. Això es fa començant per la geometria, que dona l'exemple més clar. Aquesta és tractada seguint la sentència d'Einstein: "En la mesura que els principis de la geometria són vàlids, no es refereixen a la realitat; en la mesura que es refereixen a la realitat, no són estrictament vàlids."³⁸. Aquests principis són, si es vol dir així, necessaris, però com a tals no parlen de l'espai físic on els cossos reals es troben. Les veritats de la geometria es refereixen a l'espai geomètric, i aquest "és una estructura conceptual que posem de tal forma que amb la seva ajuda puguem expressar les lleis de la naturalesa de la forma més simple."³⁹. La substitució de l'espai euclidià per un de riemannià que Einstein fa a la seva teoria de la relativitat n'és un magnífic exemple, car deixa clar que no és la nostra intuïció pura de l'espai el que dona validesa a les veritats geomètriques. Les proposicions de la geometria euclidiana valen en un espai euclidià, és a dir, un espai regit per uns axiomes determinats; però ja sabem que ens és

³⁶ Schlick, *General Theory of Knowledge*, pàg. 75 (§11).

³⁷ Aquesta definició d'analiticitat, com la de Kant, s'aplica només a proposicions del tipus subjecte-predicat. Això no és un inconvenient per a Schlick, que despreciant les raons de Frege i de Russell creu que la lògica aristotèlica (en particular el sil·logisme en el mode Bàrbara) és suficient per codificar el raonament en la ciència moderna (cf. *ibid.*, pàg. 107, §14).

³⁸ Einstein, "Geometry and Experience", pàg. 189.

³⁹ *Ibid.*, pàg. 353 (§38).

discrecional l'elecció d'un o altre sistema d'axiomes per parlar del món real. Si aquests axiomes són del tot independents de l'experiència podem pensar seguint Poincaré que geometries ben diferents poden ser considerades igualment correctes, en la mesura que amb el seu ús siguem capaços de construir teories científiques empíricament equivalents⁴⁰. Per fer-ho, els axiomes han de rebre interpretacions físiques, cosa que en fa ja no veritats necessàries, o almenys no més necessàries que les lleis físiques usals. Aquesta separació, entre geometria física o aplicada, i matemàtica o pura, que Schlick efectua seguint els passos d'Einstein, serà considerada per d'altres positivistes lògics com Feigl⁴¹ i Carnap⁴² una conquesta definitiva.

No ocorre el mateix amb la concepció schlickiana de la geometria pura, que es recolza en la idea que tenia Hilbert del mètode axiomàtic i en les per ell introduïdes definicions implícites, que Schlick tracta erròniament⁴³ com si fossin

⁴⁰Cf. l'article contemporani "Space and Time in Contemporary Physics", pàgs. 223-233. Friedman ("Moritz Schlick, Philosophical Papers"), apunta l'evolució que aquest punt de vista representa en relació a articles anteriors, com "The Philosophical Significance of the Principle of Relativity", i com aproxima el seu autor al verificacionisme. L'article de Friedman és interessant ja que mostra les forces internes al pensament d'Schlick que el portaven cap al principi de verificació, amb independència del cop definitiu, propinat per Wittgenstein.

⁴¹Cf. Feigl i Blumberg, "Logical Positivism", pàg. 289.

⁴²Cf. Carnap, "Intellectual Autobiography", pàgs. 49-50. A l'Aufbau, la construcció de l'espai segueix els desenvolupaments d'Schlick (cf. pàg. 172, §130).

⁴³Ja s'ha vist en discutir l'estructuralitat de l'Aufbau (cap. 1, §4) que la noció de definició implícita és confusa: si defineix alguna cosa és una classe d'estructures. Carnap és vagament conscient d'això (cf. pàgs. 19-20, §15), i opina que les tals definicions defineixen conceptes impropis (*uneigentliche*), que venen a ser classes de conceptes. En canvi, afegeix, les descripcions estructurals definides que ell usa caracteritzen un sol objecte del món empíric. Això sembla plausible, però només en la mida que la descripció no sigui totalment estructural. En cas que ho sigui els problemes de la definició implícita reapareixen, com s'ha vist al §4. Nogensmenys, unint-la amb el seu sintacticisme posterior, Carnap farà un ús enginyós de la noció a la Logische Syntax (vegeu cap. 5).

Alguns empiristes lògics perseveren en el mal costum de parlar de definicions implícites dels conceptes en el sí d'un sistema formal. Així ho fa Feigl ("The Orthodox View of Theories", pàg. 5), tot i reconèixer que la definició implícita té només un caràcter sintàctic, forma confusa de dir que no és

autèntiques definicions. Els axiomes per tant equivalen a definicions (implícites) dels conceptes geomètrics bàsics. Els termes 'punt', 'línia', 'recta', etc., prenen el seu significat a través de la seva presència als axiomes; són definits pel fet de satisfer-los⁴⁴. Les veritats de la geometria que se segueixen dels axiomes bàsics són segons això veritats per definició, és a dir, analítiques.

Schlick intenta treure profit d'aquest mateix esquema per explicar en general la naturalesa de les veritats necessàries: un cop Frege i Peano han demostrat que tota l'aritmètica es pot desprendre d'uns pocs axiomes, és possible concebre aquests axiomes com a definicions implícites dels conceptes aritmètics bàsics⁴⁵, en particular del concepte de nombre. De la mateixa manera poden ser vistos els axiomes lògics: el principi de no contradicció, per exemple, és merament una regla per a l'ús de 'no' i similars, "en d'altres paraules, defineix la negació"⁴⁶. Tanmateix, a diferència del cas de la geometria que rep un tractament detallat, aquestes últimes qüestions no estan elaborades i queden obertes. Així, encara que acceptem com a bona l'explicació d'Schlick de la necessitat en geometria, no queda clar que la solució valgui en el cas de les veritats aritmètiques i lògiques⁴⁷. L'*Allgemeine Erkenntnislehre* és per al seu autor solament un pas cap a la resolució definitiva del problema de l'a priori. Aquesta solució ha d'eludir tant la injustificada apel·lació a entitats supramundanes a què porta el platonisme, com la reducció de les veritats lògiques i matemàtiques a veritats empíriques (empirisme, psicologisme), que nega per tant la seva genuïna certesa. Schlick trobarà aquesta solució al *Tractatus*, llibre que dona una resposta totalment general al problema. "La naturalesa d'allò lògic hi és completament

una verdadera definició, i que el sistema formal accepta múltiples models.

⁴⁴ Schlick, *General Theory*, pàg. 33. Aquest tractament és ben valorat per Einstein (cf. "Geometry and Experience", pàg. 190).

⁴⁵ Ibid., pàg. 356. Schlick no dona, però, la qüestió per resolta.

⁴⁶ Ibid., pàg 337.

⁴⁷ Schlick sembla tenir una certa consciència d'estar pouant massa de la font de la definició implícita.

dilucidada i establerta per sempre més."⁴⁸. Queda a partir d'aquesta obra demostrada "la impossibilitat dels judicis sintètics a priori"⁴⁹, i per tant el principi més important per a tot empirista està finalment fonamentat. Sembla clar que el *Tractatus* va oferir a Schlick allò que ell mateix havia estat buscant durant anys. La necessitat de la veritat lògica hi queda demostrada i establerta com a tautològica, és a dir, analítica. Les tautologies no parlen d'objectes mentals ni d'entitats platòniques, no descriuen les lleis del pensament humà ni les relacions que es donen entre suposades entitats abstractes. Les tautologies no parlen del món, no descriuen res, i això és espectacularment demostrat com a conseqüència de la teoria de la proposició com a figura, que subratlla la bipolaritat essencial de la proposició elemental, la seva relació interna amb la veritat i la falsedat. La importància d'aquest resultat és difícil d'exagerar. Per a Schlick, "aquell qui adopta <les idees wittgensteinianes>, comprenent-les esdevé un home canviat des del punt de vista filosòfic"⁵⁰; judici que s'aplica particularment bé a ell mateix. D'ara en endavant considerarà el problema de la veritat necessària definitivament resolt, com sens dubte ho considerava Wittgenstein quan va escriure el pròleg de l'únic llibre que publicà en vida. En conseqüència, Schlick no intenta en els seus escrits treballar més aquest problema: es limita a esbossar per al lector els trets bàsics de la solució wittgensteiniana. No obstant, la solució que apunta no és la del *Tractatus*. Les proposicions lògiques, ens diu, són "regles que determinen l'ús del llenguatge"⁵¹, i per tant "no transporten cap coneixement, no tracten amb fets, sinó solament amb els símbols per mitjà dels quals els fets són expressats"⁵²; ens permeten transformar enunciats de manera que diferents paraules expressin el mateix significat⁵³. Però aquest no és el punt de vista del -

⁴⁸ Moritz Schlick, "Preface to: Friedrich Waismann, *Logik, Sprache, Philosophie*", pàg. 136.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Schlick, "A New Philosophy of Experience", pàg. 233.

⁵² Ibid., pàg. 235.

⁵³ Schlick, "Form and Content", pàg. 345.

Tractatus: allí, les tautologies no són regles d'inferència⁵⁴, sinó que ben diferentment, que certa proposició (per exemple $\lfloor \underline{\alpha} \rightarrow \beta \rfloor$) sigui una tautologia mostra que una proposició (β) pot ser inferida d'una altra (α)⁵⁵. És cert que reconeixem la veritat de les tautologies en el símbol tot sol⁵⁶, però no per això tracten del nostre simbolisme, sinó que "descriuen l'armadura del món"⁵⁷, mostren les propietats formals del món i del llenguatge⁵⁸, la forma lògica que és essencial al llenguatge perquè aquest pugui descriure el món. Ben al contrari, Schlick remarcarà⁵⁹: "La validesa de la lògica per al món no pressuposa res sobre el món, cap racionalitat o comsevulla que es digui". Per últim, el tractament homogeni que Schlick dona a les proposicions lògiques i matemàtiques no es troba en el Tractatus, on tautologies i equacions no són en absolut assimilades⁶⁰.

Les discrepàncies són òbvies, i es fan patents per a qualsevol persona que llegeixi el Tractatus amb atenció. Però seria absurd pensar que Schlick no ho va fer. És més plausible opinar⁶¹ que la mateixa evolució de Wittgenstein portava cap a aquestes postures. Les primeres reflexions d'aquest en tornar a la filosofia l'any 29 i que quallaren inicialment en l'article "Some Remarks on Logical Form" se centraven en l'anàlisi lògica de l'estructura del camp visual⁶², i en el problema que s'hi

⁵⁴La consideració de les proposicions lògiques com a regles lingüístiques (si bé no només d'inferència) es troba programàticament presentada al llibret de Hahn *Logik, Mathematik und Naturekennen*. La seva mort li impedí tal vegada d'elaborar-la més satisfactòriament (cf. Lambros, "Four Varieties of the Logical Positivists' Doctrine of Necessary Truth", pàgs. 516-517).

⁵⁵Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, 6.1201.

⁵⁶Ibid., 6.113.

⁵⁷Ibid., 6.124.

⁵⁸Ibid., 6.12.

⁵⁹Schlick, "Form and Content", pàg. 345.

⁶⁰Encara que la concepció de la matemàtica dista molt d'estar clara al Tractatus, sí que hi queda clar que les veritats matemàtiques no són pensades com a tautologies (cf. 6.2, 6.22).

⁶¹Aldo Gargani, "Schlick and Wittgenstein: Language and Experience".

⁶²P.M.S. Hacker, *Insight and Illusion*, pàg. 109.

trobava en relació amb la incompatibilitat entre proposicions sobre colors, per exemple, 'A és del tot verd' i 'A és del tot vermell'. Segons el *Tractatus*, la conjunció de les dues, òbviament una falsedat necessària, havia de ser una contradicció⁶³, però l'anàlisi que ho mostraria no hi era desenvolupat. Wittgenstein es va anar fent conscient de la impossibilitat de tal anàlisi i de la generalitat del problema, que s'extenia també a qualsevol proposició que atribuís a un objecte un grau determinat d'una qualitat, en termes clàssics, una determinació d'un determinable. Si volem analitzar, per exemple, la proposició que ens diu d'un objecte A que té una llargada de tres metres, no podem pensar en reduir-la a 'A fa un metre i A fa un metre i A fa un metre' donat que la conjunció lògica no significa el mateix que l'addició aritmètica: l'anàlisi oferta equival tan sols a 'A fa 1 metre'. Tampoc es pot pretendre igualar-la a 'A fa un metre i A fa dos metres i A fa tres metres' que per un costat inclou la mateixa proposició que es vol analitzar, i per l'altre expressa una copresència de longituds que és absurda⁶⁴. En primera instància⁶⁵, considerarà Wittgenstein que les proposicions que atribueixen diferents graus d'una qualitat a un mateix objecte no es contradueixen, sinó que s'exclouen: la seva conjunció no és una contradicció, ans una insensatesa. En conseqüència, cal modificar les regles de les connectives lògiques de forma que aquestes combinacions no puguin produir-se en una notació correcta. En general, tals regles només seran formulables després d'una anàlisi a posteriori dels fenòmens en qüestió.

Aquesta postura no podia ser estable: salvava algunes idees del *Tractatus* a costa de traïr el seu propòsit general. A causa d'això, Wittgenstein va passar ràpidament a considerar que proposicions com les esmentades podien ser elementals i estar lògicament relacionades, és a dir, va abandonar la tesi de la independència lògica de les proposicions elementals. Aquestes eren independents unes d'altres en la mesura que pertanyien a dimensions diferents (en el sentit que un físic en parlaria, com

⁶³ *Tractatus*, 6.3751.

⁶⁴ Hacker, op. cit., pàg. 111.

⁶⁵ Wittgenstein, "Some Remarks on Logical Form", pàg. 168.

a graus de llibertat d'un sistema). D'aquí que les constants lògiques no poguessin per sí soles fornir una explicació de totes les inferències que es produïen en el llenguatge natural i, per tant, calgués resituar-les com a part d'una més comprensiva sintaxi de les regles del llenguatge. La descripció d'aquestes regles és precisament tasca de la filosofia. A les Philosophische Bemerkungen això encara es porta a terme amb el rerafons del Tractatus⁶⁶; a la Philosophische Grammatik aquest rerafons pràcticament ja ha desaparegut. De l'antiga tesi del gran mirall, de l'essencial harmonia entre llenguatge i món ja no queda res: "és en el llenguatge que tot és donat"⁶⁷. El llenguatge ja no és vist com una imatge lògica de la realitat, sinó com un sistema de regles que determinen què es pot i què no es pot fer amb les proposicions⁶⁸, quines expressions estan permeses i quines prohibides, quines inferències són correctes⁶⁹. Es pot anomenar aquestes regles la gramàtica del llenguatge i la seva investigació una investigació gramatical⁷⁰.

és clarament aquest Wittgenstein i no el del Tractatus el que cal mirar si es vol entendre la seva influència sobre Schlick. Les explicacions d'aquest sobre la naturalesa de les veritats necessàries estan tallades sobre el patró que les considera com a regles que determinen l'ús del llenguatge⁷¹.

L'article "Gibt es ein materiales Apriori?" que reproduïx una conferència de l'any 30, està manifestament inspirat per les converses sostingudes amb Wittgenstein durant l'hivern del curs 29-30⁷². Responent a les pretensions de Husserl sobre la

⁶⁶ "El que pertany a l'essència del món no pot ser expressat pel llenguatge <...> no pot ser dit <...> la filosofia com a custòdia de la gramàtica pot captar l'essència del món, però no en les proposicions del llenguatge, sinó en les regles d'aquest llenguatge, que exclouen combinacions insensates de signes" (Philosophische Bemerkungen, pàg. 84).

⁶⁷ Wittgenstein, Philosophische Grammatik, pàg. 143.

⁶⁸ Aldo Gargani, "Schlick and Wittgenstein. Language and Experience", pàg 351.

⁶⁹ Waismann, Wittgenstein und der Wiener Kreis, pàg. 64.

⁷⁰ Cf. Haller, "Wittgenstein and Austrian Philosophy", pàg. 106.

⁷¹ Schlick, "A New Philosophy of Experience", pàg.233.

⁷² Waismann, op. cit., pàgs. 67-68 i 79.

sinteticitat a priori de proposicions com 'una taca verda no és també vermella'⁷³, Schlick ofereix la concepció següent: "el significat d'una paraula està solament determinat per les regles que sostenen el seu ús. Tot el que se segueix d'aquestes regles, se segueix del mer significat de la paraula, i és per tant purament analític, tautològic, formal"⁷⁴. I afegeix cinc línies més avall: "el primer que, pel que jo sé, ha donat la solució correcta al problema és Ludwig Wittgenstein (vegeu el seu *Tractatus Logico-Philosophicus* i l'assaig als *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1929 <es refereix a "Some Remarks">)"

Però és ben clar que l'explicació de la tautologicitat que ha ofert no és la del *Tractatus*. Ajuda la confusió l'aparent acceptació schlickiana de les opinions del seu mestre sense arguments que les suportin, i la pretensió que el seu lector faci el mateix. A l'article que comentem res no abona la conclusió adoptada, a saber, que la proposició que Husserl pretenia sintètica a priori és en realitat tautològica segons el criteri que presenta. L'únic esforç de plausibilització s'enreda en consideracions psicològiques que no venen al cas⁷⁵ sobre la trivialitat de la proposició considerada.

En general, i tal vegada com a conseqüència de les limitacions del seu coneixement de la lògica moderna⁷⁶, i per tant de la seva incompleta comprensió de les opinions wittgensteinianes, Schlick només exposa succintament la seva postura, indicant moltes vegades el *Tractatus* com a cita bibliogràfica. Això mena fàcilment a caure en un equivoc en interpretar-la: la sortida a les insuficiències que Wittgenstein detectà en el *Tractatus* portà aquest per un rumb de caire convencionalista, profundament diferent, però, del que proposà més tard Carnap. No obstant, les explicacions que Schlick en dona

⁷³Schlick, "Is there a Factual a Priori", pàg. 166.

⁷⁴Ibid., pàg. 169.

⁷⁵Cf. pàgs. 167-168. Semblantment, a "Über das Fundament der Erkenntnis" (pàg. 96), prendrà un compromís psicològic innecessari quan aclareixi que d'una proposició analítica se sap la seva veritat només en entendre-la, afirmació que Wittgenstein no hagués subscrit.

⁷⁶A diferència de per exemple Carnap, la concepció de la lògica d'Schlick era, podríem dir, primitiva. Cf. Quinton, "Schlick Before Wittgenstein", pàg. 392.

no permeten obtenir una idea clara de la diversitat de perspectives, i deixen llegir tant la seva postura com la de Carnap com si es tractés de la mateixa interpretació desviada del llibre contenidor de les idees seminals, el *Tractatus*.

11. Significat i verificació. Pot adreçar-se una mirada semblant a una altra de les concepcions que Schlick (i a través d'ell el Cercle) va obtenir de Wittgenstein: la que explica el significat de les proposicions contingents, és a dir, el verificacionisme. En entrar en aquest tema, és útil distingir-hi⁷⁷ entre dues versions: en primer lloc, l'anomenat principi de verificació, que estableix una forma de veure què és el significat d'una proposició. Es pot condensar en la famosa sentència: "el significat d'una proposició és el seu mètode de verificació", repetida a diversos escrits d'Schlick, Waismann i Wittgenstein. Una altra versió més dèbil proposa el verificacionisme solament com a criteri, considerant significatives només aquelles proposicions que poden ser verificades. Ja es veu que la segona versió es desprèn de la primera però no a la inversa; també que l'ús antimetafísic del principi s'exerceix a través de la seva conseqüència, el criteri.

Ha estat sempre opinió unànime entre els membres del Cercle de Viena que el principi de verificació cal atribuir-lo a Wittgenstein⁷⁸. A primera vista això sembla estrany, donat que ni el principi ni cap aproximació a ell són localitzables al *Tractatus*. En la línia habitual, això ha estat vist com una prova més de l'estretor de mires de la lectura vienesa de Wittgenstein. L'examen de les converses amb Waismann i de les *Philosophische Bemerkungen* no permet mantenir més aquesta pobra opinió. Basant-s'hi, s'ha pogut fer palès⁷⁹ que 1) el principi de verificació no és incompatible amb el *Tractatus*, i 2) el principi de verificació forma part coherent de les tesis mantingudes per Wittgenstein a l'època en què començava a posar en dubte algunes de les opinions que sustentava al seu primer llibre.

⁷⁷Com fa Hanfling, *Logical Positivism*, caps. 2 i 3.

⁷⁸Vegi's: Waismann, op. cit., pàgs. 79 i 227; Kraft, *Der Wiener Kreis*, pàg. 27; Carnap, "Intellectual Autobiography", pàg. 45.

⁷⁹Hacker, op. cit., pàgs. 64-65 i 134-145.

El principi hauria d'establir al *Tractatus* que tota proposició elemental és verificable. Però és sabut que en veritat, molt poques pistes ens hi són donades sobre què són exactament les proposicions elementals, i molt menys encara un exemple. Així és difícil de dir si la possibilitat de proposicions més enllà de tota verificació possible hi és contemplada. De fet, per saber si una proposició és verdadera o falsa cal comparar-la amb la realitat⁶⁰, és a dir, verificar-la. No se suggereix enlloc que hi pugui haver proposicions significatives que no es puguin verificar ni tan sols en principi. Més aviat, la línia de pensament sembla indicar que la comparació amb la realitat és realitzable per a tota proposició⁶¹. Com fa notar Hacker, el *Tractatus* queda ben poc afectat per la inclusió del verificacionisme entre els seus principis, cosa que es pot veure a les tesis (*thesen*) de Waismann⁶². Es comprèn que els membres del Cercle de Viena prenguessin el principi de verificació com un aclariment raonable de certs punts foscos del *Tractatus Logico-Philosophicus*.

Mentrestant, per a Wittgenstein, el principi de verificació era tanmateix un punt de pas en el camí de rebuig de les tesis de la seva primera filosofia. Si, com feia llavors, admetia l'atomisme lògic amb la conseqüent independència de les proposicions elementals i l'essencial harmonia entre llenguatge i realitat, la verificació d'una proposició no oferia cap mena de problema. Es tractava simplement de veure si els objectes, als quals els noms hi estaven enllaçats, estaven connectats com els

⁶⁰ Wittgenstein, *Tractatus*, 4.05.

⁶¹ Noteu també l'aire verificacionista de 4.063.

⁶² Waismann, op. cit., apèndix B. Les tesis van ser escrites durant 1930 (i modificades varies vegades) probablement amb la intenció de formar part del malaurat *Logik, Sprache, Philosophie* (vegeu la nota 34). En essència presenten les idees del *Tractatus* d'una forma més comprensible. A part d'això s'hi inclouen les noves idees verificacionistes. Les tesis van ser més d'un cop discutides al Cercle, sobretot durant l'any 31. Schlick i Waismann prengueren la tasca de defensar aferrissadament les idees wittgensteinianes amb resultats poc fructuosos (cf. Haller, "War Wittgenstein ein Neopositivist?", pàgs. 190-191, on es reproduïx un fragment d'una acta del Cercle. Hi són visibles tant el dogmatisme wittgensteinia de l'ala dreta com l'escepticisme de l'ala esquerra).

seus noms ho estaven a la proposició. Més tard, però, abandonat l'atomisme, el que cal és saber per a una proposició dada quina mena de comparació admet amb la realitat. Donat que el nostre sistema de representació no té un lligam essencial amb el món, la forma com una proposició es capaç d'arribar-hi ha de formar part del seu significat⁶³, (per exemple, 'A és vermell' ha de ser comparat amb el camp visual, no amb el tàctil). Així, entendre una proposició és saber que s'esdevindria si fos verdadera i què si fos falsa, i resoldre aquesta qüestió equival a saber per una proposició dada com sabriem si el que diu la proposició es dona o no. Reconèixer que una taca determinada té un color no és qüestió solament de fer coincidir la nostra impressió visual amb una imatge lògica mental (un pensament), ja que la possibilitat de fer-ho depèn de la nostra capacitat per utilitzar la sintaxi de les paraules de color, és a dir, de les regles que regeixen el seu ús per a un camp sensorial i no per a un altre. Per tant, la forma en què verifiquem la proposició està essencialment lligada amb aquestes regles. Per una proposició dada, és justament el seu significat. (Per aquesta raó, a les *Philosophische Bemerkungen*, l'expressió 'l'ús dels signes' és preferida a 'la interpretació dels signes'⁶⁴, més consonant aquesta última amb la visió abstracta del llenguatge del *Tractatus* que amb la tendència cap a l'ús concret del llenguatge que culminarà en les seves últimes obres. En els primers anys 30, però, el pas no estava completat). Vist això, cal notar que un cop resolta la qüestió per a les proposicions elementals, les proposicions moleculars es construeixen veritativo-funcionalment a partir de les primeres i l'estructura bàsica de la concepció de la lògica no queda amenaçada. Moltes tesis del *Tractatus* eren clarament en aquesta època encara mantingudes, i així les reberen Schlick i Waismann. Segons Passmore, aquest últim donà la primera versió escrita del principi⁶⁵, obtingut sens dubte de les converses que mantenia amb Wittgenstein⁶⁶. A través d'ells dos, el principi es va estendre i

⁶³Cf. P.M.S. Hacker, op. cit., pàg. 140.

⁶⁴Aldo Gargani, "Schlick and Wittgenstein, Language and Experience", pàg 354.

⁶⁵John Passmore, 100 años de filosofía, pàg. 368.

⁶⁶Per exemple, Waismann, op. cit., pàg. 79.

va ser usat com a arma contra les afirmacions metafísiques.

El principi de verificació és susceptible de refutacions òbvies. Una és que una proposició en general admet més d'un mètode de verificació, i que en principi les proposicions que utilitzem ordinàriament i que parlen d'objectes físics no són capaces de ser verificades de forma concloent. Així, fins i tot una oració tan senzilla com 'hi ha una cadira a l'habitació' admet una multitud de verificacions (mirar-la, tocar-la per diversos costats, seure-hi), sense que cap acumulació de comprovacions comporti una completa certesa. Aquestes crítiques, però, no s'apliquen a l'ús inicial del principi. En efecte, Wittgenstein exigeix verificació completa per a les proposicions i considera diferència en verificació com a diferència en significat⁸⁷, però és evident que això no succeeix quan els nostres enunciats parlen del món d'objectes físics i, per aquesta raó, aquestes suposades proposicions no són proposicions autèntiques. Aquest títol el mereixen solament aquelles que descriuen l'experiència immediata, i per a les quals existeix verificació concloent. Aquelles altres que transcendeixen l'aparença i parlen de particulars objectius són "hipòtesis". També ho són les que parlen del passat, d'altres ments o de lleis de la naturalesa, és a dir, totes aquelles per a les quals no és mai possible de forma concloent mostrar que són verdaderes o falses⁸⁸. La diferència entre hipòtesis i proposicions no és tan sols de grau de certesa, sinó que es tracta de diferents estructures gramaticals. "Una hipòtesi no és un enunciat, sinó una llei per construir-ne"⁸⁹; "no es pot dir que sigui vertadera ni falsa, sinó tan sols probable, i 'probable' significa aquí, simple, convenient"⁹⁰ (Dit de passada, aquestes afirmacions de Wittgenstein donen llum verda a la interpretació estreta del Tractatus segons la qual s'entenen les proposicions elementals com a informadores de l'experiència directa). Segons això, la

⁸⁷ Ibid., pàgs. 47 i 53.

⁸⁸ Ibid., pàg. 211. Cf. McGuinness, "Wittgenstein and the Vienna Circle", pàgs. 355-356.

⁸⁹ Ibid., pàg. 99. Les hipòtesis no inclouen en el seu significat les regles gramaticals que regeixen la seva possible verificació.

⁹⁰ Ibid., pàg. 100.

significació de les hipòtesis, més que en les proposicions observacionals que els són pertinents, rau en la simplicitat o conveniència de la imatge del món que ens donen. El que és notable d'aquesta tesi i la fa molt implausible és que s'aplica a la major part de les nostres afirmacions en el llenguatge corrent.

Schlick va incorporar gran part d'aquestes idees. Per a ell, el principi de verificació forneix el punt de contacte del llenguatge amb el món, i d'aquí la seva importància per a un punt de vista empirista. El significat d'una proposició ve donat per les circumstàncies que la farien verdadera, o el que és el mateix, establir les circumstàncies sota les quals una proposició és verdadera és establir el significat de la proposició. Però aquestes circumstàncies han de ser trobades últimament en el donat. El criteri de veritat o falsedat d'una proposició consisteix en que sota certes condicions (que estableixen les definicions que han servit per transformar-la de forma que tan sols contingui termes primitius només definibles per ostensió, en breu, en una proposició elemental o en una funció de veritat de proposicions elementals) certes dades d'experiència estan o no estan presents. S'identifica doncs fet amb experiència viscuda. El significat de tota proposició "es determina en el donat <wird...durch Gegebenes bestimmt> i en absolutament res més"⁹¹. Per donat cal aquí no entendre res semblant a les aparences que un metafísic enfrontaria amb la realitat: per al positivista, "el donat es tan sols una paraula <la confusió entre nivells de llenguatge és aquí innòcua> per allò que és del tot simple i que no és susceptible de més qüestions"⁹². D'aquesta manera troba Schlick en el Tractatus, o més aviat, en la interpretació que Wittgenstein va facilitar-li, la base per a una epistemologia de tipus fenomenalista, un cert desenvolupament de la qual ja estava dut a terme a l'Aufbau de Carnap⁹³. Darrera aquestes dues poderoses influències abandonà el realisme crític que mantenia a

⁹¹Schlick, "Positivismus und Realismus", pàg. 7.

⁹²Ibid., pàg. 3.

⁹³I com Carnap passà a sostenir (cf. "Positivismus", pàgs. 17-29) que l'opció entre realisme i idealisme és tan sols un pseudo-problema.

Allgemeine Erkenntnislehre⁷⁴. Hi ha diferències importants entre la seva postura i el fenomenalisme carnapià, ja que la doctrina de les hipòtesis, que, a diferència de la teoria de la constitució, sí que és una teoria sobre el significat, rebutjava la reducció de totes les proposicions quotidianes a afirmacions sobre el donat. Schlick va acceptar potser parcialment en aquest punt les idees de Wittgenstein. A l'anàlisi de la legalitat causal que efectuà a "Die Kausalität in der gegenwärtigen Physik", acceptà (d'acord amb el Tractatus, d'altra banda), que el caràcter contrafàctic de les lleis de la naturalesa les fa inexhauribles mitjançant funcions de veritat de proposicions elementals. "La inducció no és un procés lògic i no és possible justificar la seva validesa", diu en un altre lloc⁷⁵. Les lleis de la naturalesa no són assercions sinó "prescripcions per fer assercions (dec aquesta idea i la terminologia a Ludwig Wittgenstein)"⁷⁶. La idea no és tanmateix seguida fins al final. A "Positivismus und Realismus" sembla adoptar una postura diferent respecte a les proposicions sobre objectes físics. S'accepta que cap nombre de verificacions esgotaria el significat

⁷⁴Per decepció de Feigl (cf. "No Pot of Message", pàg. 8), que havia aplaudit els incisius (Feigl, "New Reflections on Empiricism", pàg. 1) arguments que sobretot als capítols 25 i 26 adreçava contra el punt de vista neutralista (vegeu cap. 1 §2) d'Ernst Mach. Schlick argüia que la postulació d'entitats transcendents, coses en sí, no portava inevitablement a contradiccions, i que en canvi era el fenomenalista el que a causa de les seves confusions (vegeu §12) no podia reconciliar la negació de les coses en sí amb la correcció dels mètodes empírics d'investigació. En conèixer Wittgenstein, va deixar de fer cas dels seus propis arguments (qualificats per Popper de devastadors (cf. Neurath et al., "Memories of Otto Neurath", pàg. 54), per aproximar-se al fenomenalisme (vegeu, però, la nota 40 d'aquest capítol). Feigl, com s'ha vist a l'inici d'aquest capítol, el va seguir solament per un temps, i va tornar després a un realisme "lògicament més segur" (cf. "Some Major Issues", pàg. 16) on va trobar una situació còmoda. Aquest nou realisme de Feigl és visible ja l'any 36 a "Sense and Nonsense in Scientific Realism". La mort d'Schlick no va deixar veure la possible evolució posterior del seu fenomenalisme.

⁷⁵Schlick, "Form and Content", pàg. 354. Popper rebutja aquesta forma de diluir el problema de la inducció, que ell lliga amb la tradició instrumentalista, en base a l'absurd que és, opina, pensar que les lleis de la naturalesa no siguin autèntiques proposicions (cf. The Logic of Scientific Discovery, pàgs. 36-37).

⁷⁶Schlick, "Causality in Contemporary Physics", pàg 188.

de la proposició, sinó que en caldria un nombre infinitament gran. Però això no treu la identificació del significat amb el mètode de verificació ni sembla que tregui a les hipòtesis la categoria de proposició⁷⁷, encara que en aquest punt és ambigu. El significat de la proposició física vindria donat per aquesta infinita possibilitat de verificació, dit d'una altra manera, es troba en una sèrie il·limitada de dades del donat <in einer endlosen Verkettung von Gegebenheiten>, i així el principi eliminaria la pretensió de considerar com a part del significat quelcom més enllà de tota possible verificació en el donat, com per exemple una suposada existència real de l'objecte transcendent a tota experiència.

Si aquesta interpretació és correcta i és cert que Schlick considera les proposicions físiques com a proposicions i per tant en cert sentit verificables⁷⁸, això faria el seu ús del principi de verificació susceptible de crítiques que no tindrien efecte per a Wittgenstein. En la mesura que la verificació s'entén de proposicions sobre dades sensorials, és inicialment acceptable pensar en la identificació entre forma de verificació i significat, ja que entendre una proposició sobre l'experiència immediata és saber com es comprova. En canvi, en el cas de proposicions físiques, no tan sols el nombre de mètodes verificatius és inexhaurible, sinó que hi caben nous descobriments sobre com verificar una proposició; però si el significat d'una proposició ens és donat a priori, no té sentit descobrir res en relació amb ell. Encara més, si ens centrem ara en l'ús antimetafísic del principi, és a dir, en el criteri de verificació, és clar que a una proposició no se li demana haver estat verificada per tenir sentit. L'exigència és de verificabilitat, però aquesta paraula com tantes paraules que indiquen possibilitat és perillosa, com fa notar Russell⁷⁹, i la seva elucidació serà complicada: no cal que la proposició sigui tècnicament verificable, ja que si no les proposicions que parlessin de la cara amagada de la lluna haurien passat de no

⁷⁷Schlick, "Positivismus und Realismus", pàgs. 11-12.

⁷⁸En aquest punt discrepo amb alguns autors. Per exemple Haller, "New Light on the Vienna Circle", pàg. 30.

⁷⁹Bertrand Russell, An Inquiry into Meaning and Truth, pàg. 296.

tenir sentit a tenir-ne durant aquest segle. La verificabilitat que se li demana a una proposició per tenir sentit és verificabilitat "en principi"¹⁰⁰, és a dir, la proposició ha de ser tal que sigui lògicament possible verificar-la; però no és pas del tot clar que dir d'una proposició que la seva verificació és lògicament possible sigui diferent en algun sentit de dir que la mateixa proposició és lògicament possible¹⁰¹; i si aquestes dues qüestions són una sola, llavors només les contradiccions seran inverificables. Schlick no vol dir això: el principi de verificació ha de servir com a criteri discriminador entre les proposicions científiques i les insensateses metafísiques. Amb aquesta fi proposa que la verificació ha de ser pensable, però és obligatori treure-li al mot les ressonàncies psicològiques. Per fer-ho, a "Meaning and Verification" aclareix que un procés (per exemple una verificació) és lògicament possible "si pot ser descrit", i així lliga la possibilitat de verificació a l'obediència a les regles gramaticals estipulades per al nostre llenguatge. Però, ¿en quin sentit és aquest un principi empirista? De fet, es poden descriure barbaritats tan grans com es vulgui, metafísiques o no. La resposta és que "les regles del llenguatge són regles d'aplicació del llenguatge"¹⁰², així que la verificabilitat està enllaçada amb l'experiència, però entesa aquesta com a experiència de la dada immediata¹⁰³. Això es pot entendre: les regles que regeixen l'aplicació del llenguatge ens diran com verificar proposicions sobre la nostra experiència immediata. Cap regla gramatical ens dirà com fer-ho amb 'la distància mitja de la terra a la lluna és de 384.400 Km.'. Però llavors, no podríem considerar aquesta última com una genuïna proposició. Això està d'acord amb les idees wittgensteinianes sobre les hipòtesis; tanmateix, en un article del mateix any, Schlick defensa que les lleis de la naturalesa són indubtablement

¹⁰⁰ Schlick, "Positivismus und Realismus", pàg 8. Russell, a "Positivism lógico" fa una lluminosa anàlisi de l'amplada que ha de tenir aquest en principi per cobrir tots els casos desitjats.

¹⁰¹ Cf. Pap, Teoría analítica del conocimiento, pàgs. 15-17. L'original alemany de l'interessant llibre de Pap no m'ha estat accessible. La traducció és com a mínim dubtosa.

¹⁰² Schlick, "Meaning and Verification", pàg. 468.

¹⁰³ Ibid., pàg. 467.

proposicions¹⁰⁴.

Aquestes postures no formen un tot coherent. S'hi percep la incomprendible influència del Wittgenstein de diferents èpoques. Quan Schlick publicà "Meaning and Verification", Wittgenstein havia avançat notablement en la seva atenció al llenguatge natural i deixat de banda les abstraccions del Tractatus. Però en la mesura que ho feia, abandonava el verificacionisme dels seus escrits anteriors. El mètode de verificació era llavors vist com a part d'allò que caracteritza l'ús d'una proposició: "la pregunta per la manera i possibilitat de verificar una proposició només és una forma especial de la pregunta 'quin sentit li dones a això?'. La resposta és una contribució a la gramàtica de la proposició"¹⁰⁵. No es pot exagerar la importància i la profunditat de l'evolució de les idees de Wittgenstein a partir de l'any 32. Com diu Hacker¹⁰⁶, és clar que Schlick estava al cas només d'alguns d'aquests canvis.

Consideracions similars es poden fer sobre d'altres punts. S'ha posat la qüestió de a què s'aplica el criteri de verificació¹⁰⁷. Si seguim l'ús estricte i més habitual dels termes¹⁰⁸, no podem dir que ens doni el significat d'una proposició, ja que si tenim una proposició davant nostre és que l'oració que l'expressa posseeix un significat, independentment de la seva posterior verificabilitat. Cal, doncs, aplicar el criteri a oracions. Schlick ho entendrà així. Demanar el significat d'una oració és demanar per quina proposició està, i això equival a donar la forma en què pot ser verificada¹⁰⁹. Cal per fer-ho especificar les regles d'ús de l'oració, tal com s'ha vist. Schlick no considera que les regles d'ús de l'oració poden

¹⁰⁴ Schlick, "Sind die Naturgesetze Konventionen", pàgs. 14 i 16.

¹⁰⁵ Wittgenstein, Philosophische Untersuchungen, §353.

¹⁰⁶ P.M.S. Hacker, Insight and Illusion, pàg. 144.

¹⁰⁷ Per exemple Passmore, "Logical Positivism I", pàg. 70.

¹⁰⁸ En alemany la paraula Satz és ambigua entre el que s'acostuma anomenar oració (l'entitat lingüística) i la proposició (el contingut objectiu expressat, si es que n'expressa cap, per l'oració).

¹⁰⁹ A "Meaning and Verification", escrit originàriament en anglès, parla de *sentences* en relació a la verificació.

variar segons el context on es profereix i que el seu criteri de verificació caldria més aviat aplicar-lo a enunciacions (*Aussagen*, en anglès *statements*, oracions asseveratives emeses amb intenció assertòrica). Aquest punt perd importància si ens restringim a oracions que descriuen l'experiència immediata; però és ben clara la inadequació de tal restricció com a explicació del nostre ús del llenguatge, ja que contempla de fet un llenguatge purament instantani (com ja es feia d'altra banda al *Tractatus*). Ara bé, això només deixa veure que per a Wittgenstein la seva etapa verificacionista va ser tan sols un punt de pas, molt breu a més a més, en la seva sortida de les concepcions pròpies de l'atomisme lògic. Aquestes crítiques més òbvies al principi de verificació no s'apliquen doncs a la postura Wittgensteiniana -ni a la de Carnap, que com veurem entenia el verificacionisme de forma molt diferent-. Només tenen força contra les inestables idees de l'últim període d'Schlick, idees que van morir l'any 36 amb Schlick mateix. S'han de tenir ben presents, però, dos punts: en primer lloc, Wittgenstein va sostenir idees verificacionistes, encara que aquestes no apareguin explícitament al *Tractatus*¹¹⁰. En segon lloc, en la mesura que els membres del Cercle de Viena van sentir-se atrets pel verificacionisme, ho van fer amb intensitats i maneres diferents. El principi de verificació només va ser defensat fermament per Schlick i Waismann, els membres més pròxims a Wittgenstein. L'ús que els altres components del Cercle en van fer serà examinat a fons més endavant. La idea que "la filosofia del Círculo <...> apenas es algo más que una serie de comentarios ampliando la obra fundamental de Wittgenstein"¹¹¹ es mostrarà massa ingènua per merèixer tan sols una refutació.

12. Forma i contingut. La qüestió de la verificabilitat va lligada inevitablement a la problemàtica següent: la verificació es refereix a l'experiència i aquesta és privada, individual. Cal justificar a través d'ella la construcció d'una ciència

¹¹⁰ Això cal que quedi clar sobretot per a aquells que parlen amb poca solta de "la manida mania neopositivista ajena <...> a la epistemologia wittgensteiniana" (Reguera, *La miseria de la razón*, pàg. 83).

¹¹¹ Weinberg, *Examen del positivismo lógico*, pàg. 48.

objectiva, tasca que correspon en principi a l'epistemologia. Com ja s'ha vist al capítol anterior, aquesta és una difícil qüestió per a tot empirista, que sempre s'arrisca per les seves conviccions a lliscar per l'incòmode pendent del solipsisme. A *Allgemeine Erkenntnislehre* hi havia traçada una distinció que salvaguardava aquest perill: la que es feia entre coneixement (*Erkennen*) i vivència (*Erleben*) o familiaritat (*Kennen*). En un capítol polèmicament titulat "Allò que el coneixement no és"¹¹², s'enfrontava Schlick amb els filòsofs que esperen obtenir coneixement en la mateixa intuïció, coneixement que seria immediat i no oferiria dubtes. Aquests filòsofs, diu, són víctimes d'una confusió. El que s'obté a través de la pura confrontació amb el donat és mera familiaritat (*Kennen*); però és enganyós considerar-la coneixement: "En la mesura que un objecte <...> no és incorporat d'alguna forma a un sistema conceptual no és conegut <...> En la intuïció els objectes es donen, no s'entenen"¹¹³. La familiaritat ens facilita continguts de consciència, però en la mesura que no els incloem en una conceptualització només els vivim, no coneixem. Conèixer demana una distància respecte les coses: una transcendència de la nostra consciència de proximitat. El tracte amb les coses ens situa en un procés de vida, fa que aquestes ens descobreixin el seu valor, no la seva naturalesa¹¹⁴.

El fenomenalisme de Mach, que Schlick rebutja, és segons ell fruit de la confusió entre coneixement i familiaritat, que porta a considerar que la realitat s'esgota en el donat, i a objectar l'existència de coses en sí a causa de la seva incognoscibilitat. Però els objectes mateixos, més enllà del donat, no són incognoscibles, sinó que són l'autèntic objecte de coneixement de les ciències. És ben cert que no podem tenir-ne familiaritat (*Kennen*) -en d'altres paraules no podem representar-nos-los- però la no representabilitat (*Unvorstellbarkeit*) de realitats no és cap objecció per a la seva cognoscibilitat, ni per tant per defensar la seva existència. Tenim doncs coneixement d'objectes més enllà del donat, ja que els conceptes que en parlen obtenen

¹¹² Schlick, *General Theory of Knowledge*, pàg. 79.

¹¹³ *Ibid.*, pàg. 83.

¹¹⁴ *Ibid.*, pàg. 80.

el seu significat a través de les relacions que es donen entre ells i amb d'altres conceptes del sistema de judicis que forma el nostre coneixement.

Un cop a Viena, Schlick troba una nova manera de formular la vella distinció a través de les noves conviccions sorgides del seu contacte amb Carnap i sobretot amb Wittgenstein. Això comença a ser visible a "Erleben, Erkennen, Metaphysik", de l'any 26, i ja és totalment manifest a "Die Wende der Philosophie", publicat l'any 1930. En el primer article sosté una perspectiva epistemològica afí a la que trobàvem a l'Aufbau¹¹⁵: "tot coneixement consisteix en la reducció d'un objecte, la cosa a conèixer, a d'altres objectes, les coses a través de les quals és conegut"¹¹⁶. Al llibre de Carnap se suposa que es prova que tot concepte científic és reductible (constituïble) a partir de relacions purament estructurals, o millor, tot enunciat científic és traduïble (en el sentit de l'Aufbau, extensional) a un enunciat que només conté descripcions estructurals. Schlick considera¹¹⁷, correctament, que l'argument de Carnap val no només per als enunciats científics, sinó per enunciats significatius qualssevol del nostre llenguatge quotidià, intersubjectiu. Aquest punt, però, no el marcava Carnap, i justament és Schlick el que presenta el seu interès, a partir de l'ús de la teoria wittgensteiniana de la representació lingüística. Segons aquesta, la relació entre el fet i la proposició vertadera (deixant a banda la projecció dels noms de la proposició sobre els elements de la realitat) és d'identitat d'estructura; en conseqüència, és només l'estructura de l'experiència allò que el llenguatge recull, i no la part vivencial que resta per tant absolutament inexpressable, incomunicable. Gràcies a l'Aufbau podem veure que això no afecta en res el nostre coneixement: la totalitat d'aquest és expressable en termes de relacions entre objectes sense haver de fer referència als mateixos objectes del donat (vivències elementals). Així, contra l'escèptic Gòrgias, que argumentava que en cas que tinguéssim coneixement no podríem comunicar-lo, Schlick defensa la tesi oposada: "tot coneixement

¹¹⁵ Schlick en cita el manuscrit encara no publicat. Cf. "Experience, Cognition and Metaphysics", pàg. 111.

¹¹⁶ Ibid., pàg. 99.

¹¹⁷ Ibid., pàg. 111.

és comunicable, i tot allò comunicable és coneixement; el coneixement és allò comunicable per excel·lència"¹¹⁸.

Cal notar com, a través d'una utilització esbiaixada de les tesis del Tractatus i de l'Aufbau¹¹⁹, Schlick fa més precisa la seva distinció de l'Erkenntnislehre entre vivència i coneixement. Ara la forma és l'objecte del coneixement i l'únic comunicable. El contingut no només és inaccessible pel nostre coneixement; és també inabordable per la nostra expressió.

Schlick reformula també les seves anteriors tesis ontològiques i epistemològiques. Partint del resultat que tot objecte científic és concebible com una construcció lògica del tipus que fa Carnap, pot explicar-se millor la naturalesa del coneixement. Aquest no és de l'objecte immanent (experiència viscuda), sinó del transcendent, construït utilitzant purament relacions formals. Així s'explica el coneixement d'un món intersubjectiu, fet d'objectes que, tot i que no poden ser viscuts, podem expressar-ne la seva naturalesa. La pretensió de posseir un coneixement de l'objecte immanent és absurda. Intuïm l'objecte immanent, coneixem el transcendent: "el coneixement intuïtiu del transcendent"¹²⁰, és un sense-sentit, una combinació de termes contradictòria. El metafísic pretén aquest coneixement i en fer-ho confon viure i conèixer. Quan intenti buscar paraules per expressar-lo es trobarà expressant les relacions formals entre les vivències o, si vol evitar això, amb el silenci. Aquest intent d'evocar la qualitat de la vivència fa que la metafísica tingui el mateix paper cultural que la poesia, "que contribueix a enriquir la vida, no el coneixement"¹²¹.

Si fins aquí Schlick havia trobat en Wittgenstein només una més coherent forma d'explicar les seves antigues idees, a "Die Wende der Philosophie" (1930) mostra una adhesió més radical. Donat que tot coneixement és representació i viceversa, una

¹¹⁸ Ibid., pàg. 99.

¹¹⁹ Notem que a l'Aufbau no es parla d'allò expressat per un enunciat. En les traduccions aufbauanes el valor epistemològic, el sentit expressat, és precisament el que es perd.

¹²⁰ Schlick, "Experience", pàg. 109.

¹²¹ Ibid., pàg. 111. Aquesta reubicació del paper de la metafísica, fins a cert punt cordial, és similar a la que Carnap plantejarà a "Überwindung der Metaphysik"; tanmateix el to d'aquesta última és força més agressiu.

investigació transcendental sobre les condicions de possibilitat del coneixement té poc sentit: les úniques condicions que val la pena determinar són les de la simbolització de l'experiència¹²². Una epistemologia queda fora de lloc: les investigacions sobre la nostra facultat de coneixement corresponen o bé a la psicologia o són en realitat investigacions sobre la naturalesa de la representació, sobre tot llenguatge possible¹²³. No hi ha qüestions sobre els límits del coneixement. És cognoscible tot allò expressable: l'enigma no existeix, és a dir, si una pregunta pot formular-se, té resposta. Un plantejament més radical on el rebuig de les qüestions ja no és epistemològic sinó semàntic deixa Kant definitivament superat. Schlick s'adhereix del tot al gir lingüístic de Wittgenstein: per al filòsof queda d'ara en endavant en primer pla la reflexió sobre la capacitat representativa del llenguatge, sobre què fa d'un conjunt de paraules una proposició amb sentit; i aquest és precisament el punt de partida en una sèrie de tres conferències donades a Londres l'any 32¹²⁴, amb el propòsit d'oferir una introducció al pensament filosòfic. En elles es troba l'últim intent d'Schlick d'explotar filosòficament la seva antiga distinció entre forma i contingut (vivència), i s'hi posen de manifest les dificultats, ja visibles a "Die Wende", que es troben en articular-la amb la teoria de la representació del Tractatus per una banda, i amb el principi de verificació per l'altra. La distinció segueix sent la mateixa: el llenguatge pot expressar solament l'estructura dels fets, i aquí rau la seva capacitat comunicativa. El contingut de cap manera entra en les proposicions: és essencialment incomunicable. No pot ser conegut, sinó solament gaudit (*enjoyed*). Aquesta distinció és estricta, però el contingut tanmateix és molt important en el procés de comprensió de les proposicions: només les estructures són transportades pel llenguatge, però per entendre el vertader significat d'aquest, allò que expressem ens és insuficient. "L'estructura que és comunicada és emplenada pel contingut de l'individu que

¹²² Antonia Soulez, "Introduction" a *Manifeste du Cercle de Vienne et autres écrits*, pàg. 51.

¹²³ Schlick, "Die Wende der Philosophie", pàg. 7.

¹²⁴ Schlick, "Form and Content".

entén"¹²⁵. Cada individu omple l'estructura amb el seu propi contingut, i no té sentit plantejar-se si aquest contingut és el mateix per a tots els individus, ni tan sols per a dos d'ells, ja que qualsevol resposta que es donés seria inverificable. Així, les qüestions sobre contingut són insensates; tot el que ens podem plantejar lingüísticament (és a dir, amb sentit), té a veure amb l'estructura. La ciència és un esquema buit, un sistema hipotètico-deductiu de funcions proposicionals; però si aquest sistema ha de contenir coneixement real ha de ser emplenat de contingut per cada observador. Així el contingut, per molt que inefable, adquireix una importància decisiva: en incloure'l donem el lligam amb el món. "Les dues frases 'incloent contingut' i 'enllaçant amb la realitat' són equivalents en el seu ús"¹²⁶, ja que el contingut és en si allò essencial a les coses, en termes filosòfics clàssics l'*haecceitas* o *principium individuationis*¹²⁷.

Tal vegada l'origen de totes aquestes idees cal trobar-lo en el *Tractatus*, on aquest paper és suportat pels misteriosos objectes, que poden ser nomenats però no descrits. Els objectes no posseeixen propietats que es puguin dir fora de les seves relacions externes amb els altres objectes. Nosaltres lliguem el nom amb l'objecte i en fer-ho enllacem la proposició amb la realitat¹²⁸. Però veure-ho només així és malentendre el *Tractatus*, on la distinció forma/contingut no té aquesta radicalitat: la substància és forma i contingut¹²⁹, i hi pot haver proposicions diferents, amb significat diferent, amb exactament la mateixa estructura. Això deixa clar que per a Wittgenstein el significat no té a veure només amb la forma, com pretén Schlick a les conferències de Londres¹³⁰.

La posició d'Schlick és més peculiar encara quan utilitza

¹²⁵ Ibid., pàg. 296.

¹²⁶ Ibid., pàg. 333. Això es veu també a l'article de Feigl i Blumberg: "el coneixement expressa la forma i apunta al contingut" ("Logical Positivism", pàg. 288).

¹²⁷ Ibid., pàg. 331.

¹²⁸ *Tractatus*, 3.221, 2.02331, 2.1514, 2.1515.

¹²⁹ Ibid., 2.025.

¹³⁰ Altra qüestió és si Wittgenstein pot resoldre el problema que se li planteja en l'explicació de la comunicació que s'efectua entre diferents subjectes a través del llenguatge.

aquesta nova metafísica de la inefabilitat com a arma condemnatòria dels plantejaments metafísics tradicionals. La metafísica és segons ell un intent essencialment frustrat de parlar del contingut; però és justament això el que es fa a "Form and Content". No tindrà més remei, llavors, que prendre com a sortida la mateixa posició paradoxal del final del Tractatus: "Les meves oracions no tenen l'ambició de ser elles mateixes proposicions, sinó que tenen el propòsit de donar una certa direcció a l'atenció del lector"¹³¹.

Es fa difícil pensar que aquestes idees hagin de ser justament les que acabin amb les eternes disputes en l'àmbit de la filosofia, com tantes vegades repeteix Schlick en els seus escrits. Lluny de resoldre l'eterna qüestió de les relacions entre coneixement i experiència, posen la tensió entre ambdues en el punt més alt. Això es veu plenament si examinem les conseqüències que obtenim del principi de verificació: el mètode de verificació ens dona el significat de les proposicions, torna a dir a les mateixes conferències. Però la verificació remet les nostres proposicions a l'experiència, que omple de contingut l'estructura buida que aquestes transmeten. En conseqüència el procés verificador és essencialment privat. Això no és estrany si és el contingut el que dona significat a les funcions proposicionals que componen la ciència. I no només en ciència; el procés verificador val per a qualsevol proposició:

¿Quan entenc una proposició? ¿Quan conec el significat de les paraules que hi apareixen? Aquest em pot ser explicat mitjançant definicions. Però a les definicions hi apareixen noves paraules, el significat de les quals haig de conèixer. Aquest procés definidor no pot continuar indefinidament, així que hem d'arribar finalment a paraules el significat de les quals no pugui ja ser descrit en una proposició, sinó que ha de ser directament presentat; el significat ha de ser últimament mostrat, ha de ser donat¹³².

El que es mostra és, òbviament, contingut, i per tant el significat de les paraules, i de les proposicions, ha de quedar en l'àmbit personal de cadascú. Schlick no hi queda satisfet, i per això a "Form and Content" vol donar una solució diferent: "la comprensió i el significat són independents del contingut i no hi tenen res a veure"¹³³. No serà capaç tanmateix d'harmonitzar

¹³¹ Schlick, "Form and Content", pàg. 332.

¹³² "Positivismus und Realismus", pàg. 7.

¹³³ Ibid., pàg. 298.

aquestes paraules amb l'important principi de verificació¹³⁴.

La impossibilitat d'encaixar les diverses peces que componen el trencaclosques schlickià es fa especialment patent en el desenvolupament de les seves idees sobre forma i contingut, on l'estructuralisme de l'Aufbau, la teoria de la representació del Tractatus i el verificacionisme es mostren irreconciliables. Schlick n'era conscient: "Form and Content" no va ser mai publicat en vida seva, i en cap dels seus escrits posteriors intentarà aprofundir en la distinció entre estructura i contingut¹³⁵, distinció que fins a llavors havia considerat com el gran resultat de l'epistemologia moderna¹³⁶. Tanmateix, com es veurà, alguns residus d'aquesta concepció traspuen fins a la discussió sobre els enunciats protocol·laris que establí amb Neurath i Carnap.

13. La filosofia com a activitat. Schlick va abraçar amb entusiasme la concepció de la filosofia presentada per Wittgenstein al Tractatus, però ja abans de fer-ho les seves reflexions anaven en una direcció semblant. A *Allgemeine Erkenntnislehre*, la situació epistemològica de la filosofia no està clarificada, si bé un dels seus objectius, es diu allà, és permetre una comprensió en profunditat de les ciències¹³⁷, i per això utilitza mètodes de clarificació conceptual. El resultat més reeixit de l'ús d'aquests mètodes per Schlick és, tal vegada, la solució proposada per al problema psico-físic, que es considera

¹³⁴ És visible la diferència entre les solucions estructurals d'Schlick i de Carnap. Schlick no pretén definir de cap manera la part vivencial de les nostres creences, que queda incognoscible i inexpressable. La seva solució no és per tant susceptible de ser criticada amb l'argument de Jané (vegeu cap. 1, nota 124). Això no la fa però més acceptable.

¹³⁵ Encara que va continuar parlant-ne a les seves lliçons. A la recopilació de les classes del curs 1933-34 ara publicada (*The Problems of Philosophy in their Interconnection*) s'hi defensen idees substancialment idèntiques (cf. caps. 16 i 17).

¹³⁶ Ibid., pàg. 326. El sempre fidel Herbert Feigl en el seu paper de cronista del Cercle i sobretot del seu líder, adés atenua el problema ("The Origin and Spirit of Logical Positivism", pàg. 30), adés intenta solucionar-lo en els seus propis termes (cf. "Physicalism, Unity of Science and the Foundation of Psychology", pàgs. 261,262).

¹³⁷ Schlick, *General Theory of Knowledge*, pàg. 3.

que es basa en un malentès lingüístic¹³⁸. Aquesta opinió la mantindrà en els seus escrits posteriors.

La visió de la filosofia com a activitat (*Tätigkeit*) de clarificació i elucidació que Wittgenstein manté al *Tractatus* li semblarà a Schlick que dóna una visió general del tipus de filosofia que ell ja estava duent a terme i, en conseqüència, la incorporarà ràpidament¹³⁹ i plenament, donant-li, però, un sentit diferent del que es troba explícit a la primera obra wittgensteiniana.

Al *Tractatus*, la concepció de la filosofia com a activitat era una conseqüència de la teoria figurativa de la proposició. Segons aquesta, tota proposició amb sentit representa un estat de coses, que pot existir (és a dir, ser un fet), o no, i amb això la proposició serà, respectivament, verdadera o falsa. És essencial a la proposició que això sigui així, i d'aquí es deriva la impossibilitat de proposicions verdaderes a priori. En termes kantians, tota proposició és sintètica a posteriori. La lògica i les matemàtiques estan formades per pseudo-proposicions, que no expressen cap estat de coses, és a dir, no diuen res, i aquí està la clau de la seva veritat a priori, de la seva analiticitat. És visible que aquesta distinció que es fa en el *Tractatus* no deixa lloc a cap gradació.

És dins d'aquest entramat que cal entendre la concepció wittgensteiniana de la filosofia. Aquest terme és usat per Wittgenstein de dues maneres: per un costat, designa la recerca de l'essència de les coses, de les necessitats que regeixen en el món. Entesa així, aquesta empresa és impossible. El món conté necessitats, però aquestes són inefables, no es deixen dir; tanmateix es mostren en la lògica del nostre llenguatge, i de manera patent en les tautologies. En la mesura que la filosofia vol dir el que només es pot mostrar cau en la insensatesa, i aquesta condemna plana, òbviament, damunt del mateix *Tractatus*. Un cop compresa la seva insensatesa, llibres com el *Tractatus* ja no han de ser escrits: si entenem la filosofia com a empresa teòrica, aquesta és impossible.

¹³⁸ Ibid., caps. XXXI-XXXV.

¹³⁹ Ja en 1925 escrivia: "la filosofia no pot ser res més que l'activitat per mitjà de la qual clarifiquem el nostres conceptes" ("Epistemology and Modern Physics", pàg. 91).

Hi ha, però, una altra manera de veure la filosofia al *Tractatus*, l'única que tindria dret a sobreviure. Segons aquesta, la finalitat de la filosofia no seria l'enunciació de proposicions amb contingut teòric, sinó solament la clarificació lògica dels pensaments mitjançant dilucidacions. Hi hauria un mètode correcte per aquest filosofar: indicar la falta de significat dels signes que usen els que pretenen fer filosofia, és a dir, descobrir les insensateses. És clar que fent això no es construeix teoria, no es diu res sobre el món. L'exercici d'aquest mètode negatiu, terapèutic, no tindria cap resultat teòric propi, seria pura activitat.

Wittgenstein continuarà mantenint la concepció de la filosofia com a activitat tot al llarg de la seva obra posterior, però sota aquest mateix rètol hi haurà un profund desplaçament d'idees. Una anàlisi lògica de tipus atomista com la que es feia al *Tractatus* aviat li semblarà inacceptable, i pensarà que no hi pot haver cap investigació sobre el significat de les paraules en el nostre llenguatge independent de l'ús que l'usuari normal li dona. És veritat que els problemes filosòfics són conceptuals i no empírics, però ja no serà útil establir la tallant distinció analítico-sintètic en el tractament de les qüestions, i Wittgenstein eludirà en el futur aquesta terminologia. És veritat que la nova posició trigarà a plantejar-se amb claredat, però, l'inici del canvi es dona ja als primers anys trenta: ¿és l'anàlisi lògica la que ens diu què volem dir?, es demanarà Wittgenstein, "jo haig de ser capaç d'entendre una proposició sense conèixer la seva anàlisi"¹⁴⁰.

Les noves idees que Wittgenstein desenvolupà durant aquests anys no van tenir transcendència en l'obra d'Schlick, tal vegada per la foscor de la comunicació que el mestre li transmetia¹⁴¹. El desenvolupament que en el seu lloc dugué a terme era del tot personal en la seva realització, però tenia dos punts de suport wittgensteinians: les doctrines del *Tractatus* i el principi de verificació.

Extreta de les primeres, la consideració de la filosofia com a activitat li és útil a Schlick per donar a aquesta una situació

¹⁴⁰ Waismann, *Wittgenstein und der Wiener Kreis*, pàg. 130.

¹⁴¹ Cf. per exemple Waismann, *Wittgenstein und der Wiener Kreis*, pàgs. 183-184.

clara respecte les ciències, que a la vegada mantingui la seva dignitat superior ("la filosofia és la més noble de les empreses intel·lectuals"¹⁴²), i presenti les investigacions del Cercle com una continuació de les dutes a terme pels grans filòsofs del passat, de Sòcrates en endavant¹⁴³. La filosofia continua sent "la reina de les ciències"¹⁴⁴, però ja no és una ciència. Si l'objectiu de les ciències és la recerca de la veritat, la filosofia es consagra a la recerca del significat¹⁴⁵, i aquesta investigació no pot ser científica, ja que evidentment cal conèixer el significat d'una proposició per establir-ne la seva veritat, i això vol dir que "la filosofia ha de fer la seva feina abans que una teoria pugui ser construïda"¹⁴⁶. Ni tan sols li és possible aconseguir el seu propòsit lingüísticament, ja que el significat està sempre més enllà del llenguatge i no pot ser donat a través de proposicions. Ara bé, el significat i la veritat es troben lligats pel procés de verificació. Coneixem el significat d'una proposició quan sabem com verificar-la, això és, com comparar-la amb la realitat. Un cop hem elucidat tots els termes d'una proposició fins al punt on només queden termes indefinibles, saber com comparar la proposició amb la realitat és saber com aplicar cada terme indefinible, disposar del lligam de cada terme amb el món. Aquest lligam no pot explicar-se a través del llenguatge: en el punt final de la nostra anàlisi com a filòsofs ens caldrà una activitat gestual. "L'atribució final de significat sempre té lloc a través d'accions, i aquestes constitueixen l'activitat filosòfica"¹⁴⁷.

Així, el tipus d'activitat que és propi de la filosofia i que porta a la comprensió de les proposicions consisteix en la realització dels actes que estableixen la connexió entre les paraules del llenguatge i les coses del món, actes que seran

¹⁴² Schlick, "The Future of Philosophy (1931)", pàg. 212.

¹⁴³ Això és molt clar a "The Future (1931)", pàgs 213-216.

¹⁴⁴ Ibid., pàg. 221.

¹⁴⁵ Aquesta tesi la presenta a múltiples articles, entre d'altres, "Philosophie und Naturwissenschaft", pàg. 383; "Die Wende", pàg. 8; "The Future of Philosophy (1930)", pàg. 173; "The Future (1931)", pàg. 217.

¹⁴⁶ "The Future (1930)", pàg. 173.

¹⁴⁷ "Die Wende", pàg. 8; "The Future (1930)", pàg. 174.

anomenats 'definicions ostensives' (*hinweisende Definitionen*).

Les definicions ostensives juguen un paper particularment important en el pensament schlickià. Per un costat, donen el significat de les paraules directament, i amb això indirectament la possibilitat de verificació, és a dir, el significat de les proposicions. Constitueixen per tant el fonament de la significativitat del llenguatge. En ser-ho es troben al fons de la capacitat humana de reconeixement i identificació conceptual. Per poder jutjar, és a dir, per poder aplicar raonablement un predicat a un nom, per exemple el predicat de color 'blau', "haig de reconèixer el color <de l'objecte nomenat> com aquell color particular que se'm va ensenyar de dir-ne 'blau'"¹⁴⁸, i se'm va ensenyar això justament a través d'una ostensió. Les definicions ostensives forneixen, doncs, indirectament el fonament per a tot coneixement empíric. Per últim, les actuacions ostensives, últimes lliuradores de significat, obren un espai per a la filosofia entesa de manera tractariana com a activitat.

Schlick no va prendre aquesta noció del *Tractatus*, on la qüestió de com els noms es coordinen amb el objectes del món i proveeixen així les proposicions del necessari ancoratge amb la realitat és deixada pràcticament a les fosques. Tal vegada la interpretació més coherent¹⁴⁹ porti a pensar que la connexió es realitzi mitjançant un acte mental de voluntat que proveiria així privadament significat a les proposicions d'un subjecte. No hi ha cap explicació de com és possible atribuir significat públic a les nostres paraules, afer que probablement inquietava poc¹⁵⁰ al solitari subjecte solipsista del *Tractatus*. Quan aquesta qüestió va començar a fer-se important per a Wittgenstein, els seus comentaris foren presos per Schlick com a elucidacions de les cripticitats del primer llibre del mestre vienès, sense adonar-se que es tractava de passos en una direcció que portava a una concepció del llenguatge i de la seva relació amb el món incompatibles amb les inicials. Això és patent a les ja esmentades tesis de Waismann, on la definició ostensiva és perfectament integrada amb les tesis tractarianes dins les quals

¹⁴⁸ "Form and Content", pàg. 322.

¹⁴⁹ Segueixo Hacker, *Insight and Illusion*, caps. III i IV.

¹⁵⁰ I que en qualsevol cas hauria de resoldre la psicologia, una ciència natural.

resol la difícil qüestió que Wittgenstein havia deixat oberta¹⁵¹.

La incorporació d'aquestes noves idees wittgensteinianes no es va fer en un sol pas. A "The Future (1930)", Schlick parla confusament de la filosofia com "l'activitat mental de clarificació d'idees"¹⁵². A "The Future (1931)", l'activitat mental va acompanyada d'una demostració¹⁵³, i ja a "Positivismus und Realismus"¹⁵⁴, l'èmfasi es trasllada a l'acte d'indicació (*Akt des Hinweisens*) mateix. D'aquí en endavant l'aspecte gestual de la definició ostensiva serà sempre remarcat¹⁵⁵.

Si l'ostensió ha de jugar el paper complementari de les definicions que les tesis waismannianes li han assignat, cal que compleixi certes exigències¹⁵⁶, i que es poden condensar en una sola: les definicions ostensives han de ser definicions autèntiques, i actuar en el seu pas fora del llenguatge de la mateixa forma que les definicions normals explícites ho fan intralingüísticament. Segons això, han de ser no ambigües: no poden ser malenteses per aquell que coneix el funcionament de tals definicions (com passa en general amb qualsevol definició). Han de ser suficients i finals: no poden necessitar cap mena d'explicació. En la mesura que són la base de la comprensió del llenguatge, no poden apel·lar a cap mena d'aclariment que seria lingüístic. Finalment, i d'acord amb el *Tractatus*, cada paraula ha de tenir una única definició, sigui verbal o ostensiva. Els

¹⁵¹ "Hi ha dues formes de donar significat a un signe: 1. A través d'una ostensió <Waismann usa el terme *Aufweisung*><...> 2. A través de definicions <...> Una definició roman dins del llenguatge. L'ostensió avança fora del llenguatge i connecta els signes amb la realitat. Una definició pot ser expressada lingüísticament, l'ostensió no". (Waismann, *Wittgenstein und der Wiener Kreis*, pàg. 246).

¹⁵² "The Future (1930)", pàg. 172.

¹⁵³ "The Future (1931)", pàgs. 219-220.

¹⁵⁴ "Positivismus und Realismus", pàg. 7.

¹⁵⁵ "I això <connectar paraules i coses> només pot ser fet a través de certs actes, com per exemple gestos, pels quals les nostres paraules i expressions es lliguen amb certes experiències" ("Form and Content", pàg. 310).

¹⁵⁶ Aquest punt està ben tractat a l'excel·lent article de Baker i Hacker, "Wittgenstein and the Vienna Circle". Només retrauria als famosos professors d'Oxford una certa tendència a assignar les tesis d'Schlick en bloc a tot el Cercle de Viena.

signes simples es defineixen per ostensió, però no poden ser analitzats verbalment. Això és necessari si es vol que la proposició tingui un únic sentit, és a dir, sigui no ambigua. Les ostensions permeten efectuar una associació mental entre un símbol i un objecte (que ha de ser present a l'acte d'ostensió), i, per alguna raó misteriosa, aquesta associació s'efectua de manera infal·libre i definitiva.

És obvi que aquestes condicions no poden ser acomplertes per cap ritual gestual que pretengui lliurar significats de forma primitiva, sense pressuposicions lingüístiques prèvies, i a aquest punt apunta Wittgenstein quan anys després diu que "la definició ostensiva pot ser en tot cas interpretada d'una altra manera"¹⁵⁷ :

Si en un passeig pel famós jardí botànic d'Elx anomenat "El huerto del cura" assenyalo a la vista del meu acompanyant un dels gran cactus en forma de butaqueta tot dient 'el nom d'això és 'la cadira de la sogra'', és molt probable que sigui entès, però justament perquè el meu company sap entre altres coses que, en general, no es dona noms a les plantes particulars, sinó que aquestes estan dividides en classes i gèneres i que aquests sí que reben noms. El coneixement dels hàbits lingüístics generals permetrà el meu company bandejar també d'altres possibilitats, com ara assignar el nom al color del cactus o a una de les seves punxes. Tanmateix, no hi ha cap garantia lògica que impedeixi una equivocació, i això fa de les ostensions maniobres d'un caràcter diferent del de les definicions intralingüístiques.

Dues conclusions cal extreure immediatament d'aquí. En primer lloc, que les definicions ostensives habitualment funcionen, però ho fan sobre un rerafons lingüístic i fins i tot teòric, i no són per tant una forma de basar la competència lingüística, ja que aquesta és pressuposada en la definició per ostensió.

En segon lloc, la utilitat de les definicions ostensives estriba en facilitar un mètode més per fixar l'ús d'una expressió determinada. Consideraré que el meu company ha entès la meua ostensió si és capaç d'utilitzar l'expressió 'cadira de la sogra' correctament en el discurs ordinari, més enllà de la definició ostensiva; i és que el significat d'una paraula és en realitat,

¹⁵⁷ Philosophische Untersuchungen, §28.

com dirà Wittgenstein, "el seu ús en la pràctica"¹⁵⁸, i això s'aprèn de molt determinades maneres, i entre elles hi ha l'ostensió.

Estem acostumats a lligar aquestes concepcions amb la filosofia de l'últim Wittgenstein i és ben correcte de fer-ho, però importa ara notar que moltes d'elles formaven part del grup d'idees que Wittgenstein havia ja incorporat per l'època que Schlick el tractava. Això és manifest a la *Philosophische Grammatik*¹⁵⁹, on es desenvolupa una concepció de la definició ostensiva del tot diferent a la schlickiana, lligada clarament a una nova concepció del significat.

¿Quin és el criteri de la nostra comprensió de la paraula 'vermell'? ¿Que escollim un objecte vermell d'entre el altres quan ens ho demanin o que siguem capaços de donar la definició ostensiva de la paraula 'vermell'?

Prenem ambdues coses com a signes de comprensió <...> Per altra banda, si li haguéssim donat a algú la definició ostensiva de la paraula i volguéssim ara veure si l'ha entesa correctament, no la hi fariem repetir, sinó que li fariem fer un exercici com ara escollir objectes vermells d'una fila¹⁶⁰.

El significat d'un nom no és la cosa que indiquem quan en donem una definició ostensiva; això és, no és el portador del nom¹⁶¹.

Aquestes dues cites, que no comentaré més, deixen veure perfectament cap a on s'adreçava la perspectiva del significat del Wittgenstein dels anys 32-34 i quin paper podia jugar-hi la definició ostensiva. Totes aquestes idees, d'una forma més o menys fosca, com era habitual en el filòsof vienès, havien d'arribar fins a Schlick, com ho prova l'aire gramatical que tenen els escrits dels seus últims anys de vida. Així, no ens hem de sorprendre de llegir:

Les regles gramaticals, elles soles, conjuntament determinen el significat de les proposicions de la ciència. Car el significat d'un enunciat és indicat si i solament si s'estableix amb precisió com un enunciat s'ha d'usar: i això és justament el que aquestes regles fan¹⁶².

Però cal no precipitar-se en jutjar les idees d'Schlick en puresa gramatical wittgensteiniana, ja que més amunt en el mateix

¹⁵⁸ Cf. Wittgenstein, *The Blue and Brown Books*, pàg. 65.

¹⁵⁹ Per un comentari ampli, Cf. Baker i Hacker, op. cit., pàgs. 20-28.

¹⁶⁰ *Philosophische Grammatik*, 541.

¹⁶¹ *Ibid.*, 527.

¹⁶² "Sind die Naturgesetze Konventionen?", pàg. 15.

paràgraf ha deixat ja clara la naturalesa de les regles. Aquestes són:

en primer lloc, les regles que determinen les relacions mútues dels símbols usats, els axiomes matemàtics, i les definicions explícites dels conceptes derivats de la ciència natural, i, en segon lloc, les definicions ostensives per mitjà de les quals, en últim anàlisi, els significats dels conceptes fonamentals de la ciència natural són determinats¹⁶³.

Clarament el paper de l'ostensió no ha canviat.

Com en d'altres punts ja comentats, la concepció schlickiana de la definició ostensiva palesa la inadequada assimilació que Schlick havia fet de les idees de Wittgenstein, que el duia a intentar engalzar concepcions procedents del *Tractatus* amb principis verificacionistes, i tot això ja amb els primers esbossos de la nova concepció del significat com a ús. La barreja, almenys llegida amb les ulleres que inevitablement posa el coneixement del Wittgenstein posterior, no és reeixida. La tràgica mort d'Schlick impedi de saber quina evolució hagués pres el seu verificacionisme tan, malgrat ell mateix¹⁶⁴, personal i propi.

Independentment de l'elaboració que fa Schlick de la consideració de Wittgenstein de la filosofia com a activitat, la tesi té una conseqüència comuna per ambdós filòsofs: la negació de tot valor teòric a les veritats filosòfiques. Això deixa les afirmacions d'Schlick en una situació incòmoda. Si el que diu no ha de ser vist com una insensatesa (cosa que habitualment Schlick no pretén), és que o bé es tracta d'asseveracions científiques (i per tant no filosòfiques, subjectes a confirmació i desconfirmació empírica), o bé de tautologies. Aquesta última via és en general l'escollida. Així, dir que tot fet és estructurat és una afirmació tautològica¹⁶⁵; i també ho és la tesi de la inexpressabilitat del contingut¹⁶⁶; o la que afirma que tot el coneixement és empíric¹⁶⁷. Pel que fa al principi de verificació, és considerat un truisme (*we <...> are pointing to a mere*

¹⁶³ Ibid. Cf. també "Meaning and Verification", pàg. 458.

¹⁶⁴ Schlick no té cap pretensió d'originalitat. Atribueix tots aquests pensaments explícitament a Wittgenstein (cf. "Meaning and Verification", pàg. 458).

¹⁶⁵ Schlick, "Form and Content", pàg. 291.

¹⁶⁶ Ibid., pàg. 300.

¹⁶⁷ Ibid., pàg. 343.

truism)¹⁶⁸, sense aclarir si això equival o no a una tautologia. En una altra ocasió ens manté en el mateix dubte en afirmar que la identitat entre significat i mètode de verificació és trivial (*völlig trivial*)¹⁶⁹. Parlant potser d'ell mateix, assegura que un cop s'arriba a aquesta idea ja no es veu la possibilitat de cap altra opinió¹⁷⁰.

No cal insistir en la implausibilitat de considerar tesis tan clarament discutibles (i tan intensament discutides), com a tautologies. Només s'ha de notar que aquesta deriva de la voluntat de mantenir una concepció teòrica de la filosofia (la del *Tractatus*), que no es corresponia amb la del Wittgenstein que Schlick tractava ni, en conseqüència, amb la que Schlick mateix duia a terme. En molts escrits seus dels anys trenta és perceptible l'esforç, que no arriba a reeixir, per conciliar aspectes del seu pensament anterior amb la filosofia (o filosofies) de Wittgenstein. Schlick no sembla però ser conscient de la dificultat que està intentant superar i atribueix humilment totes les opinions al geni vienès, tal vegada a causa del mateix encís quasi hipnòtic sota el qual sucumbí i que li feu oblidar que moltes de les opinions que llavors sostenia havien estat ja formulades més lúcidament temps abans per ell mateix.

Schlick ha estat habitualment el filòsof més ben tractat pels enemics del Cercle de Viena. Això es deu a diferents motius. En primer lloc, per l'àmbit dels seus interessos. Com s'ha dit, Schlick és un filòsof en el sentit clàssic i ampli de la paraula. Contra Carnap i Neurath defensa la necessitat d'ocupar-se també de qüestions ètiques i d'altres habituals en els filòsofs de totes les èpoques. Com Wittgenstein el seu interès està en el llenguatge, i no solament en el llenguatge científic, i rebutja per tant identificar, com fa Carnap, la filosofia amb la "lògica de la ciència"¹⁷¹. En segon lloc, per l'alt valor que atribueix a les investigacions filosòfiques tradicionals, de les quals se

¹⁶⁸ Ibid., pàg. 311.

¹⁶⁹ Schlick, "Positivismus und Realismus", pàg. 8.

¹⁷⁰ Ibid., pàg. 7.

¹⁷¹ Schlick, "L'école de Vienne et la philosophie traditionnelle", pàg. 107.

sent continuador. Això redunda en una menor agressivitat envers les posicions filosòfiques rivals que d'una forma o altre segueixen la via dels antics sistemes¹⁷², encara que no deixarà de considerar aquests sistemes com a obsolets. Per últim, perquè a diferència de Carnap, l'estil de fer filosofia d'Schlick és semblant al dels filòsofs clàssics. Malgrat la importància que li atribueix a la lògica, l'expedient lògic sempre és al·ludit, mai introduït tècnicament en els seus escrits¹⁷³. És, en suma, un filòsof molt més literari que la major part dels seus companys.

Contra això crec que s'ha pogut veure, i es remarcarà més endavant, que Schlick és un pensador menys original que els seus adversaris del Cercle. Si *Allgemeine Erkenntnislehre* era un llibre valuós, els seus escrits posteriors no van més enllà¹⁷⁴, i no ho pretenen en general, de desenvolupar idees wittgensteinianes. Per altre banda, Schlick és també un pensador més incoherent. Malgrat totes les insuficiències dels plantejaments de Carnap i Neurath, les seves implausibilitats deriven de la mateixa dificultat del problema, i no de la voluntat d'integrar tesis alienes irreconciliables. Schlick, juntament amb el seu deixeble Waismann, va ser, com s'ha vist, el responsable de la introducció de les tesis wittgensteinianes al Cercle de Viena. Seva és doncs, la lectura vienesa corrent del *Tractatus*. Veurem, però, en els capítols següents com gran part dels membres del Cercle, i en especial de la seva ala esquerra, no la van acceptar i se'n sentiren influïts com a molt indirectament. L'anomenat per Janik 'enigma austriac de Wittgenstein'¹⁷⁵ -la paradoxa que els que es pretenien deixebles del filòsof vienes el van interpretar d'una forma inacceptable per al mestre, alhora que aquest no va trobar ressò entre aquells amb els quals ell se sentia identificat- cal que es redueixi a les seves justes proporcions. Només Schlick i els seus partidaris

¹⁷² Vegeu però el cap. 3 per un examen més acurat de la qüestió de l'agressivitat antimetafísica.

¹⁷³ Segons Feigl ("Moritz Schlick, a Memoir", pàg. xix), a les seves classes l'usava extensament. Els coneixements lògics d'Schlick, tanmateix, no estaven al nivell dels de la major part de membres del Cercle.

¹⁷⁴ Amb la notable excepció dels seus escrits ètics, que no són wittgensteinians en absolut.

¹⁷⁵ Janik, "Wittgenstein: An Austrian Enigma".

se sentien deixebles de Wittgenstein, i només a ells cal atribuir-los la voluntat de fer una lectura del seu primer llibre, que s'ha d'acceptar com a problemàtica. És, però, trivialitzar la qüestió aduir una incapacitat filosòfica pròpia d'Schlick i Waismann, que els hauria impedit de captar la profunditat de l'obra. És cert que aquesta és vista a través d'un filtre empirista i convencionalista. Però és cert també, que les ulleres que duïen aquests vidres deformants van ser facilitades pel mateix Wittgenstein, que durant els anys 30 era l'única persona capaç de situar, i no diguem ja de comprendre, l'entramat summament mòbil de les seves idees.